T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

SOSYOLOJİ BİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

MADDE BAĞIMLILARININ GÜNLÜK YAŞAMDA BENLİKLERİNİN SUNUMU VE DAMGALANMA PRATİKLERİ (GAZİANTEP ÖRNEĞİ)

Ferhat Rojhat UÇAR

ŞANLIURFA - 2021

T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

SOSYOLOJİ BİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

MADDE BAĞIMLILARININ GÜNLÜK YAŞAMDA BENLİKLERİNİN SUNUMU VE DAMGALANMA PRATİKLERİ (GAZİANTEP ÖRNEĞİ)

Ferhat Rojhat UÇAR

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Ruken MACİT

ŞANLIURFA – 2021

T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS

TEZ ONAY SAYFASI

Ruken MACİT danışmanlığında, Ferhat Rojhat UÇAR'ın hazırladığı "Madde Bağımlılarının Günlük Yaşamda Benliklerinin Sunumu ve Damgalanma Pratikleri(Gaziantep Örneği)" konulu bu çalışma … /…. /2021 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

☐ Oybirliğiyle / ☐ Oy çokluğu ile

İmza

Danışman	Dr. Öğr. Üyesi Ruken MACİT	……..
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Hatice ŞAHİN	……..
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Serdar NERSE	……..

Bu tezin Sosyoloji Ana Bilim Dalında yapıldığını ve enstitümüz kurallarına göre düzenlendiğini onaylarım.

Prof. Dr. Şevket ÖKTEN

Enstitü Müdürü

Bu çalışma: HUBAK Tarafından Desteklenmiştir.

Proje No : 21149

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

ÖĞRENCİNİN	
Öğrenci No	195214017
Adı / Soyadı	Ferhat Rojhat UÇAR
Anabilim Dalı/Programı	Sosyoloji Anabilim Dalı/ Tezli Yüksek Lisans
Tez Konusu	Madde Bağımlılarının Günlük Yaşamda Benliklerinin Sunumu ve Damgalanma Pratikleri(Gaziantep Örneği)

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 105 sayfalık kısmına ilişkin, 20/09/2021 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 5'tir. Ayrıca bu çalışma hiçbir blok kopyalama içermemektedir.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,

2- Kaynakça hariç

3- Alıntılar dâhil

4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yükseköğretim Kurulu Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi, Harran Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesini ve Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü lisansüstü çalışması Orijinallik Raporu alınması ve kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim. Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

20/09/2021

Ferhat Rojhat UÇAR

(İmzası)

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 20/09/2021

Dr. Öğr. Üyesi Ruken MACİT

(İmzası)

ÖZET

MADDE BAĞIMLILARININ GÜNLÜK YAŞAMDA BENLİKLERİNİN SUNUMU VE DAMGALANMA PRATİKLERİ (GAZİANTEP ÖRNEĞİ)

UÇAR, Ferhat Rojhat

Yüksek Lisans Tezi

Sosyoloji Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi: Ruken MACİT

Eylül, 2021, 115 Sayfa

Madde bağımlılığı dünyada insan nüfusunun giderek artmasına paralel şekilde ciddiyetini arttıran bir problem olarak vücut bulmaktadır. Bu sorunun günbegün artması hem dünyada hem Türkiye'de yapılan çalışmaların ve yürütülen politikaların çoğalmasına neden olmuştur. Türkiye'de madde bağımlılığı alanında yapılan çalışmalara bakıldığında, bağımlılığın psikolojik ve tıbbi açıdan kullanımının izahları sıklıkla görülmektedir. İnsan kendisini tanımlarken bir ötekiye ihtiyaç duymaktadır. Bu yüzden bir birey için ötekinin rolü muhakkak incelenmelidir.

Madde bağımlısı bireyin gözünde madde bağımlılığının ne ifade ettiği, toplumda madde bağımlısı bireyin neyi temsil ettiği ve bununla beraber madde bağımlılığını toplumsal sürecin nasıl etkilediği bizzat madde bağımlısı bireylerin gözünden ortaya konulmuştur. Madde bağımlısı bireylerin sahne önü ve sahne arkası olarak gördükleri yerlerde nasıl yaşadıkları ve ne düşündükleri araştırılmıştır. Madde kullanıcılarının toplumda yaşayış örüntülerini ortaya koyan bu çalışma birey ve toplum etkileşimindeki problemlerin damgalı birey üzerinden analizini sunmayı hedeflemiştir. Madde bağımlısı bireyin toplum tarafından damgalı olarak görülüp görülmediği araştırılmıştır. Bu noktada bireyleri bağımlı maddeleri kullanmaya iten faktörler, uyuşturucu madde kullanan insanlar tarafından derinlemesine mülakatlarla ortaya konmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın evrenini Gaziantep'te yaşayan madde bağımlısı kullanıcılar oluşturmaktadır. Gaziantep kentinin son yıllarda hızlı şehirleşmesi, gecekondu

mahallelerinin oldukça fazla olması ve sınıra yakın konumu gibi faktörler çalışmanın evrenini oluşturmasında önemli rol oynamıştır. Kartopu örneklem seçimi tekniğiyle Gaziantep'te yaşayan 20 madde bağımlısı kullanıcının gönüllü olduğu bu çalışma, bağımlı bireylerin toplum içinde eyledikleri ve etkilendikleri ilişkiler üzerinden incelenmiştir. Bireylerin maddeye, kendilerine, sosyal hayata bakış açıları araştırılarak toplumsal konumları ortaya konmuştur. Nitel verilerin değerlendirilmesi betimsel analiz şeklinde yapılmıştır.

Konuyla ilgili literatür incelendiğinde bağımlı bireyin toplumsal tecridini en uygun anlatabilecek teorinin Erving Goffman'ın "damga" teorisi olduğuna karar verilmiştir. Bununla beraber çalışmanın, Howard Becker'in geliştirdiği "hariciler" kavramıyla teorik altyapısı güçlendirilmiştir.

Toplumun farklı hiyerarşik gruplarından bireylerle yapılan görüşmede; statü sahibi, göçmen, erkek ya da kadın olmanın veya prestijli bir meslekte çalışmanın, madde bağımlığıyla ilişkisi betimsel olarak analiz edilmiştir. Bulgulardan elde edilen sonuca göre; madde bağımlısı bireylerin toplumda damgalandıkları, kendilerini ifade etmekte güçlük yaşadıkları ve nihayetinde toplumsal tecridin sonuçlarıyla yaşadığı görülmüştür. Ayrıca damgalanma sürecinin kendi içinde bir hiyerarşisinin olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Uyuşturucu madde, madde bağımlılığı, dramaturji, damgalanma, Erving Goffman, hariciler.

ABSTRACT

SUBSTANCE ADDICTION THE PRESENTATION OF THE SELF IN THE DAILY LIFE OF PERSONS AND THE STİGMA APPLIED TO ADDICTED PERSONS (THE GAZİANTEP EXAMPLE)

UÇAR, Ferhat Rojhat

Master's Thesis

Department of Sociology

Advisor: Asst. Prof. Ruken MACİT

September, 2021, 115 pages

Substance abuse is manifested as a problem that increases its severity in parallel with the increasing human population in the world. This problem continuous increase has led to the multiplication of studies and policies conducted both in the world and in Turkey. When the studies in the field of subtance addiction in Turkey are examined, psychological and medical use are frequently seen as explanation. A person needs another individual when defining himself. That is why the role of the other for one individual should definitely be studied.

What substance abuse means, how a substance addict is perceived in society, and how the social process affects substance abuse, has been revealed through the eyes of substance addict individuals themselves. It has been investigated how substance addicted individuals live and think in places they see as front of the stage and backstage. This study, which reveals the patterns of life of substance users in society, aims to provide an analysis of the effects of problems in individual and community interaction on a stigmatized individual. It has been investigated whether a substance-addicted individual is considered stigmatized by society. At this point, the factors that lead individuals to use addictive substances have been tried to be revealed through in-depth interviews with drug addicts.

The universe of the research is made up of substance-addicted users living in Gaziantep. Factors such as the rapid urbanization of Gaziantep in recent years, the number of slums and its location close to the border have played an important role in

creating the universe of the study. This study, in which 20 substance-addicted users living in Gaziantep volunteered using the snowball sample selection technique, was examined on the relationships that dependent individuals act and are affected by in society. The points of view of individuals on matter, themselves, and social life have been investigated and their social positions have been revealed. The evaluation of qualitative data was carried out in the form of descriptive analysis.

When the literature on the subject is examined, it is considered that the theory that can best describe the social isolation of the dependent individual is Erving Goffman's “stigma” theory. However, the theoretical infrastructure of the study has been strengthened with the concept of “outsiders” developed by Howard Becker.

In interviews with individuals from different hierarchical groups of society, the relationship of being a status holder, immigrant, man or woman or working in a prestigious profession with substance abuse was examined through descriptive analysis.. According to the results obtained from the findings, it has been observed that substance-addicted individuals are stigmatized in society, have difficulty expressing themselves, and ultimately live with the consequences of social isolation. It is also concluded that the process of stigmatization has a hierarchy within itself.

Key Words: Drugs, substance abuse, dramaturgy, stigma, Erving Goffman, outsiders.

MADDE BAĞIMLILARININ GÜNLÜK YAŞAMDA BENLİKLERİNİN SUNUMU VE DAMGALANMA PRATİKLERİ(GAZİANTEP ÖRNEĞİ)

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	II
Orijinallik Raporu ve Beyan Belgesi	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR	XII
TABLOLAR LİSTESİ	XIII
ŞEKİLLER LİSTESİ	XIV
EKLER LİSTESİ	XV
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ	5
1.2. ARAŞTIRMANIN KONUSU	5
1.3. ARAŞTIRMANIN SORULARI	5
1.4. ARAŞTIRMANIN AMACI	6
1.5. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	6

İKİNCİ BÖLÜM

LİTERATÜR ANALİZİ

2.1. LİTERATÜR TARAMASI 8

2.1.1. Dünyada ve Türkiye'de Yapılan Çalışmalar 8

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

3.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: BAĞIMLILIK VE

TÜM HATLARIYLA MADDE BAĞIMLILIĞI 16

3.1.1. Merkezi Sinir Sistemini Yavaşlatanlar (Depresanlar) 19

3.1.1.1. Doğal Uyuşturucular (Opiatlar) 20

3.1.1.2. Sentetik Uyuşturucular (Sedatif Hipnotikler) 21

3.1.2. Merkezi Sinir Sistemini Uyarıcılar (Stimülanlar) 22

3.1.2.1. Doğal Uyarıcılar 23

3.1.2.2. Sentetik Uyarıcılar 24

3.1.3. Hayal Gösterenler (Halüsinojenler) 25

3.1.3.1. Doğal Halüsinojenler 25

3.1.3.2. Sentetik Halüsinojenler ve LSD 27

3.1.4. Uçucu Maddeler 27

3.2. KURAMSAL ÇERÇEVE: GÜNLÜK YAŞAMIN TEORİSİ 29

3.2.1. Erving Goffman ve Sosyoloji Anlayışı 29

3.2.2. Dramaturji: Gündelik Hayatın Kuramsallaşması 35

3.2.2.1. Vitrin (Sahne Önü veya Ön Bölge) 39

3.2.2.2. Sahne Arkası veya Arka Bölge 40

3.2.2.3. “Dışarı” Alan 41

3.2.3.4. İzlenim Yönetimi 41

3.2.3. Damga: Kolektif Tahakküm 43

3.2.4. Damga: Bir Sınıf Olarak Hariciler 47

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

4.1. YÖNTEM 52

4.2. ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ 54

4.3. VERİ TOPLAMA ARACI 55

4.4. VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ 56

4.5. SINIRLILIKLAR 57

BEŞİNCİ BÖLÜM

BULGULAR

5.1. MADDE BAĞIMLILARININ SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ VE KULLANILAN MADDELER 58

5.2. Normalin Sınırında: Damga Yolunda Birey 61

5.2.1. Madde Bağımlılarının Aile İlişkileri 61

5.2.2. Madde Bağımlılarının Arkadaşlık İlişkileri 63

5.2.3. Madde Bağımlılarının Eğitim ve Mesleki Yaşantıları 66

5.3. DAMGALANMA SİNYALİ: TEHLİKE ÇANLARI 69

5.3.1. Bireyin Madde Kullanma Öyküsü 69

5.3.2. Düzenli Kullanıma Geçiş 72

5.3.3. Madde Kullanma Ritüeli 71

5.3.4. Maddeyi Temin Etme Ritüeli 76

5.4. DAMGALI ROZETİ TAŞIYAN BİREYİN KENDİNİ SUNUMU 79

5.4.1. Madde Kullanıcısı Olduktan Sonraki İlişkiler 79

5.4.2. Madde Bağımlılarının Madde Bağımlıları Hakkında Düşünceleri 83

5.4.3. Madde Bağımlılarının Sahne Önüne Çıkışları 85

5.4.4. Madde Bağımlılarının Tetikte Bekleyişi 88

5.4.5. Kendini Gerçekleştirecek Kehanet: Sen Yaptın İması 90

5.4.6. Kendini Gerçekleştiren Kehanet: Ben Yaptım Gerçekliği 92

5.5. MADDE BAĞIMLILARININ KENDİLERİNE İTİRAFLARI 93

5.5.1. Madde Bağımlılarının Benlikleri Hakkındaki Düşünceleri 94

5.5.2. Madde Bağımlılarının Gelecek Hakkındaki Düşünceleri 95

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER 95

KAYNAKÇA 106

EKLER

KISALTMALAR

EGM Emniyet Genel Müdürlüğü

EMCDDA European Monitoring Centre For Drugs and Drug Addiction (Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi)

TRT Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu

TUBİM Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi

TUİK Türkiye İstatistik Kurumu

VD. Ve Diğerleri

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Uyuşturucu Maddelerin Sınıflandırılması 19

Tablo 2: Madde bağımlılarının kullandığı maddeler-bağımlılık süreleri 59

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Halk Arasında Şaşal Olarak Bilinen Bong Şişesi 75

EKLER LİSTESİ

Ek 1: Madde Bağımlılarının Sosyo-Demografik Özellikleri ek s.1

Ek 2: Görüşme Formu Örneği ek s.2

Ek 3: Etik Kurul Kararı ek s.3

Ek 4: Turnitin Raporu ek s. 4

GİRİŞ

Madde bağımlılığı problemi, dünya ülkelerinin her geçen gün daha fazla üzerinde durduğu bir tehdittir. Bu alanda yapılan akademik çalışmalar durumun ciddiyetinin anlaşılması için önemlidir. Madde bağımlılığı alanında yapılan araştırmalar birçok farklı disiplini ilgilendirmektedir. Sosyolojik bakış açısıyla ortaya konan bu çalışmanın önemi, bizzat durumun aktörü olan madde bağımlısının yaşantısını incelemesidir.

Bireyin toplumsallaşması noktasında madde bağımlılığı ciddi bir tehlike oluşturmaktadır. Bağımlı bireyin içine düştüğü durum yine toplumsal bilincin oluşturulması ile atlatılabilecektir. Birey maddenin etkisinde kaldıkça sadece kendisi değil, toplumun geneline yayılan sorunlara neden olur.

Avrupa Birliği'nde yaşayan yetişkinlerin (15-64 yaş aralığı) takribi 83 milyonunun (%28,9) yaşamları boyunca en az bir kez yasa dışı uyuşturucu kullandığı düşünülmektedir. Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi bu raporlamanın yanlı yapılması nedeniyle minimum düzeyde bir tahmin olduğunu belirtmektedir. Uyuşturucu maddeyi deneyimleme noktasında erkeklerin kadınlara oranla daha fazla olduğu gözlenmektedir. Yine Avrupa Birliği'nde 50,6 milyon erkek uyuşturucu madde kullanırken, kadın kullanıcılar 32,8 milyon olarak saptanmıştır (EMCDDA, 2021, s. 12).

2020 yılı Avrupa Uyuşturucu Raporu'nda belirtilen temel sorun, uyuşturucu üretiminin ve buna bağlı olarak uyuşturucu madde kullanımının günden güne artması olarak açıklanmıştır (EMCDDA, 2020, s. 8). Uyuşturucu kullanan bireyler arasında çoklu uyuşturucu tüketimi yaygındır ve bunun ölçülmesi oldukça güçtür. Kullanılan uyuşturucu maddeler arasında en çok tercih edilen tür esrardır. Esrarın tüketimi diğer maddelerin beş katı daha fazladır. 47,6 milyon erkek ve 30,9 milyon kadın Avrupa Birliği'nde esrar kullanmaktadır (EMCDDA, 2021, s. 12).

Avrupa Birliği'nde yasa dışı uyuşturucu kullanırken doz aşımına bağlı olarak yaşanan ölüm oranı 2019 yılında bir önceki yıla göre %3 artmıştır. 2019 yılında Avrupa'da, Türkiye de dâhil toplam 5769 ölüm saptanmıştır (EMCDDA, 2021, s. 40).

Avrupa Birliği'nde ele geçirilen eroin 2017 yılında 5.2 tondan, özellikle Antwerp Limanı'nda bireysel ele geçirme vakalarının etkileriyle 2018 yılında 9.7 tona

yükselmiştir. Türkiye'de ise 2017 yılında 17.4 ton ve 2018 yılında 17.8 ton esrar ele geçirilmiştir (EMCDDA, 2020, s. 8). Ele geçirilen maddelerde dikkat çeken unsur, her yıl yakalanan maddenin bir önceki yıla göre sürekli olarak artmasıdır. Üreticilerin her yıl bir önceki yıldan fazla üretim yapması kullanım oranlarındaki artışa işaret etmektedir.

Dünya üzerinde yasa dışı uyuşturucu madde ticaretinin yapıldığı çeşitli güzergâhlar vardır. Bu sebeple, Avrupa verileri Türkiye açısından farklı bir öneme sahiptir. Çünkü Türkiye uyuşturucu ticareti konusunda "Balkan Rotası" üzerinde yer almaktadır (EGM, 2019b, s. 29). Ortadoğu'da imal edilen uyuşturucu maddelerin Batı Avrupa ülkelerine kadar uzanan uyuşturucu ticareti ağı Balkan Rotası olarak adlandırılmaktadır.

Türkiye "henüz" hiçbir yasa dışı uyuşturucu maddenin ana üretim merkezi olarak görülmemektedir. Bu cümledeki henüz kelimesi önemlidir. Genel olarak artan dünya nüfusu; Türkiye'deki genç potansiyeli, Ortadoğu'da yaşanan savaşlar ve Türkiye üzerinden göç hareketleri ülkenin, uyuşturucudan doğruca etkilenmesine sebep olmaktadır (EGM, 2020, s. 34). Bu yönüyle Türkiye transit bir role sahiptir. Görülmektedir ki Türkiye uyuşturucu madde ticareti ve kullanımı adına önemli bir aktördür.

Uyuşturucu madde üzerine yapılan araştırmalarda verilerin (EGM, 2020; EMCDDA, 2020; EMCDDA, 2021) büyük çoğunluğu olumsuz anlamda bir önceki yıla göre artış göstermektedir. Uyuşturucu maddenin imal edilmesinden, tüketilmesine; üretilen maddelerin ele geçirilmesinden, uyuşturucu suçlarından insanların gözaltına alınmasına kadar birçok noktada artış gözlenmektedir. Veriler de göstermektedir ki bu alanda yapılan çalışmalara ağırlık vermek hayati öneme sahiptir.

Uyuşturucu bağımlılığı salt bireyi kapsayan bir süreç değildir. Çeşitli toplumsal sorunların oluşumuna da neden olduğu için toplumun üzerine de sorumluluk yüklemektedir. Özellikle iki milyonun üzerindeki nüfusu ve sınıra yakınlığı dolayısıyla göç alma potansiyeli ile Gaziantep bu konuda çalışılması gereken öncelikli şehirlerden biridir. Bu nedenle çalışma Gaziantep ilinde 20 madde bağımlısı katılımcıyla yapılmıştır. Gaziantep'in hızlı inşaatlara girişmesi, ülke içi ve ülke dışı göçler alması nüfusun git gide artmasına ve heterojenleşmesine sebep olmaktadır. Bu

süreçte şehrin eğitim, kültürel ve ekonomik altyapısı beklenilen potansiyelden daha hızlı bir şekilde dönüşmektedir. Görüşmeler dâhilinde madde bağımlısı bireylerin bakış açısından günlük yaşayış biçimleri ve toplumla beraber olmalarının sonuçları araştırılmıştır. Madde bağımlısı bireylerle şimdiye kadar yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu anketlerle veya teknik verilerle çözümlenmeye çalışılmıştır. Çünkü her disiplin hâkim olduğu tekniklerle olguya yaklaşır. Bu çalışma madde bağımlısı bireylerin bakış açısıyla oluşturulmuştur ve yarı yapılandırılmış görüşme formuyla yapılmıştır.

Literatür incelendiği zaman bağımlı bireyin toplumsal tecridini en uygun anlatabilecek teorinin Kanadalı sosyolog Erving Goffman'ın "damga" teorisi olduğu düşünülmüştür. Çünkü bireyler günlük yaşamda bir şekilde benliklerini sunmaktadırlar. Madde bağımlısı bireylerin günlük yaşayışları ve bir damgaya haiz oldukları düşünüldüğünde Goffman sosyolojisi açıklayıcı olacaktır. Bu açıdan çalışmanın teorik altyapısı Goffman'ın "Dramaturji Kuramı" ve "damga" kavramıyla ilişkilendirilmiştir.

Goffman, hayatı bir tiyatro sahnesi olarak görür. Bireylerin belirli rolleri olduğunu ve bu rollerin insan etkileşiminin temel belirleyicisi olduğunu belirtir. Shakespeare'den etkilendiği birçok kaynakta belirtilen Goffman için "an" insan etkileşiminin en önemli parçasıdır. Birey esasen "ben"i kabul etmişse artık toplumda etkileşim halindedir. Çünkü "ben"i kabul etmek demek aslında "sen"i kabul etmektir. Gündelik yaşamın basit olarak görülen davranış örüntülerinin arka planında nelerin yatabileceği üzerine birçok soru sorduran Goffman, kurmuş olduğu sosyolojik sistemiyle günlük hayatın daha anlamlı kılınmasını sağlamıştır. Goffman'ın kuramda geliştirdiği sahne önü ve sahne arkası kavramları madde bağımlısı bireylerin uyuşturucu maddeleri kullanma sürecini nasıl tetiklediği açısından önemlidir.

Bu minvalde çalışmanın birinci bölümünde araştırmanın problemi, konusu, soruları, amaç ve önemi açıklanmıştır. Bu bölüm araştırmanın daha detaylı açıklanmasını yapması açısından önemlidir. İkinci bölümde madde bağımlılığı üzerine yapılan akademik çalışmalar incelenmiştir. Dünya'da ve Türkiye'de yapılan çalışmalara yer verilen bu kısımda daha önce yapılan çalışmalar ve sonuçları üzerine

değerlendirmeler yapılmıştır. Böylece bu çalışmanın da diğer çalışmalardan ayrıldığı yerin ne olduğu anlaşılmıştır.

Üçüncü bölümde ise kavramsal ve kuramsal çerçeveye yer verilmiştir. Kavramsal çerçeve madde bağımlısı bireylerin kullandıkları maddelerin neler olduğunu bilmek açısından önemlidir. Kullanılan maddelerin etkileri ortaya konulmuştur. Kuramsal çerçeve ise Goffman'ın sosyoloji terminolojisini ve Becker'in hariciler kavramını ortaya koymaktadır. Öncelikle "dramaturji kuramı"nın açıklandığı ve bireylerin sahne önü ve sahne arkası yaşantılarının analiz edildiği bu bölümde günlük yaşamda benliğin sunuluşu betimlenmiştir. Daha sonra "damga" kavramı tüm hatlarıyla irdelenmiştir. Bununla beraber çalışma esnasında Howard Becker'in sapkınlık sosyolojisiyle geliştirdiği "hariciler" kavramı ve esrar bağımlıları ile yaptığı çalışma Goffman ile ilişkisellik kurmak açısından önemli görülmüştür. Bu yüzden Becker'de damgalanma olgusunun daha iyi anlaşılması için ek teorik dayanak olarak kullanılmıştır.

Dördüncü bölümde araştırmanın yönteminin ne olduğu açıklanmıştır. Araştırmanın evreni, örneklemi, veri toplama araçları, verilerin analizi ve sınırlılıkları ayrı ayrı detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Beşinci bölümde ise bulgulara yer verilmiştir. Bulgular katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda ortaya çıkan sonuçların literatürle ilişkilendirildiği kısımdır. Çeşitli başlık ve alt başlıklarla madde bağımlılarının yaşantıları ve anlam dünyaları ortaya konmuştur.

Sonuç, tartışma ve öneriler başlığı ise konunun toparlandığı, literatürle tartışıldığı ve konuya ilişkin önerilerin geliştirildiği kısımdır. Bu kısım alanda yapılan diğer çalışmalardan farklı olarak nelerin ortaya konduğu ve bundan sonra yapılacak çalışmalarda nelerin eksik kaldığını göstermesi açısından tartışmalarla sonuçlandırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM
ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Araştırma problemi en yalın haliyle şöyle açıklanabilir: Goffman sosyolojisi ışığında madde bağımlısı bireylerin bakış açısından günlük yaşayış biçimleri ve toplumla beraber olmalarının sonucu nelerdir?

Madde bağımlısının gözünde madde bağımlılığının ne ifade ettiği, toplumda madde bağımlısı birey neyi temsil ettiği ve bununla beraber madde bağımlılığını toplumsal sürecin nasıl etkilediği bu çalışmanın temel problemini oluşturmaktadır. Madde bağımlısı bireylerin sahne önü ve sahne arkası olarak gördükleri yerlerde nasıl yaşadıkları ve ne düşündükleri araştırılmıştır. Madde kullanıcılarının toplumda yaşayış örüntülerini ortaya koyan bu çalışma birey ve toplum etkileşimindeki problemlerin betimsel analizini sunmayı hedeflemiştir.

1.2. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Madde bağımlılığı sorunun giderek artış göstermesi, soruna paralel olarak hem dünyada hem Türkiye'de bu konuda yapılan çalışmaların da yürütülen politikaların da artmasına neden olmuştur. Türkiye'de madde bağımlılığı alanında yapılan çalışmalara bakıldığında, bağımlılığın psikolojik ve tıbbi açıdan kullanımının izahları sıklıkla görülmektedir. Bu çalışmaların alana katkısı azımsanmayacak derece önemli olmakla birlikte toplumsal izahları çok yapılmamıştır. İnsanın kendisini tanımlarken bir ötekiyi kıstas olarak almasından dolayı, yaptığı eylemlerde de ötekinin rolü muhakkak incelenmelidir. Bu noktada bireyleri bağımlı maddeleri kullanmaya iten faktörler madde kullanıcıları tarafından derinlemesine mülakatlarla ortaya konulmuştur.

1.3. ARAŞTIRMANIN SORULARI

Toplamda 25 sorudan oluşan araştırmanın temel soruları (EK 2) aşağıdaki gibidir:

- Madde (kullanılan zihni uyuşturucu türü neyse) nedir ve madde bağımlılarının gözünde madde bağımlılığı ne ifade etmektedir?

- Toplumda madde bağımlısı birey neyi temsil eder? Toplumsal süreç bu durumu nasıl etkiliyor?
- Madde bağımlısının sahne önü (toplumdaki hali) ve sahne arkası (bireyselde, daha samimi olduğu ortam) tutumları nelerdir?

1.4. ARAŞTIRMANIN AMACI

Madde bağımlılığının giderek büyüyen bir tehlike olduğunu yapılan akademik çalışmalar ve devlet politikaları göstermektedir. Ülkemiz dâhil olmak üzere dünyanın birçok yerinde yasadışı üretilen, piyasaya sürülen uyuşturucu maddeler her gün farklı bir şekilde yakalanmaktadır. Madde bağımlısının gözünde madde bağımlılığının hangi anlamları içerdiği, toplumda madde bağımlısı birey neyi temsil ettiği ve bununla beraber madde bağımlılığını toplumsal sürecin nasıl etkilediği bu çalışmanın önemli sorunlarını oluşturmaktadır. Bu yüzden madde bağımlısı bireylerin sahne önü ve sahne arkası olarak gördükleri yerlerde nasıl yaşadıkları ve ne düşündükleri irdelenmiştir.

Bu çalışmada, Goffman sosyolojisi ışığında madde bağımlılarının günlük yaşam pratiklerini araştırmak amaçlanmıştır. Bağımlılık yapıcı maddelerin toplum içindeki anlamı ve hatta -varsa- statüsünü ortaya koyacak nedenleri bulmaktır. Bir önceki başlıktaki soruların cevabı bireyi madde kullanımına götüren süreci anlamak için önemlidir. Çünkü bu araştırma madde bağımlılığının anlaşılmasıyla birlikte uyuşturucu madde kullanımını azaltmayı hedeflemektedir.

1.5. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Madde kullanımı yaşının düşmesi bu alanda araştırma yaparken birçok alanın bir diyalektik geliştirmesi gerektiğini göstermektedir. Madde kullanımı döngüsünde gün geçtikçe talebin artması bu ağın ne kadar büyüdüğünü işaret eder. Bireyi bu sürece iten durumun bilişsel etkisinin önemli olduğu kadar toplumsal etkisinin de ortaya konması gerekmektedir. Madde kullanımına yönlendiren unsurlar kuşkusuz toplum yadsınarak düşünülemeyecek bir meseledir. Bu alanda şimdiye kadar yapılmış psikoloji merkezli çalışmalar bize sorunun önemli bir yerini göstermiştir. Bu durum önemli olmakla beraber bir eksikliği de göstermektedir. Çünkü sosyal bir varlık olan

insanın olduğu yerde; sadece ağaca bakmak yeterli değildir, ormanı görmek gerekmektedir. Bu çalışma, madde bağımlılığının sosyolojik boyutu ile ilgilenmesi ve uyuşturucu madde ile mücadeleye farklı bir bakış açısı sunması yönünden önemlidir.

İKİNCİ BÖLÜM
LİTERATÜR ANALİZİ

2.1. LİTERATÜR TARAMASI

Madde bağımlılığı, suç literatürünün alt başlığı olarak birçok disiplin tarafından araştırma alanıdır. Suç literatüründe uyuşturucu madde, iki suç türünü kapsamaktadır. Bunlardan birincisi uyuşturucu madde ticaretiyken bir diğeri ise uyuşturucu madde kullanımıdır. Madde bağımlılığı, birçok toplumsal ve bireysel veçheleriyle gün geçtikçe daha karmaşık bir sorun haline gelmektedir. Karmaşıklık arttıkça bu alanın farklı disiplinler tarafından çalışılmasını da gerekli kılmaktadır. Çalışmaya yön verebilmesi adına madde bağımlılığı literatürünün incelenmesi önemlidir. Literatürü incelediğimiz zaman bu alanın, başta tıp-psikiyatri, eğitim bilimleri, spor bilimleri, hukuk, ilahiyat, sosyal hizmetler, psikoloji ve nihayetinde sosyoloji tarafından çalışıldığı görülmektedir.

2.1.1. Dünyada ve Türkiye'de Yapılan Çalışmalar

Avrupa ve Amerika'da madde kullanıcısı olmak ve bağımlılık üzerine çalışmalar incelendiğinde zengin bir literatür karşımıza çıkmaktadır. Avrupa ve Amerika merkezli yapılan çalışmalar göstermektedir ki madde bağımlılığı alanı sadece nicel verilerle ve tıp alanının inceleyeceği bir zeminde değildir; bu alanın sosyolojik perspektiften toplumsal boyutu ele alındığında, birçok problem şeması ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmalardan bazıları aşağıdaki gibidir. Bununla beraber çalışmaların önemli çoğunluğu esrar kullanıcıları ile ilgilidir.

Hamilton, Danielson, Mann ve Paglia-Boak'ın (2012) "*Göçmen Genç Nesillerde Esrar Kullanımında Aile, Akran, Okul ve Tutum Faktörlerinin Rolleri"* adlı çalışmasında genç göçmen neslin esrar kullanımında ailenin, akranların ve okulun rolü davranışsal tutumları nasıl etkilediğini araştırmaktadır. Bu faktörlerin esrar kullanımında azımsanmayacak etkisi ortaya konulmuştur. Göçmen neslin damgalanmaları ve esrara yönelmeleri arasında önemli bir ilişki olduğu görülmüştür.

Liebregts ve arkadaşları (2013) "*Sık Genç Yetişkin Kullanıcılar Arasındaki Esrar Kullanımı ve Bağımlılık Yörüngelerinde Ebeveynlerin, Akranların ve*

Partnerlerin Rolü" adlı çalışmada esrar kullanıcısı gençlerin bağımlılık döngülerinde ebeveynlerin, akranların ve partnerlerin önemli role haiz olduklarını 3 yıl süren nitel araştırmayla ortaya koymuşlardır.

Davis ve arkadaşları (2016) *"Gelişmekte Olan Yetişkinler Arasında Madde Kullanım Tedavisinde Esrar Bırakma, Tedavi Sonrası Başlama ve İlk Esrar Kullanım Günleri: Perspektif Bir Çalışma "* adlı çalışmada kenevir kullanımının bırakılması sürecinde bireylerin yaşadığı yoksunluk durumu araştırılır. 110 katılımcıyla kenevir kullanımına 3 ay ara veren bireylerin davranışları saptanmaya çalışılmıştır.

Murray'in (1984) *"Esrar-Kokain Bağlantısı: Karşılaştırmalı Bir Kullanım Ve Kullanıcılar Çalışması"* adlı çalışması esrar ve kokain arasındaki bağlantıyı karşılaştırmalı bir şekilde ortaya koyar. Esrar ve kokain hakkında geniş literatürü ortaya çıkaran Murray, bu maddelerin etki derecesinden fiyatlarına kadar her türlü karşılaştırmayı irdeler. Smart ve Ogborne (2000) *"36 Ülkede Öğrenciler Arasında Uyuşturucu Kullanımı Ve İçme"* adlı çalışmada 36 ülkede lise öğrencileri arasında uyuşturucu bağımlılığı ve içme pratiklerini araştırır. Peretti-Watel (2005) *"Fransız Liselerinde Esrar Kullanımı, "Ağır Uyuşturucular" ve "Hafif Uyuşturucular" Hakkındaki İnançlar Ve Uyuşturucu Karşıtı Müdahalelerin Etkisizliği"* adlı çalışmasında ergenlerde kenevir kullanımına ilişkin inançları sorgular. Peretti-Watel bunun yanında anket yöntemiyle maddelerin yumuşak ve sert olarak etkisinin ayrımını sorgulamıştır.

Mjaland (2014) *"Bir Paylaşma Kültürü: Norveç Hapishanesinde Uyuşturucu Paylaşımı"* adlı çalışmasında Norveç hapishanesinde gelişen paylaşım kültürüne dikkat çeker. Norveç'te kapalı bir hapishanede yapılan etnografik saha çalışmasında Mjland uyuşturucu temin ettikten sonra bunları satmak yerine birbirleriyle paylaşırlar. Mjland'ın bu paylaşım kültürü makalesinin iskeletini oluşturmaktadır. Pederson (2009) *"Esrar Kullanımı: Alt Kültürel Muhalefet mi, Sosyal Marjinallik mi?"* çalışmasında esrar kullanımın bireyde bir alt kültür oluşturduğunu ve sosyal marjinal bireyler doğurduğuna ilişkin tespitlerde bulunmuştur. Bu çalışmanın devamı olarak düşünülebilecek bir diğer çalışmada ise; Sandberg (2013) *"Esrar Kültürü: Değişen Dünyada İstikrarlı Bir Alt Kültür"* adlı çalışmasında Norveç'te 100 tane esrar kullanıcısıyla yaptığı nitel araştırma sonucunda madde bağımlılığını anlamak için bir

alt kültür teorisi geliştirilip araştırılmasının daha doğru sonuçlara götüreceğini belirtmiştir.

Chatwin ve Porteous (2013) *"İçeriden? Uzun Vadeli, Düzenli Esrar Kullanıcılarının Deneyimleri ve Bakış Açıları"* adlı çalışmasında "içeriden" bir araştırma yaparak 15 yılın üzerinde bağımlı olan 35 yaşın üzerinde esrar kullanıcılarının kullanım aralıklarıyla ilgili bakış açılarını ortaya koymuştur. Berke ve Hernton'ın (1977) *"Esrar Deneyimi: Esrar ve Haşhaşın Etkilerine İlişkin Yorumlayıcı Bir Çalışma"* adlı çalışmasında esrar ve esrarın etkilerine ilişkin kullanıcıların yorumları alınmıştır. Becker (1953) *"Esrar Kullanıcısı Olmak"* adlı çalışmasında 50 esrar kullanıcısıyla yaptığı görüşmeler sonucunda esrar kullanımının temel sebebinin zevk için olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Janulis ve arkadaşları (2013) *"Madde Bağımlılığına Yönelik Kamu Damgasını Anlamak"* adlı çalışmada madde bağımlılığına ilişkin kamusal damgalanmayı araştırmışlardır. Lisans öğrencilerine yapılan anketler sonucunda ortaya çıkan sonuçlar göstermiştir ki kamusal anlamda damgalanmanın birey üzerinde azımsanmayacak etkileri vardır.

Yabancı literatür incelendiğinde bu alanda yapılan çalışmaların oldukça fazla olduğu görülecektir. Madde bağımlılığını birçok farklı bakış açısından ve mekândan inceleyen bu araştırmalar, bu alanın kolektif bir problem zinciri olduğunu göstermektedir. Türkiye'de özellikle son yıllarda bu alanda yapılan çalışma sayısı çoğalmakla beraber yine yeterli sayıya ulaşmış değildir. Bu kıstas Avrupa ve Amerika merkezli araştırmaların incelenmesi sonucu saptanmıştır. Yabancı literatürden sonra Türkiye'de çeşitli disiplinler tarafından çalışılmış uyuşturucu madde bağımlılığı çalışmaları ele alınacak ve ortaya çıkan mevcut sonuçlar değerlendirilecektir.

Bu alanda eğitim bilimleri bakış açısından çalışan araştırmacılar bağımlılık yapıcı maddelerin kavramsal olarak incelenmesi (Gökler ve Koçak, 2008) veya nedensellik ilişkilerinin ortaya konmasıyla ilgilenmişlerdir. "Sokakta Yaşayan Gençlerin Aile Yapısı ve Madde Bağımlılığı Arasındaki İlişki" (Gezek, 2007) adlı çalışma buna örnek gösterilebilir. Bu çalışmada, sokakta yaşamını sürdüren ve aynı zamanda madde kullanan gençlerin aile içi ilişkilerini ve madde kullanım seviyelerini

incelenmiştir. Bir çocuk derneğiyle bağı olan çocuklar üzerinde yapılan çalışmaya göre sokakta yaşayan çocuklarla madde yönelme arasında sıkı bir bağ kurulmuştur.

Sağlık Bilimleri'nin alt disiplini olarak Madde Bağımlılığı Anabilim Dalı'ndan yapılan bir çalışma (Gargari, 2015), Dokuz Eylül Üniversitesi'nde üç fakültede- Eğitim, Güzel Sanatlar, İlahiyat- okuyan öğrencilerin alkol ve madde bağımlılığına ilişkin damgalama süreçlerini incelemiştir. Üç fakültenin öğrencilerine uygulanan anket alkol ve madde bağımlılığına ilişkin damgalama hakkında bakış açılarını ve okudukları fakülteler ile alkol ve madde bağımlılığının ilişkileri araştırılmıştır.

Psikoloji alanında Demirci'nin (2016) çalışması 500 üniversite öğrencisiyle madde bağımlılığı ve intihar ilişkisini incelemektedir. Bu alanda yapılan bir diğer çalışma Kasap'ın çalışmasıdır. Kasap (2015) ise bu alanda 15-17 yaş arası ergenlerde madde bağımlılığına sebep olan çeşitli faktörleri incelemiştir. Bunlar: sosyal destek, okul başarısı, aile faktörleridir. Bu faktörlerin madde kullanımında koruyucu etkilerinin olup olmadığı araştırılmıştır.

Klinik alanda yapılan bir araştırma madde bağımlısı tanısı konmuş kişilerin sosyal işlevsellik ve benlik saygısı düzeylerini araştırmıştır (Ersöğütçü, 2015). Çalışmanın evrenini, Elazığ Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi'nin 249 hastası olan AMATEM servisi oluşturmaktadır. Örneklemi çalışmanın kıstasına uyan 203 kişi ile Coopersmith Benlik Saygısı Ölçeği (BSÖ) kullanılarak ulaşılan sonuçlar çalışmanın iskeletini oluşturmuştur. Çalışma sonucunda bağımlılarda orta düzeyde benlik saygısı olduğu sonucuna ulaşılmış ve sosyal işlevselliğin artmasıyla bireyin benlik saygısının da buna paralel olarak arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Spor bilimleri alanında yapılan bir çalışma (Ertunç, 2019) alkol ve madde bağımlısı olarak tanımlanan bireylerin tedavi sürecinde serbest zaman aktivitelerinin rolü araştırılmaya çalışılmıştır. Ankara'da özel bir psikiyatri hastanesinin AMATEM servisinde tedavi gören 20 katılımcıyla yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler, Bilişsel Davranışçı Model bağlamında incelenmiştir. Çalışma sonucunda katılımcılara göre serbest zaman aktiviteleri alkol ve madde bağımlılığı tedavisinde, kullanılan maddelere karşı bariyer görevi gördüğü tespit edilmiştir. Sözü edilen bu iki disiplin- psikiyatri hemşireliği ve spor bilimleri- bağımlılığa tıbbı ve psikolojik veçhelerden bakması sebebiyle önemlidir.

Yılmaz'ın (2015) İşletme yönetimi alanından katkı sağladığı çalışmasıyla, kavramsal olarak alkol ve madde bağımlılığının bireysel ve toplumsal sonuçları incelenmektedir. Bağımlılığın psikolojik ve sosyolojik etkilerini incelediği bu çalışmada anomi, ekonomi ve dışlanma faktörleri alkol ve madde bağımlılığının toplumsal etkilerini açıklaması anlamında önemlidir.

Sosyal Politika alanında Ceylan'ın (2019) madde bağımlılığını STK'lar bazında incelemesi bu konunun bir diğer toplumsal boyutunu ele almaktadır. 8 STK ile yapılan derinlemesine gözlem sonucunda kamusal alanda farkındalık yaratabilmek bağımlılığın etkisini azaltacak önemli bir faktör olduğu sonucu görüşmelerle belgelenmiştir. Sosyal Hizmet alanında Yaman (2014), İstanbul Bağcılar'da nitel yöntemi kullanarak 10 madde bağımlısı genç ile yaptığı görüşmede bağımlılık ve aile ilişkileri arasında bağlantılara odaklanmıştır. Ailenin bu süreçte bireyle olan ilişkisinin önemine dikkat çeken Yaman, bağımlılık sürecinde sosyal hizmet desteği ve psikolojinin önemine vurgu yapmıştır.

Halkla İlişkiler disiplininden Tunç'un (2019) "*Kişilerarası İletişim Bağlamında Madde Bağımlılarının İletişim Süreçleri Ve Damgalanma İle Mücadele Biçimleri*" adlı çalışması 15 alkol ve madde bağımlısı tanısı konmuş bireyler yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle gerçekleşmiştir. Yapılan mülakatlar bireyin kendisi ile iletişim, tedavi, sosyal çevre süreçleri ve destek ana temaları başlıklarıyla analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucunda damgalanma eylemlerinin bağımlı bireylerin iletişimsel sürecini olumsuz anlamda etkilediği sonucu ortaya konmuştur.

İlahiyat alanında yapılan bir araştırmaya göre madde bağımlısı bireylerin maddeye başlama süreçleri; bireysel, ailevi ve çevre kaynaklı olmaktadır. Gürsu'nun (2018) Ankara Sincan'da Hizmet Gönül Erleri Derneği'nden (HİGED) 8 madde bağımlısı genç ve onlardan sorumlu iki dernek yöneticiyle yaptığı çalışmanın sonucuna göre; madde bağımlılarının tedavi sürecinde gördükleri tıbbi ve psikolojik tedavi yöntemleri etkili olmazken, bağımlılıktan uzaklaşmada inanç merkezli yaklaşım büyük oranda etkili olmuştur.

Madde bağımlılığıyla mücadelede inanç odaklı yapılan bir diğer çalışma sosyoloji alanındandır. Kızmaz ve Çevik'in (2016) Adıyaman'da faaliyetlerini sürdüren Menzil Cemaati merkezli Kardelen Rehabilitasyon Merkezi'nde 5 kişi ile

yapılan birebir görüşmeler sonucunda inanç odaklı yaklaşımın etkili olduğu ortaya konulmuştur. Mülakat yapılan bireylerin, rehabilitasyon merkezinden ayrıldıktan sonra dini telkinler sayesinde eski sorunlu çevreleriyle aralarına mesafe koydukları belirtilmiştir.

Madde bağımlılığını insan hakları açısından ele alan Bayram (2013), madde bağımlısının insan olmasından dolayı birçok insani hakkı kaybetmesine dikkat çekerken-bu haklardan en temeli yaşama hakkı ve bunun yanında sağlık, eğitim haklarıdır- bağımlılığın bu minvalde sebep ve sonuçlarına değinmiştir. İnsan Hakları alanında yapılan bu çalışma her türlü bağımlılığın önlenmesinde insan hakları açısından neler yapılabileceğini irdelemektedir.

Sosyoloji, bireyin sergilediği davranışı ele alırken, bu davranış örüntüsünün toplumsal boyutuna ayrı bir önem verir. Çünkü birey ve toplum ilişkisi hiçbir zaman birbirinden farklı düşünülemez. Bu açıdan sosyoloji alanında yapılan çalışma literatürüne bakılacak olursa, ilk örneklerden Sakarya Üniversitesi öğrencileri üzerinden yapılmış bir çalışma karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada Buğdaycı (2008) sigara, alkol ve madde kullanımını tetikleyen sosyal, kültürel ve ekonomik amillerin etki gücünü araştırmıştır. Bireylerin çevrelerinden etkilenerek madde kullandıkları belirtilmekle beraber Sakarya Üniversitesi öğrencilerinin alkol kullanım oranı %34,5 olarak saptanmıştır.

Sosyolojik perspektiften yapılan başka bir çalışmada Bozkurt (2019), Adana Seyhan'da yaşayan 415 madde bağımlısı birey ile anket yapıp madde bağımlılığının bireyin demografik özellikleriyle ilişkisini araştırmıştır. 356 erkek, 59 kadınla görüşen Bozkurt, demografik özelliklerin madde kullanım düzeyini ciddi şekilde etkilediğini belirtir.

Çalışmasında evren olarak Türkiye'yi örneklem olarak ise çeşitli illerden 355 madde bağımlısına anket uygulayan Yıldırım (2008), uyuşturucu madde kullanımının sosyolojik boyutuyla sebeplerini ve kullanımın aynı şekilde sonuçlarını ortaya koymuştur. Madde kullanımına sebep olan süreçlerin anlaşılması ve bunun sonucunda talebin azaltılmasına ilişkin stratejiler geliştirmeye çalışmıştır.

Sosyoloji alanında yapılmış çalışmalardan bir diğeri Arılık'ın (2019) *"Madde Bağımlılarının Damgalanma Sonrası Bağımlılık Döngüsü"* adlı çalışması, madde bağımlılarının damgalanma süreçlerinden sonra tekrar bağımlı olmaya girdikleri döngüyü araştırmıştır. Ankara'da HİGED ve UBAM isimli tedavi merkezlerinde tedavi görmüş olan 20 madde bağımlısı ile görüşme tekniğiyle yapılan araştırma bağımlı bireylerin damgalandıktan sonra bağımlılık sürecini olumsuz etkileyen bir sürece girdiğini ortaya koymuştur. Araştırma sonucuna göre damgalanan bireyler tekrar bağımlılık pratiklerine dönmektedirler.

Bu alanda yapılan çalışmalardan bir diğeri Macit'e (2020) aittir. *"Uyuşturucu Madde Kullanıcıları ve Esrar"* adlı çalışmada; İstanbul (7), Mersin (7) ve Diyarbakır'da (6) yaşayan 20 esrar kullanıcısı üzerinde yapılmıştır. Esrar kullanıcılarının ilk deneyimleri, bağımlı oldukları sürece adım atmaları, esrarın bağımlı birey için ne ifade ettiği, esrar kullanıcılarının akran ve arkadaş etkisi gibi etmenlerin üzerinde duran Macit esrarın, uyuşturucu madde kullanmaya giden süreçte bir köprü görevi gördüğünü belirtir.

Madde bağımlılığı üzerine ülkemizde literatür, çoğunlukla davranışsal, tıbbi veya nicel yaklaşımlarla sorun tespiti yapıp çözümleri bu paralel de geliştirmektedirler. Sosyoloji alanında literatüre baktığımız zaman yine madde kullanımının sebepleri üzerinde durulurken nicel yöntem ve anket tekniği ön plandadır. Bunun yanında çalışmaların bir kısmı doğrudan madde bağımlılığını almaktan ziyade suç, riskli davranış, çocuk suçları temelinde bağımlılığı ele almaktadır.

Bu başlık altında bahsedilen özellikle üç çalışma (Arılık, 2019; Tunç, 2019; Macit, 2020) mevcut çalışmaya konu olarak en yakın olanlarıdır. Nicel çalışmaların kolaylıkla genellenebilir özelliğinin olması madde bağımlılığı gibi insan etkileşiminin komplike olduğu bir alanın, bu alanda nitel çalışmaların da önemine dikkat çekmesi açısından önemlidir. Bu açıdan evrenini Gaziantep ilinin oluşturduğu söz konusu çalışmanın, katılımcılarla toplumsal düzeyde etkileşimin yok denecek kadar az olduğu, literatürde eksikliğin giderilmesine yardımcı olacağı düşünülmektedir. Gaziantep'te bu alanda çalışma olmaması da akademik anlamda bir boşluk oluşturmuştur.

Kuşkusuz bu alanda yapılan her çalışma kendi bilim metodundan konuya bakış açısı geliştirmiştir. Fakat madde bağımlılığı çalışmalarında, araştırmaların göz önünde bulundurmadığı faktör 'kullanıcı'nın kendisidir. Sosyoloji alanında yapılan çalışmaların bir kısmı bu önemli detayı göz önünde bulundurmaktadır. Yine de yapılan çalışmalar aile faktörü, inanç faktörü, psikolojik etmenler, madde kullanmayanların değerlendirmeleri, dernekler ve sivil toplum kuruluşlarının bakış açılarına yer verirken aktörün kendisine yeterli söz hakkı tanımamaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere bu çalışmanın ortaya çıkışında önemli olan noktalardan biri bu alanda bilfiil aktörün bakış açısının çalışmalara dâhil edilmesinin kısıtlı olmasıdır. Özellikle bu sebepten madde bağımlısı bireylerin gözünden tasavvur edilen bu çalışmanın alanda önemli yere haiz olacağı düşünülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

3.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: BAĞIMLILIK VE TÜM HATLARIYLA MADDE BAĞIMLILIĞI

Bağımlılık olgusunun geçmişi insanlık tarihi kadar eskidir. Madde bağımlılığına ilişkin kavramsal bir izaha girişmeden önce bağımlılık kavramını ele almak gerekmektedir. Kelime anlamı olarak Latince "addicere" sözcüğünden türemiş olan "bağımlılık" kavramı, "adamak" anlamına gelmektedir (Tarhan ve Nurmedov, 2015, s. 156).

Kendini başkasına adamak manalarını içeren bu kavram birçok alanın tanımlayıcı problemi olarak kullanılır. Bir başka tanıma göre bağımlılık, bireyin bırakmak için çok kez girişimde bulunduğu, bıraktığı zaman yoksunluk hissettiği, kullandıkça dozunu yükselttiği ve aynı zamanda zararını gördüğü halde zamanının önemli bir bölümünü bağımlı olduğu maddeyi arayarak geçirdiği durumlara verilen isimdir (Ögel ve Tamar, 1996).

Genellikle madde bağımlılığı denildiği zaman akla öncelikle uyuşturucu kavramı gelmektedir. Esasen uyuşturucu kavramının, bağımlılık yapıcı maddeler tasnif edildiğinde, sadece maddenin bir kolu olduğu görülür. Maddeler uyuşturucu etkiye sahip olduğu gibi uyarıcı etkileri de söz konusudur. Ögel (2002, s. 11), uyuşturucu sözcüğünü bilimsel olarak kabul etmediğini söyler, çünkü Ögel'e göre bu kavram "kokain gibi uyarıcı maddeleri tanım dışı bırakmaktadır". AMATEM'e göre ise yasal veya gayri yasal, uyarıcı veya uyuşturucu niteliği olan, bağımlılık yapan maddelerin tümüne "uyuşturucu madde" denilmektedir (EGM, 2019a). Yapılan birçok çalışmada sınıflandırma yapılırken maddelerin genel adına uyuşturucu madde(ler) denilmesine rağmen bu araştırmada, metin içinde genellikle "madde" kelimesi kullanılmıştır.

Bağımlılık olgusunu daha iyi anlayabilmek için Kalyoncu'nun (2012, s. 49-51) madde bağımlılık sürecini somutlaştırdığı kavramlara göz gezdirilebilir:

Tolerans gelişimi: Bu kavram madde kullanıcısının aynı miktarda aldığı maddeye karşı vücut bağışıklık etkisinin azalmasıyla, istenen etkiyi sağlamak için aldığı maddenin dozunda artışa gitmeyi istemesi anlamında kullanılır.

Çekilme belirtileri göstermesi: Kullanılan maddenin bırakılmasıyla ortaya biyolojik ve psikolojik etkilerin çıkması veya bu bulgular ortaya çıkmasın diye maddenin alınmasına rutin olarak devam edilmesini ifade etmek için kullanılır.

Yoksunluk dönemi: Bu dönem, rutin olarak kullanılan maddenin aniden bırakılmasından sonra veya büyük dozda azaltmaya gidilmesi durumunda ortaya çıkan fiziksel ve ruhsal yoksullukla karakterize zamandır. Bu zamanda yaşanan problemler kullanılan maddenin cinsine ve bireyde bıraktığı etkiye göre değişkenlik gösterir. Tıbbi müdahale gerektirebilecek bir dönemdir.

Entoksikasyon: Zehirlenme veya sarhoşluk durumu olarak da tanımlanan bu tablo, bireyin kullandığı maddeye göre etkisini hissettiren ve istenmeyen etkilerin yaşanmasını ifade eder.

Alkol ve madde kullanımı ile tetiklenmiş bozukluklar: Sözü edilen bu kategoride entoksikasyon ve çekilme belirtilerinin yanında organik ruhsal bozukluklar adıyla tanımlanan, madde kullanımı ve alkol ile kamçılanan bunama durumu, bilinç bulanıklığı, cinsel problem, duygu karmaşası, uyku bozukluğu, kaygı ve psikotik problemler görülmektedir. Bireyi toplumdan uzaklaştıran bozukluklar olarak da adlandırılabilir.

Bırakma: Adından da anlaşılacağı üzere bireyin bağımlılık yapıcı maddeyi bıraktığı durumu ifade eder. Bağımlılık aşamasının birey ve çevresi için önemli basamağıdır. Bu yüzden maddeyi bırakan bireyin bu durumu sonuna kadar sürdürmesi oldukça önemlidir. Maddeyi kullanan bireyin tekrar başlamaması için ilk bir yıllık dönem hayatidir, çünkü maddeye tekrar başlanması durumuna en elverişli dönem bu ilk bir yıllık süre zarfıdır. Birey, bu dönemde eğer madde kullanımına tekrar başlarsa bağımlılık durumunun eskisinden daha kuvvetli şekilde meydana gelmesi söz konusudur.

Relaps: Nüksetme, sürçme, kayma gibi kavramlarla da ifade edilebilir. Madde kullanmayı bıraktıktan sonra tekrar kullanıma başlama anlamında kullanılır. İlk yapılması gereken bu alanda uzman bir kişiden destek alınmasıdır. Bağımlılık yapan madde bırakıldıktan sonra tek bir sefer vücuda alınması dahi relaps

sürecini başlatmaktadır. Ne kadar hızlı, tekrar tıbbi destek alınırsa o kadar çabuk hayati müdahalede bulunulmuş olunacaktır.

Kötüye kullanım: Bu basamak, bireyin kendi varlığına ve çevreye olumsuz etki edecek tarzda madde kullanımını ifade eder.

Yukarıda sözü edilen bağımlılık basamakları görüldüğü üzere herkesten önce kullanıcının kendisine zarar vermektedir. Madde kullanımının bireye verdiği zararların yanı sıra toplumsal sorunlara da neden olmaktadır.

Madde bağımlılığı bireyi birçok açıdan olumsuz etkileyen bir sosyal problemdir. Doğal ve işlenerek yapılmak üzere ikiye ayrılan maddeler, bireyin sinir sistemini etkileyerek vücutta biyolojik ve psikolojik hasarlar bırakır. Madde kullanımında bedensel ve ruhsal olarak olumsuz etkilenen birey, toplum içinde var olduğu için bir öteki olarak görülse bile bu tanımlamanın toplumsal olduğu görülmektedir. Toplumda yaşanan; hırsızlık, cinayet, aile içi geçimsizlik veya bağımlılık sosyal gerçekliğin içinde direkt "anormal" değerlendirilen davranış örüntülerinin başında gelmektedir. Bununla beraber bu alanda yapılan araştırmaların büyük çoğunluğu göstermektedir ki madde kullanımı ile suç işleme davranış örüntüsü arasında paralel eğilimler görülmektedir (Macit, 2018).

Çoğunlukla araştırmalarda uyuşturucu madde adı altında tasnif edilen bağımlılık yapıcı maddeler daha önce de belirtildiği üzere uyuşturucu etkilerinin yanında uyarıcı ve hayal gösterici etkilere de sebep olmaktadır. Bu yüzden çalışmada maddelerin sınıflandırılması yapılırken bu özellikleri göz önünde bulundurulmuştur. Uyuşturucu maddeler adı altında tablolaştırılan (Tablo 1) maddeler en genel anlamda üç başlık altında ele alınır. Doğal ve sentetik olarak ayrılan maddeler meydana getirildikleri kaynakları belirtmek için ayrılırken; kullanan bireyde yaptıkları etkiye göre merkezi sinir sitemini yavaşlatanlar, merkezi sinir sistemini uyaranlar ve hayal gösterenler olarak ayrılmaktadırlar. Merkezi sinir sistemini yavaşlatan doğal uyuşturucular afyon, morfin, eroin ve kodein iken; sentetik uyuşturucular ise barbitüratlar, trankilizanlar ve sedatiflerdir. Merkezi sinir sistemini uyaran doğal uyaranlar koka bitkisi, kokain ve crack iken; sentetik uyarıcıları amfetaminler, captagon ve ecstasy oluşturmaktadır. Doğal hayal gösterenler esrar ve meskalin iken sentetik olarak LSD denilebilir.

Tablo 1: Uyuşturucu maddelerin sınıflandırılması

Uyuşturucu Maddeler	Doğal	Sentetik
Yavaşlatanlar (Depresanlar)	Afyon, Morfin, Eroin, Kodein	Barbitüratlar, Trankilizanlar, Sedatifler
Uyaranlar (Stimülanlar)	Koka bitkisi, Kokain, Crack	Amfetaminler, Captagon, Ecstasy
Hayal Gösterenler (Halüsinojenler)	Esrar, Meskalin	Sentetikler ve LSD
Uçucu Maddeler	-	Çakmak gazı, kolonya, yapıştırıcılar, tiner vb.

Maddelerin ayırt edici özelliği, merkezi sinir sistemine olan etki derecesidir. Bu etkilerden doğan sinirsel aktivitelerin farklılık göstermesi bireyin biyolojisine ve psikolojisine; bundan dolayı toplum içinde davranışlarına etkisi bu maddelere tıp, hukuk ve kamusal olarak farklı tanımlar getirilmesine sebep olmaktadır. Toplumun bu maddelere farklı bakış açıları getirmesi kaçınılmazdır. Tıp jargonunda psiko-aktif maddeler olarak adlandırılan bu maddeler, merkezi sinir sistemine zararlı etki etmesinden dolayı, doğrudan zekâyı, algılamayı ve mizacı etkileyen ilaç grubunun genel adına ise psiko-fizyoaktif denmektedir. Bu maddelerin temel özelliği bağımlılık yapıcı olmasıdır. Kimisi fizyolojik bağımlılık etkisi gösterirken kimisi psikolojik olarak bu etkiyi göstermektedir. Tıpta ilaç yapılması için kullanılan bağımlılık yapıcı maddeler ise psikotrop olarak isimlendirilmektedir. Bu ilaçların kullanımı oldukça riskli olduğu için uzmanlar gözetiminde, yeşil veya kırmızı reçete adı altında belirli kurallarla izne tabidir.

3.1.1. Merkezi Sinir Sistemini Yavaşlatanlar (Depresanlar)

Bu başlık altında doğal ve sentetik uyuşturucu türleri açıklanıp, analiz edilecektir. İlk olarak ele alınacak doğal uyuşturuculardır. Bunlar opiatlar olarak da adlandırılmaktadır. Doğal uyuşturucular özelliklerine göre afyon, morfin, eroin ve kodein olarak sınıflandırılmıştır.

3.1.1.1. Doğal Uyuşturucular (Opiatlar)

- *Afyon:* Süte benzeyen özsuya sahip olan afyon, haşhaş kapsüllerine atılan çiziklerle elde edilir. Atılan çiziklerden ortaya sızan sıvıdır. Hasadı büyük el emeği gerektirerek elle yapılmaktadır. Eczacılıkta birçok alkaoidlerin yapımında afyon kullanılmaktadır, bununla beraber morfin ve kodein afyondan meydana getirilen en önemli alkoidlerdir. Bu akışkan sıvı güneşle temas edince koyu bir renk alarak kurumaktadır. Kurumuş haliyle yumuşak bir kıvamda olan bu maddeye afyon denilmektedir. Yunanca'dan gelen anlamıyla opium kelimesi, bitki salgısı anlamına gelmektedir (Günal, 1977). Güney Asya ve Ortadoğu'da yoğun olmakla birlikte, Dünya'nın her yerinde yetiştirilebilen haşhaş bitkisi, beyaz, kırmızı, mor, pembe gibi farklı renklerde açabilmektedir. Afyon, ufak ufak dilimlenerek sigara içine konulabilmekle beraber, sakız gibi ağızda çiğnenerek veya dumanı ciğerlere çekilerek tüketilebilir. Afyon, merkezi sinir sisteminde uyuşturmakla birlikte tıp alanında ağrılı hastalıkların tedavisinde hayati etkiye haizdir.

- *Morfin:* Opiat grubunun prototipi olan morfin, etkili ağrı kesicilerin de temel maddesini oluşturmaktadır. Bağımlılık etkisi yüksek olan morfin sadece tıbbi alanda ve bu alandaki uzman kişiler tarafından kullanıma izin verilmesi şartıyla kullanıma uygundur. Afyon olmak üzere yetişmekte olan haşhaş bitkisinin olgunlaşmamış halinde ortalama %11 oranlarında morfin bulunduğu söylenmektedir (Yılmaz, 2015, s. 6). Bu madde afyonun kimyasal yollarla sentezlenerek elde edilir. Bu maddeye Yunan mitolojisinde düş Tanrısı olarak bilinen Morpheush'a atıf olarak "morphine" denilmiştir. Kokusu olmayan, tadı acı ve rengi beyaz olan morfin toz ve tablet halinde bulunabildiği gibi suda erimektedir. Morfin, 19. ve 20. yüzyılda savaşlarda askeri hastanelerde tıbbi amaçlı kullanılmıştır. Bu yüzyılda meydana gelen savaşlardan sonra morfin tıbbi amaçlı kullanımdan sivil hayata kaymıştır.

- *Eroin:* Duyarlılığı hassas kişilerde birkaç kullanımdan sonra bağımlılık geliştiren eroin, ortalama 10 gün kullanımda bağımlılık oluşturmaktadır. Küçük torbalarda muhafaza edilerek satılan eroin toz halinde açık kahverengi

şekildedir. Saflık derecesi arttıkça beyaz rengini almaktadır. Toz, beyaz, heyç isimleriyle de bilinmektedir (Ögel ve Tamar, 1996, s. 25). Afyon maddesinden elde edilen gevşeme hissi veren bu kuvvetli opiat, genellikle burundan çekilerek alınır. Koreks olarak da tüketilebilinir, koreks tütüne eklenerek içilmesine denir. Alimünyum folyo üstünde ısıtılarak içilmesine kaydırma adı verilir. Genellikle bardakta satılan ayran kapağıyla veya sigara jelatiniyle ısıtıldığı görülmektedir. Kaşık üstünde ısıtılıp enjektör yoluyla damardan alınabilmektedir. Enjektör paylaşımıyla kullanımı AIDS ve hapatit gibi virüsleri kişiden kişiye bulaştırmaktadır. Alındıktan kısa süre sonra tolerans gelişmektedir ve yüksek dozda alımı ölümle sonuçlanabilir. Kullanıcılarda yüzde kızarıklık, gevşeme, rahatlama, göz bebeklerinin ufalması, konuşmalarda ve hareketlerde yavaşlama görülmektedir.

- *Kodein:* Tıp alanında ağrı dindirici özelliği sebebiyle kullanılan kodein, morfinden daha az bağımlılık etkisi göstermektedir. Bu yüzden tıpta özellikle hafif şiddetli ağrılarda ağrı kesici olarak kullanılmaktadır. Bu özelliği olmasına karşın uzman kontrolünde alınması gerekmektedir. Düzenli kullanımı ağrı kesici dahi olsa bağımlılık yapıcı etkiye sahiptir. Beyaz renkli olup kokusuz ve acımsı bir tadı vardır. Haşhaş kozasında bulunmaktadır. İlaç sektöründe kullanım alanı geniştir.

3.1.1.2. Sentetik Uyuşturucular (Sedatif Hipnotikler)

Merkezi sinir sistemini yavaşlatan sentetik uyuşturucular tıbbi amaçla üretilmektedir. Eczanelerden aldığımız film tablet şeklinde hazırlanan bu ilaçlar, devamlı kullanıldığı zaman fizyolojik ve psikolojik sorunlar ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de Sağlık Bakanlığı'nın uygulaması olan yeşil, kırmızı ve mor reçete uygulaması sentetik uyuşturucuların alımı ve kullanımına ciddi sınırlamalar getirmiştir. Sayılı ve kendine özel barkod ile üretilen bu ilaçlar hasta bireyler tarafından kullanılırken sınırlandırılmıştır. Sentetik uyuşturucular üç kategoride değerlendirilebilir:

- *Barbitüratlar:* Tıp sektöründe kullanılmak üzere 30 barbitürat türü bulunmaktadır (Yılmaz, 2015, s. 12). Bu ilaçlar hasta bireyleri sakinleştirmek ve uyumalarını sağlamak için verilmektedir. Merkezi sinir sistemi üzerinde yatıştırıcı etkisi bulunan barbitüratlar, farklı boyutlarda film tablet olarak veya kapsül olarak imal edilmektedir. Uyku ilaçlarının yapımında kullanılan etkin maddedir. Etkinliğini gösterme zamanlaması açısından üç sınıfta kategoriye bölünmektedir: çok kısa süreli, kısa süreli ve uzun süreli. Çok kısa sürede etki gösteren barbitürat, damar yolundan alınır ve etkisini bir dakika içerisinde gösterir. Oral yolla kullanılmasının yanında bazı ağır hastalarda suda eritilip deriye nüfuz ettirilerek de kullanılmaktadır.

- *Trankilizanlar:* Barbitüratlara göre etkisi düşük seviyede kalmakla beraber yüksek doz alımlarında koma götürecek kadar etkili olabilmektedir. Kullanıcıları uykulu bir duruma getirmeden bireyleri stresten ve endişe halinden uzaklaştırma özelliğine sahiptir. Genellikle sinir hastalıklarının tedavi edilmesinde başvurulan ilaç grubudur. Bilinci açık tutacak şekilde anksiyeteyi bloke eder ve sedasyon sağlar (Yılmaz, 2015, s. 13).

- *Sedatifler:* Sedatif grubundaki ilaçlar çoğunlukla yeşil reçete ile piyasada satılmaktadır. Bilişsel aktiviteleri ve uyanıklık halini yatıştırır, fakat barbitüratların sebep olduğu gibi uyku hali sağlamazlar. Alındıktan sonra bireyde kaygı hissini azaltma özelliğine sahiptir. Bağımlı olan bireyler gayet zinde ve cesur hissederken, daha sonra üzerlerine yalnızlık hissi çökmektedir. Dozu yüksek alındığında bilinç bulanıklığına sebep olmaktadır. Listelenen bu maddelerin yanında daha birçok kötüye kullanılan farklı isimlerde sedatif ve hipnotik ilaç grupları vardır (Yılmaz, 2015, s. 13-14).

3.1.2. Merkezi Sinir Sistemini Uyarıcılar (Stimülanlar)

Bu başlık altında merkezi sinir sistemini uyarıcı etkiye sahip olan doğal ve sentetik maddeler incelenecektir. İlk olarak ele alınacak olan doğal uyaranlar; koka bitkisi, kokain ve crack'tır.

3.1.2.1. Doğal Uyarıcılar

- *Koka Bitkisi:* Kuvvetlendirici ve uyarıcı etkiye sahip olan koka bitkisi, Güney Amerika'da yaşayan yerli halklar tarafından yapraklarının çiğnenen bir türdür. Tropik bölgelerde yetişme alanı bulan koka bitkisinin sarımtırak renkte ve küçük çiçekleri vardır. Güney Amerika ülkelerinin hemen hepsinde yetişmektedir. Açlık hissini giderici bir etkisi olduğu için günümüzde iştah kapatıcı ilaçların etken maddesi olarak kullanılabilmektedir.

- *Kokain:* Tek bir kullanımdan sonra bile bağımlılık yapabilme özelliği olan kokainin, piyasa fiyatı yüksek olmasından dolayı ekonomik anlamda refah seviyesi yüksek olan kişilerin kullandığı maddedir. Koka ağacının yapraklarından elde edilir ve toz şeklinde beyaz renklidir (Ögel ve Tamar, 1996, s. 26). 1884 yılında bir göz ameliyatında sınırlı uyuşturma (lokal anestezi) amacıyla ilk kez kullanılmıştır ve yine bu dönemde bu maddenin uyuşturucu etkisi olduğu söylenmiştir. Kokain daha çok buruna çekme ve damar yoluyla alınmakla beraber her yolla alınabilir, çok sık burundan alındığı takdirde burun mukozasına zarar vererek kronik semptomlara sebep olur (Tarhan ve Nurmedov, 2015, s. 213-214). Kullanıldığında enerji patlaması yaşatan kokain, haz duygusunu harekete geçirerek cinsel aktivitede artışa sebep olur ve kullanıcıların kan basınçları, göz bebekleri büyür. Etkisi kısa sürede geçtikten sonra kişi bağımlılık belirtileri göstererek kısa sürede tahammülsüzleşmeye başlar. Bağımlı olan bireylerde hemen hemen saat başı kokain isteği oluşabilir ve yine bağımlı bireyler derilerinin altında böcek olduğu hissine kapılıp kendilerine zarar verebilirler (Tarhan ve Nurmedov, 2015, s. 214).

- *Crack:* Kokainin çok etkili türevidir. Sigara gibi içilebilmekle beraber, tütüne veya nargileye eklenerek de içilmektedir. Crack, isim olarak karışım hazırlanma sırasında ısıtıldığında ortaya çıkan sesten gelmektedir. Kesme şeker görünümünde olduğu için ülkemizde taş veya kaya olarak da bilinmektedir. Bunun yanında toz veya sıvı hale getirilebilir. Nabızda yükselme, vücutta ısı artışı, titreme ve göz bebeklerinde büyüme gibi etkileri

olmaktadır (Kalyoncu, 2012, s. 177-179). Bağımlılık yapıcı maddelerin ortak özelliğinde olduğu gibi beynin kimyasal yapısını bozduğu için kullanıcılarda canlı ama bir o kadar sinirli bir ruh hali meydana getirmektedir. Uykusuzluk ve iştahsızlık sebep olduğu problemlerden ikisidir.

3.1.2.2. Sentetik Uyarıcılar

Merkezi sinir sistemini uyaran sentetik uyarıcılar genel olarak tıbbi amaçla üretilen maddelerdir. Bu grupta üç başlıkta kategoriye ayırdığımız amfetaminler, captagon ve ecstasy detaylı bir şekilde açıklanacaktır:

- *Amfetaminler:* Türkiye'de yasal olarak bulunmayan bu uyarıcı madde çoğunlukla hız (speed) adıyla anılmakta ve tıbbi alanda doktorlar aracılığıyla reçete ettirilmektedir (Kalyoncu, 2012, s. 177). Amfetamin, insan bedeninin salgıladığı adrenaline benzer şekilde etki eden sentetik maddelere denir. Vücut adrenalin ürettiği zaman dikkat yeteneği artar, kan şekeri düzeyi artış gösterir, nefes alıp verme hızı sıklaşır ve çarpıntı meydana gelir; bununla beraber zehirlenme durumlarında baş dönmesi, terleme, tansiyon gibi vücut dengesini bozucu etkileriyle epilepsi benzeri nöbetler görülebilir (Tarhan ve Nurmedov, 2015, s. 210-211). Amfetamin maddesi de bireye aynı adrenalinde olduğu gibi etkilere benzer etkiler uyandırır. Uyarıcı etkiye sahip olduğu için sporcular doping amaçlı kullanabilmektedir. Bağımlı bireyler ağızdan ve damar yolundan alabilmektedir. Fizyolojik bağımlılıktan çok psikolojik bağımlılık oluştururlar. İlk başlarda biliş ve vücut fonksiyonlarını kullanıma yardım ettiği hissi uyandırsa da bağımlılık yapıcı etkisi vücudun dengesini bozmaktadır. Amfetamin madde grubundan *metamfetamin* ise sigara gibi içilebilen veya damar yoluyla enjekte edilen crack olarak adlandırılan toz haliyle veya ice olarak adlandırılan buz berrak kristal formlarda bulunan kuvvetli bir maddedir (Kalyoncu, 2012, s. 177).

- *Captagon:* Kokain hidroklorid bileşiminin sodyum bikarbonat veya amonyuma su eklenerek elde edilen maddedir. Amfetamin ilaç grubunda olmakla beraber kokainin çok etkili bir türevidir. Kan basıncını

yükseltmemekte ve bu yüzden hiperaktivite tedavisinde kullanılmaktadır. Almanya'da yasal yollarla üretilen bu madde tıbbi ilaç malzemesi olarak kullanılırken, kullanım amacı suiistimal edildiğinden dolayı üretimi durdurulmuştur (Yılmaz, 2015, s. 20). Buna ek olarak gayrimeşru şekilde üretimi ve tüketimi -özellikle Ortadoğu'da- devam etmektedir.

- *Ecstasy:* Merkezi sinir sistemini uyarıcı bir diğer amfetamin türü olan ecstasy, tablet, sıvı veya toz olarak imal edilmektedir. 20. yüzyılın ilk on yılından sonra çeçe sineği gibi böceklerin insanları sokmasıyla uyku hali yaratan durumu ortadan kaldırmak için imal edilen bu madde, uyuşturucu özelliğiyle ilk defa 1985 senesinde Hollanda'da raporlanmıştır. Kullanımı 80'li yıllarda müzik-ev kültürü geliştiren gençler arasında yaygınlaşmıştır (Ögel ve Çorapçıoğlu, 2003). Vücuda alındıktan sonra 20 ila 60 dakika arasında etkini gösterir. Bunun yanında etkileri amfetamine benzerken halüsinojik maddelere de benzemektedir (Ögel, 2009). Gençler arasında yaygın kullanılan maddelerden olduğu bilinmektedir. Kullanan bireylerin bilişsel süreçlerini alt üst ederek gerçekleri farklı algılamalarına sebep olan bir madde türüdür.

3.1.3. Hayal Gösterenler (Halüsinojenler)

Bireylerin sanrı görmesine neden olan maddelere halüsinojen denmektedir. Bu maddeler, gerçekle ilişkinin kesilmesi ve bilincin genişlemesine sebep olmaktadır (Tarhan ve Nurmedov, 2015, s. 216). Bu başlık altında halüsinojenler iki kategoride incelenmiştir. İlk kategori doğal halüsinojenler varken ikinci kategoride sentetik halüsinojenler ve LSD maddeler vardır.

3.1.3.1. Doğal Halüsinojenler

İlk olarak ele alınacak başlık doğal halüsinojenler olmakla beraber bunlar esrar ve meskalin başlıklarında açıklanmıştır. Bu maddeler uzun süre etki altında bırakırlar ve bireyde yer ve zaman algısını ortadan kaldırırlar.

- *Esrar:* Senelik olarak hasat alınan bir bitkidir. Hint kenevir bitkisinin (Cannabis Stavia/hempplant) kurumuş çiçek ve yapraklarına esrar otu

denmektedir (Kalyoncu, 2012, s. 172). Hint keneviri bitkisinin psikoaktif iskelet maddesi, Delta9 Tetra hydro cannabinol'dur (Özden, 2004). Bu maddeye THC denmektedir. THC maddesi sinir hücrelerinde büyük hasarlar oluşturucu özelliğe sahiptir. Esrar maddesi, özellikle yabancı literatürde de yapılan çalışmalara bakıldığında üzerinde en fazla çalışma yapılmış bağımlılık yapıcı maddelerdendir. İstatistikler de göstermektedir ki (EMCDDA, 2020) esrar, Dünya üzerinde en fazla üretilen, en fazla kaçakçılığı yapılan ve bu paralelde en çok kullanılan uyuşturucu maddedir. Diğer maddelere nazaran fiyat olarak ucuz olması ve hemen her iklimde yetişme özelliğinden dolayı kullanım ağı geniştir. Esrar kullanımı sonrası görülen en bilindik etkiler; ağız kuruluğu, açlık, çarpıntı ve göz bebeğinin aşırı kızarmasıdır. Bunun yanında uzun süreli kullanımlarda erkeklerde sperm sayısı azalması ve kadınlarda kısırlık görülebilmektedir.

Toplumda esrara karşı gelişen algı bitkisel olmasından dolayı diğer maddelere nazaran etkisinin tütüne benzediğine dair olan inançtır. Fakat düzenli kullanımı durumunda tütünden çok daha etkili tolerans geliştirici özelliği ortaya çıkmaktadır. Kan, damar, kalp ve solunum gibi birçok hastalığın en önemli habercisidir. Esrar bağımlılığı üzerine yapılan çeşitli araştırmalar bu maddenin hastalıklarla olan ilişkisine dikkat çekmektedir. Andreasson ve arkadaşlarının (1987) 15 yıllık takipleri sonucunda yaptıkları araştırmada esrar kullanımı ile bireylerde şizofreni hastalığının gelişimi arasında bağlantı saptamaya çalışmışlardır. Buna göre 18 yaşına gelene kadar esrar kullanan bireyler, kullanmayanlara göre şizofreni hastalığı geçirme oranları 2.4 oranında daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Esrarın maddeler arasında bir diğer önemli özelliği de "geçiş madde" olmasıdır. Sokakta deneyimlenen uyuşturucu maddeler eğer bir sıraya göre akış gösterirse öncelikle tütün kullanımı ile başlayan birey, sigarasına biraz esrar otu karıştırarak esrara geçiş yapar. Esrardan sonraki durağı geliştirdiği bağımlılık toleransını tatmin edici bir diğer madde olmaktadır. Ögel ve Tamar (1996) çalışmalarında esrarın bir geçiş görevi olduğunu belirtmişlerdir

- *Meskalin:* Orta ve Güneybatı Amerika'da yetişen kaktüsgiller ailesinin üyesi olan peyote kaktüsünün birkaç kullanımdan sonra bağımlılık yapıcı etkisi gözlenmiştir. Türkiye'de yetişmemektedir. Toz, sıvı veya kapsül şeklinde bulunmaktadır. Ender olarak damar yoluyla kullanılmakla beraber sıvı içeceklere karıştırılarak alınabilmektedir. Çoğunlukla ağızda çiğnenerek alınmaktadır.

3.1.3.2. Sentetik Halüsinojenler ve LSD

Buraya kadar listelenen maddelere ek olarak birçok madde sıralanabilir fakat belli başlı olarak anlatılan bu maddeler bağımlılık yapıcı maddeler tablosunu vermektedir. Son olarak sentetik hayal gösterenler ve LSD başlığı altında en etkili halüsinojenik maddelerden LSD'nin etkileri belirtilmektedir. Birçok etkisinin yanında başlıca etkisi bireyi, hayal dünyasında yaşatmak ve bireyi zaman-mekân açısından bulanıklığa götürmektedir. Bu nedenle bu madde grubu oldukça ölümcül sonuçlar doğurabilmektedir.

LSD maddesi, bu noktada en etkili hayal gösterici ve algı bulanıklaştırıcı madde olma özelliği taşımaktadır. Bu madde haricinde 19 farklı LSD çeşidi imal edilmektedir. Etkileri önceden kestirilmemekle birlikte kullanıcı bireylerde mevhum etkiler bırakarak sanrı görmelerine sebep olabilmektedir (Tarhan ve Nurmedov, 2015, s. 53). Türkiye'de kullanımı yaygın değildir. Son olarak sentetik maddelerden ikisi de kannabinoidler grubundan olan maddelerden biri bonzai iken bir diğeri ise jamaika'dır. Esrarın muadili olarak bilinen bu maddeler ciddi olumsuz sonuç doğuran sentetiklerdir ve üretimleri yasaklanmıştır.

3.1.4. Uçucu Maddeler

Uyuşturucu maddelerin arasında sıralanmayan fakat amacı dışında kullanılması durumunda bağımlılık yapıcı etkisiyle ciddi sağlık sorunlarına neden olan uçucu maddeler ölüme bile yol açmaktadır. Piyasada kolaylıkla bulunabilen uçucu maddelerin kullanım tarihi ilkel topluluklara kadar uzanmaktadır (Tarhan ve Nurmedov, 2015, s. 221). Çakmak (gazı), kolonya, saç spreyi, yapıştırıcı maddeler, sprey boya, tiner, benzin vb. maddeler bu grubun üyeleridir. İçerisinde birçok kimyasal içermesi ve keskin kokusu bu gazların özelliğidir. İlk kullanım amaçları ve alanları

bağımlılık gayesi gütmemesinden dolayı herkesin ulaşabileceği maddelerdir. Kolay elde edilmesi kullanım yaşını düşürmektedir. Tarhan ve Nurmedov (2015)'a göre; 12-17 yaş arası dönemde sokak çocukları tarafından fazlaca kullanılmaktadır. Öfori durumu, cinsel istek, hayal görme gibi etkileri vardır. Çeşitli yöntemlerle kullanılabilir. Kullanıcının muhakeme yeteneği bozulur, peltek konuşma, birden fazla görme ve titreme gibi problemler ortaya çıkarır. Uzun süreli kullanımlarda beyin hasarı, organ yetmezliği, kalp ritmi bozukluğu ve felç gibi sağlık sorunları doğurmaktadır.

Bu çalışmada değinilmeyen başka bağımlılık yapan maddeler de bulunmaktadır. Ancak bütün maddelere değinmek sınırları olan bu çalışma için mümkün değildir. Çalışmaya dâhil edilen maddeler günümüzde kullanım alanı azımsanmayacak derecede olan uyuşturucu maddelerdir. Kullanım oranı gün geçtikçe artış gösteren maddeler başta kullanan birey olmak üzere toplumun birçok kurumunu tehdit etmektedir. Bu başlık altında bağımlılık oluşturan maddeler ruhsal ve fiziksel açılardan açıklanmaya çalışılmıştır. Bunun yanında bağımlılığın toplumsal etkenleri unutulmamalıdır.

3.2. KURAMSAL ÇERÇEVE: GÜNLÜK YAŞAMIN TEORİSİ

Çalışmanın teorik çerçevesini Kanadalı sosyolog Erving Goffman'ın "Dramaturji" (1959) adlı kuramı belirlemektedir. Kullanılan kuramsal kavramlar bu başlık altında açıklanmıştır. Kavramsal pencereye çalışmanın teorik dayanağı Erving Goffman'ı yakından tanıyarak başlamak uygun olacaktır. Dramaturji, çalışma için bireylerin bütün düşüncelerini sergilediği alan olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü bu kurama göre birey esasen her an tiyatro sahnesindedir. Buna ek olarak çalışmada saptanan saha sonuçlarını da tamamlaması açısından bazı yardımcı teorilere değinilmiştir. Howard Becker'in hariciler (1963) üzerinden inşa ettiği sosyolojisi bu bağlamda Goffman'ın damgasını (1963) anlamak için önemlidir. Tamamlayıcı özelliğe sahip olduğu düşünülerek bu kuram da damgaya ek olarak çalışmaya eklenmiştir.

İnsanın kendisi gibi diğer bir insanla olan etkileşim mekânı doğal ortamlardaki yüz yüze etkileşimin incelenmesine henüz yerinde bir isimlendirme yapılamamıştır. Fakat bu sahanın bir ismi olmasa bile tanımlanabilecek bir sahadır. Bu saha şu şekilde açıklanabilir: "Başkalarıyla bir arada olduğumuz esnada ve bir arada olmamız vesilesiyle meydana gelen olaylar bütünü" (Goffman, 2019a, s. 9). Goffman'ın sözünü ettiği sahada yapılacak çalışmanın bu alt bölümünde madde bağımlısı bireylerin gündelik yaşamı ve damgalanma pratikleri Goffman'ın sosyoloji kavramlarıyla çözümlenmiştir.

3.2.1. Erving Goffman ve Sosyoloji Anlayışı

Sosyoloji, ilk çıktığı zamandan bu yana yapı-fail etkileşimi tartışmaları yaşanmaktadır. Bu tartışma birçok kuramsal zeminin oluşmasını sağlamıştır. Temel ilkelerini Emile Durkheim'ın oluşturduğu yapı merkezli Yapısal İşlevselcilik, Karl Marx'ın Hegel diyalektiğini pratiğe dönüştürdüğü Çatışma, Max Weber'in bireyi öncelediği İnşacılık kuramları bu alanın yapıtaşlarını oluşturur. Sosyoloji bu kuramsal tartışmalar üzerinden bir tekâmül sağlamıştır.

İlk sosyolojik gelişmelerin kaynağı olan Avrupa kuşkusuz toplumsal dönüşümlerin sonucunda bu fikirsel dönüşümleri yaşamıştır. Talcott Parsons ile

Amerika'ya giren sosyoloji, Weber'in 1905 yılında yazdığı "*Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu"* (*Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus*) eserinin İngilizceye çevrilmesiyle yapı-fail tartışmalarının yeni merkezlerinden biri olmuştur. Amerika'da Parsons ve öğrencisi Robert Merton yapısal işlevselciliğin temsilcileri ve geliştiricileri olmuşlardır. Chicago Okulu olarak bilinen Amerika merkezli ekol 1920-30 arasında etkin sosyolojik çalışmalar yürütmüşlerdir. Sembolik Etkileşim, psikolojik gelenekten doğmuş bir Amerikan sosyoloji ekolüdür (Poloma, 2010, s. 221). Gelişme içerikli bu "oluş" hali normal olarak toplumsal kavram çerçevesini de belirleyecektir. Bu teorik yaklaşımda her şey sembollerden ibarettir. Sembolleri de oluşturan insan zihnidir. İncelenen temel gerçek sembollerin toplumsal gerçekliğidir. Bu noktada kuramın kendini önemle ayırdığı kısım davranışçı kuramdır çünkü hayvanlar kendi içlerinde bir sembol sistemiyle varlıklarını devam ettirmiyorlar, salt etki-tepkiyle ilişkilerini sürdürürler. Semboller daima bireyin müdahalesi ile yoruma uğrar ve yorum doğrultusunda pratiğe dökülür (Gökulu, 2019, s. 177). Aynı kıtanın düşünürü olan Erving Goffman da, Ünsaldı (2019, s. 13)'nın kabaca tabiriyle "Chicago Ekolü" olarak adlandırılan geleneğin ilk anılan temsilcilerinden biridir.

Amerikan sosyoloji ekolünün önemli isimlerinden Kanadalı sosyolog Erving Goffman 1922 senesinde Manville'de dünyaya geldi. Sırasıyla Ontario Üniversitesi (1945), Chicago Üniversitesi (1953), Berkeley Üniversitesi (1958-68) ve Philadelphia Üniversitesi (1968) okullarında bulunmuştur. Chicago'da doktora yapmış, doktora tezini bitirdikten sonra Berkeley, California Üniversitesi'nde eski hocası Herbert Blumer'in yanına gitmiş ve bu üniversitede 1969 yılına kadar orada ders vermiştir. Buradan sonra Pennsylvania Üniversitesi'nde "Benjamin Franklin Antropoloji ve Sosyoloji Profesörü" olarak hayatını kaybettiği 1982 yılına kadar ders vermeye devam etmiştir (Wallace ve Wolf, 2015, 316). Bunlara ek olarak başka üniversitelerde de çalışmalarda bulunmuştur. Goffman, beslendiği, beslediği ve nihayetinde muğlak gördüğü Sembolik Etkileşim'in farklı bir bakış açısıyla diyalektiğini kurduğu bir kuram geliştirmiştir. Bu kuram Dramaturji'dir. Goffman'ın incelediği konular toplumun daha çok aksayan veya aksattırılan kesimlerini ve bu kesimlerin damgalanma süreçlerini ele almasından gelmektedir.

Goffman sosyolojisi mütemadiyen hareket halindedir. Gündelik yaşam ve teknik arası gidiş gelişler çok daha hızlıdır. Gündelik yaşantının davranış kalıplarını

irdeler, anlamaya çalışır. Bu sosyoloji toplumda görülmeyenin, dile getirilmeyenin sosyolojisini yapar. Aşağılılık, utanma, sıkıntı, bilinç, anormallik, yersiz davranışlar, skandallar, ruhsal bozukluklar, Goffman'ın ele aldığı konulardır. Etkileşimin özerk bir sosyal organizasyon olarak üretilme biçimlerini ortaya koyar (Cuff vd. 2015, s. 153-160) Bireyin toplumdaki baskı mekanizmalarına, toplumsal kalıplara, bireye verdiği tepkiler ve buralardan etkilenme süreçlerini inceler.

Meslek hayatının önemli kısmını toplumda baskıya maruz kalmış ve dezavantajlı kimselerin üzerinde çalışarak geçiren Goffman, toplumda önemli belirlenimciliği olan yetki sahibi insanların -polis, asker, doktor, erkek, beyaz, medyacı, siyasi önderler, hükümet üyeleri vb.- statülerinden faydalanarak düzenlemeler oluşturmalarına toplumbilimcilerin odaklanmasını önemli bulmuştur (Wallace ve Wolf, 2015, s. 331). Sözünü ettiği bu güç ilişkisini eleştirmiştir. Esasen dikkat çektiği nokta bir iktidar ilişkisinin sonucunda oluşan güçlü-zayıf derinliğidir. Aslında bu çabayla beraber mikro ve makro ilişki arasında bir bağ oluşturmayı amaçlamıştır.

Goffman, kuramını oluştururken İngiliz şair ve oyun yazarı Shakespeare'den etkilenmiştir. Shakespeare'ın pastoral komedyası 'Size Nasıl Geliyorsa' eserinde geçen bu cümleler Dramaturji'nin temellerini anlamak için önemlidir (Shakespeare, 2016, s. 65):

"Tümüyle bir sahnedir yaşam;

Erkeklerle kadınlarsa, hepsi birer oyuncu;

Biri çıkar, öteki girer ve her biri,

Kendine düşen sürede pek çok rol oynar…"

Dünyanın bir tiyatro sahnesi olduğu fikri, Goffman için yüz yüze etkileşimin cevaplarını içinde barındırmaktaydı. Sanatın kavramlarıyla sosyolojisini inşa eden Goffman, gündelik hayatın sosyolojini teknik ve pratik arasında gidip gelen dinamik bir yapıda konumlandırmıştır. Birçok kaynakta Sembolik Etkileşim sınıfında anılan Goffman'ın, bu kuram içerisinde değerlendirilmesinin en önemli sebebi 'benlik' kavramını en az Mead kadar kullanmış olmasındandır. Benlik esasen kişinin toplumsal etkileşiminin başladığı çekirdeği oluşturur. Çünkü birey kendini (beni) kabul ederse

aslında ötekini (seni) de kabul etmiş olacaktır. Çünkü insan, Sembolik Etkileşim'de belirtildiği gibi hayvanlardan farklı olarak içgüdüsel değil de sembollerle yaşar. Sembolleri oluşturabilmesi için toplumsal etkileşimin içerisinde bulunması kaçınılmazdır (Wallace ve Wolf, 2015; Poloma, 2010).

Benlik kavramı üzerinde dururken de benliği iki şekilde ele alır. İlk olarak normatif olarak tanımlayabileceğimiz resmi benlik, bireyin toplumda algılandığı halini ifade eder. Birey esasen maskelidir. Bulunduğu her konuma uygun maske vardır çünkü bulunduğu duruma uygun olarak toplumda maskesi hazırdır. İkinci benlik bireyin içinde olan, bireyin kendisinin izlenim yarattığı benliktir. Bu benlik doğaçlamadır, düşünmeden ruh haline göre hareket eder. Goffman'a göre bu iki benlik sürekli bir üstün gelme savaşındadır. Her benlik kendi hareket alanını genişletmeye çalışır (Waters, 2008, s. 54). Bu nedenle yapı-fail tartışmalarında kesin bir kutup olmaktan ziyade etkileşimin "ele gelmezliğini" bilmeyi gerektiren bir kuram geliştirmiştir. Poloma (2010, s. 202), Goffman'ı "natüralizm ile aşırı hümanizm arasında" bir yerde görmektedir.

Hocası Blumer gibi, Goffman da en fazla Mead'den etkilenmiştir. Bu durum daha sonra yazacağı eserlerin dinamiğini oluşturan *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu* (*The Presentation of Self in Everyday Life,* 1959) eserinde "ben" üzerine odaklanmasında görülmektedir. Bir Meadci gibi insanları zeki ve faal varlıklar olarak ele alır (Wallace ve Wolf, 2015, s. 317). Bir sonraki başlık olan Dramaturji alt başlığında bu esere daha geniş yer verilecektir. Goffman'ın yazdığı eserlerin her biri Dramaturji kuramının temellerini sağlamlaştırmak üzere yazılmış gibidir. Bu başlık altında Goffman'ın eserlerine değinilerek Dramaturji'nin anlaşılmasını kolaylaştırmak amaçlanmıştır.

Tımarhaneler (Asylums, 1961) eserinde, akıl hastalarının tutulduğu bir kurumda yapmış olduğu gözlemleri ele almaktadır. Akıl hastanesinde yatan hastaların gerçekten "deli" mi yoksa baskı sonucu zorla deli olmaları istendiği için mi böyle davrandıkları üzerinde durmuştur. Bireylere damga vurulduğu için böyle davranıyor olabilirler mi? Bu eserde özellikle toplumun dinamiği olarak kabul edilen kurumların bireyleri baskıdan sıyrılmış özgür ve uygar bir varlık olarak görmeleri için gerekli düzenlemelerin yapılması gerektiğine dikkat çeker. İnsanları gözetim altında tutan

kurumlar (tımarhaneler, hapishaneler, barınaklar, çilehaneler) kişilerin benliklerinin törpülenmesine ve kişiye nasıl davranması gerektiğiyle ilgili hazır kalıplar sunmaktadır. Goffman, kitapta geçen şu ifadeleri önemlidir (Goffman, 2016, s. 329-330):

> *"Bir kişinin kendisinden bir şeyi kurumun pençesinden koruma pratiği, akıl hastanelerinde ve hapishanelerde çok görünürdür ama daha az zorlayıcı ve total olan kurumlarda da bu pratiğe rastlanabilir. Ben bu mesafe koyma iradesinin, tesadüfi bir savunma mekanizmasından ziyade benliği oluşturan temel bir unsur olduğunu düşünüyorum".*

Goffman, çalışmalarında genellikle sembolik etkileşimcilerin kullandığı çeşitli yöntemleri bir arada kullanmıştır. Bunlar vaka çalışmalarından ortaya çıkan verilerle tamamlanan katılımcı gözlemler, mektuplar, otobiyografiler, gazete makaleleri ve ilanları olarak sıralanabilir (Wallace ve Wolf, 2015, s. 318). Tımarhaneler (Goffman, 1961, s. 47) eserindeki yöntemini "benliğin yazgısını ele alan sembolik etkileşim çerçevesi" olarak tanımlamaktadır.

1961'de yayınladığı bir diğer çalışması olan *Karşılaşmalar: Etkileşim Sosyolojisinde İki Çalışma* (*Encounters: Two Studies in The Sociology of İnteraction)* Goffman'ın ele aldığı iki durum etkileşim sosyolojisi bağlamında, Goffmancı perspektifle ele alınmıştır. *Damga* (*Stigma,* 1963) eseri ise normal insanların kendilerini sunmalarından normal-dışı kabul edilenlerin, toplumdaki bozulmuş kimliklere sahip olan veya toplum tarafından öyle kabul edilenlerin toplum içinde var olma stratejilerini ortaya koyduğu çalışmadır (Slattery, 2018, s. 189).

Meadci etkilerle beraber Goffman'ın ilk eserlerinde Durkheimci bakış açısını da görmekteyiz. *Etkileşim Ritüelleri: Yüz Yüze Davranış Üzerine Denemeler (İnteraction Ritual Essays on Face-to-Face Behavior,* 1967) adlı eserinde tamamen Durkheim'ın din sosyolojisi çalışmasından etkilendiği söylenebilir. Durkheim'in *Dini Hayatın İlkel Biçimleri (The Elementary Forms of Religious Life)* eseri, Goffman'ı "büyülemiştir" (Wallace ve Wolf, 2015, s. 318). Gündelik hayatın yaşayışları; yani toplantılar, yürüyüşler, çalışma hayatı, ev hayatı, kavgalar, susuşlar; söz konusu olan bu etkinliklerdeki törensel uygulamaları tartışır. Goffman, araştırma yaptığı sahanın henüz bir adının olmadığını daha kitabın ilk sayfasında belirtir. Bizim dışımızda bir

arada olduğumuz insanlarla bizi bir araya getiren süreç bu sahayı tanımlayabilir. Bu süreci iyi gözlemleyebilmek yaptığımız sosyolojiyi ifade etmektir. Kişilerin, beraber oldukları süreçte davranışları, bakışları, mimik ve jestleri bizim gözleyeceğimiz davranış kaynaklarıdır. İlk eserlerinde Durkheimci etki görülmekle beraber, Goffman'da bu durum ilk eserlerinin özellikleri olarak kalmıştır. Wallace ve Wolf,'a (2015, s. 319) göre, onun etkileşim şekillerine olan ilgisi ve yüz yüze etkileşim izahlarında, sosyolojik kavramları ayrıntılarıyla ele almaktaki becerisi Georg Simmel'i hatırlatmaktadır.

Stratejik Etkileşim (*Strategic Interaction,* 1969) eserinde daha önce yazmış olduğu diğer çalışmalarında olduğu gibi günlük yaşamdaki insan etkileşimlerinin dramaturji ekseninde pratiğini ortaya çıkarmaktadır.

Reklamlarda Toplumsal Cinsiyet (Gender Advertisements, 1976) eserinde 500 magazin reklamını örnek alarak bu resimler aracılığıyla verilmeye çalışılan mesajları çözümlemeye çalışır. Cinsiyet üzerinde duran Goffman, yaratılan algıların bireyleri cinsiyet açısından toplumsal konumlara yerleştirildiği sosyo-kültürel etkenler incelenmiştir. *Cinsiyetler Arası Düzenleme* (*The Arrangement Between Sexes,* 1977) makalesinde, kadın ve erkek cinsiyetleri arasında önemli analizler yapar. Bu makalesinde, kadının kültürel olarak yaygınlaşmış biyolojik sınırlamayla çocuk emzirme arasında ilişkinin bulunduğu iddiasındadır. Bu sebepten dolayı ev ile ilgili bir işin hangi sebepten olursa olsun bir erkek tarafından yapılması anormal algılanırken, evin uzağında olan işler ise kadın için uygunsuz tanımlanmıştır (Goffman, 1977, s. 313). Goffman, kadınların giyim ve tavır ile ilgili algılarının toplum standartlarında, erkeklere oranla daha katı bir durumda olduğunu belirtir. Bir kadının kamu karşısında "düzgün olmayan" bir elbiseyle çıkması onun toplum karşısında hafif meşrep ve ahlak yoksunu olarak algılanmasına sebep olabilmektedir (Wallace ve Wolf, 2015, s. 320). Bu noktadan hareketle çok önemli bir tespitte bulunur. Marx'tan farklı düşünen Goffman'a göre "halkların afyonu din değil cinsiyettir" (Goffman, 1977, s. 315).

Etkileşim Sırası (The Interaction Order, 1983) ölümünden sonra yayınlanmıştır. 1982 yılında hayatını kaybeden Goffman'ın American Sociological Association başkanı olarak Eylül ayında yapılacak yıllık toplantı için hazırlandığı başkanlık konuşmasını hazırlamış olmasına karşın ömrü bu konuşmayı yapmaya

yetmemiştir. Konuşmasından elde edilen bu son çalışması bütün hayatını özetler niteliktedir. Goffman'ın burada yapmış olduğu girişim, etkileşim düzeninin tek başına bağımsız olarak ele alınmasıdır. Goffman burada etkileşim düzeninin mikrodan makroya varıncaya kadar temel birimleri ile tekrar eden yapı ve süreçlerini özetler (Wallace ve Wolf, 2015, s. 328). Şöyle açıklanabilir:

(1) Kişiler tek-çift, sıralar, kuyruklar halinde;

(2) Temaslar, fiziksel olarak buluşarak, telefonlaşarak, mektuplaşarak;

(3) Karşılaşmalar, insanların bilinçli olarak paylaştıkları, birbirlerine bağlı olan girişimlerde (örneğin; iskambil oyunları, yemekler, sevişmek, alışverişler);

(4) Sahne gösterileri, seyircili oyunlar;

(5) Kutlama ile ilgili toplumsal gereklilikler, ortak olarak takdir gören bir oluşumun aracılığıyla bir araya gelmeleri.

3.2.2. Dramaturji: Gündelik Hayatın Kuramsallaşması

Çalışmada ilk başvurulan kuramsal yaklaşım Erving Goffman'ın geliştirdiği Dramaturji'dir. Goffman'ın ilk yapıtı olan Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu daha önce de belirtildiği gibi Meadci etkinin hissedildiği ve Dramaturji kurallarının belirlendiği eser olma özelliğine sahiptir. Yapısal koşullar kuşkusuz insan ilişkilerini açıklamada geçerlidir fakat yeterli olamamaktadır. Goffman, her türlü insan etkinliklerinin geliştiği günlük yaşamın kendisine tiyatro sahnesi demektedir. Kişilerin başkaları üzerinde izlenim bıraktığından bahsederken bu izlenimleri iki farklı bakış açısıyla ele alır: Birincisi verdiği izlenimken, ikincisi çevreye yaydığı izlenimdir. Bu izlenimler iletişimin kandırıcı ve rol yapıcı yönlerini içerir. İlkinde birey kendisini tanıtmak istediği gibi tanıtır ve iletişimi başlatır, aslında bu aldatmayı içerir. İkincisinde bireyin yaptıklarıyla insanların çıkarımlarını ifade eder ve bu da rol yapmayı içerir.

Goffman'a göre insan yaşamını sürdürebilmek için totalde tecrübelerinden yardım almaktadır (Goffman, 2014, s. 17). Kişi tecrübeleriyle hareket etmeyi önemser fakat bu her zaman öyle olmayabilir. Bazen farkına varmadan izlenim oluşturabilir ve

her şey kendiliğinden gelişebilir. Dramaturji adını verdiği kuramı oluştururken Shakespeare'in etkisi yadsınamaz. Daha önsözde belirttiği *"bu yazı bir tiyatro oyunuyla aynı bakış açısına sahiptir; buradan çıkarılan ilkeler ise dramaturjik ilkelerdir" (*Goffman, 2014, s. 13*)* ifadesi önemlidir. Cümlenin devamında niyetinin bir sosyolojik el kitabı çıkarmak olduğunu belirten Goffman'a göre toplumun hangi hiyerarşik örüntüsünde olursak olalım bu kitap her alan için sosyolojik bir işleve sahip olacaktır.

Aynı bir tiyatro sahnesinde olduğu gibi bireyler performans sergilerler, bir vitrin söz konusudur ve belirli setler vardır. Görünüş ve gerçekliğin farkını ayırt etmek güçtür. Elbette tiyatro sahnesinde olduğumuza göre sahnenin en önemli parçalarından birisi takımdır ve takım etkileşim için şarttır. Sahnede olduğumuz için bir de sahnenin arkasında olmamızı gerektirecek performans hazırlığı sürecimiz vardır. Doğal olarak bir diğer kavram bölgeler ve bölgesel davranışlar olacaktır. Etkileşim durumunda olunan sahnede "ayrıksı roller"de oynayan insanlar da olacaktır. Sahnenin önemli kuralları vardır ve bunlar: dramaturjik sadakat, dramaturjik disiplin ve dramaturjik tedbirdir.

Dramaturjiyi anlamak için benlik kavramını kuramın merkezine almalıyız. Benlik sahnede performansını sergileyen bireyden koltuklarında oyunu izleyen izleyiciye kadar bir kılavuz görevindedir. Benlik, hem eylem sahibini hem de bu eyleme şahit olan bireyi ifade eder. Çünkü bu etkileşimi oluşturan temel gerçek benliktir. Benlik, sahnedeki etkileşimin karakterini belirlediğinden ve hiçbir şeyin önceden garantisi olmadığından dolayı performans esnasında aksaklıklarla karşılaşabilir. Goffman'ın sözünü ettiği dramaturji bu aksaklıklara engel olma süreçlerini kapsar (Ritzer ve Stepnisky, 2015, s. 120). Benlik hâlihazırda o an oynanan oyunda bireyin kim olduğuna ilişkin kendini tanımladığı durumdur. Benlik tıpkı Goffman'ın sosyoloji anlayışı gibi bir oluş halindedir. Sahnede yaşanan durumlara göre şekil alma özelliğine sahiptir. Benliğin sürekli bir oluş halinde olmasının temel nedeni oynanan oyunun inandırıcılık kazanmasıyla alakalıdır. Çünkü performans ne kadar inandırıcı olursa oyun o kadar başarılı olacaktır. Bahsettiğimiz yönüyle benlik, birinci bölümde tanımladığımız resmi benliğe işaret etmektedir. Birey toplumsal etkileşim sürecinde inandırıcı bir rolde bulunup kendini kabul ettirmelidir. Kabul

ettirme sürecinde izleyiciler tarafından baskı altındadır ve bundan dolayı tam olarak kendi benliğini ortaya koyamayacaktır.

Benliğin ifade edilmesinin ardından dramaturjinin önemli kavramları açıklanacaktır. Bu kavramların ardından eyleyenin kavramları hangi şekillerde günlük hayatta kullandığına yani etkileşim ritüellerine değinilecektir. Bunlar sırasıyla aşağıdaki gibidir:

Performans: Tiyatro oyununda oynayan oyuncuların sergiledikleri rolleri ifade ettiği gibi dramaturjide sahnede olan kişinin gözlemciler karşısında sergilediği ve gözlemciler üzerinde tesir bırakan faaliyetler bütününü ifade eder. Oyunun gerçekleşmesi için performansın sergilenmesi gerekmektedir. Kişi kendi performansına inanabilir veya tam tersi olarak inanmadan da oynayabilir. Burada akla Philip Zimbardo'nun "Stanford Hapishane Deneyi" (Zimbardo vd., 1971) gelir. 14 Ağustos 1971'de 24 lisans öğrencisiyle yapılan deneyde üniversitenin alt katına iyi bir dekorla hapishane görüntüsü verilmiştir. Deneklerin bir kısmı gardiyan diğer bir kısmı mahkûm olarak performans sergilemeleri için roller verilmiştir. Daha ikinci günden iki mahkûm deneyden kendi rızalarıyla ayrılırken; deney 20 Ağustos 1971'de Zimbardo tarafından sona erdirilmiştir. Çıkan sonuçlarda gardiyanların üçte ikisinde sadist eğilimlere rastlanırken mahkûmlarda bulundukları konuma ayak uydurmuşlardır.

Rutin: Önceden belirlenen eylem kalıplarıdır. Eyleyen sahneye çıkmadan önce kendini performansına hazırlamıştır. Hazırlanan bu fiiller, rutin olarak ifade edilir. Bu çalışma özelinde katılımcılar madde kullanırken, temin etmeye giderken veya toplum içinde normal gibi davranmaya çalışırken ve hatta araştırmacının sorularını yanıtlarken bile hep bir rutin geliştirmektedir.

Vitrin: Oyun esnasında performans kadar dekor, ışıklar, kıyafetler, hiyerarşi de önemli bir yer tutmaktadır. İşte bu ekstra donanımlar vitrindir. Burada birey hakkında bilgi veren cinsiyet, ırk, kilo, boy, imaj *kişisel vitrin*i oluşturur. Bu çalışmada katılımcıların demografik özellikleri vitrine karşılık gelebilir.

Set: Vitrinin görsel kısmını ifade eder. Mobilya, ışık, araba, vs. "an"ı destekleyecek her şey olabilir. *"Bir set genelde olduğu yerde (coğrafi anlamda) durur"* (Goffman, 2014, s. 33).

Tutum: Eyleyenin mevcut oyunda oynamayı beklediği role ilişkin fikir sunan uyarıcıyı ifade eder. Tutum, çelişkili durumu anormal karşılar. Örneğin, erkeksi davranışta bulunan bir kadın oyunun dezavantajlısı olarak görülür. Toplumsal kabuller bu noktada çok önemlidir. Mevcut çalışma üzerinden örnek olarak, madde bağımlısı kadınların kendilerini açığa çıkarmaması toplumsal baskıların sonucunda geliştirilen bireysel tutumdur.

Takım: Performans, aslında etkileşim içerisinde sadece bir kısmı ifade eder. Asıl önemli olan tek tek performansları bir araya getiren takım performansıdır. Madde bağımlılarının birbirlerini satmaması çalışma üzerinden bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Bölgeler/Bölgesel Davranışlar: Dramaturjinin önemli kavramları olan sahne önü ve sahne arkası ifade etmek için kullanılmaktadır. Örneğin bir çağrı operatöründe çalışan müşteri temsilcisinin işini yaparken muhakkak kibar olması beklenirken; sahne arkasında veya vitrin arkasında kişinin kibarlığı bizi ilgilendirmeyebilir. Çalışmada katılımcıların bütün ifadeleri bölgesel davranışların ifadesidir.

Ayrıksı Roller: Bir takımın sırlarına sahip olan kişilerin tehlikesiyle ilgilidir. Takımın bilinmemesi gereken bilgisi, bilmemesi gereken biri tarafından bilinirse bu takımın başarısını olumsuz etkiler. Polisin hangi kişinin madde bağımlısı olduğunu bilmesi bu duruma örnek teşkil etmektedir.

Karakter Dışı İletişim: Kabaca dedikodu olarak tanımlayabileceğimiz bu kavram eyleyenin iki türlü oynamasını ifade eder. Örneğin, sınıfta başkanlık yapan öğrencinin konuşan arkadaşını gayet kibar uyardıktan sonra gidip arkadaşlarına bu durumu anlatırken, konuşan arkadaşının arkasından küfürlü konuşması karakter dışı iletişime girmektedir. Madde bağımlısı bireylere karşı yapmacık kibarlıkların hissedilmesi ve bağımlı bireylerin kamusal hayatın her alanında damgalanması bu duruma örnektir.

İzlenim Denetimi Sanatı: Oyuncu, oynadığı karakteri başarılı sergilemek zorundadır. Bunun için oynayacağı performansa sahip olması Goffman'a göre en hayati noktadır. Madde bağımlısı bireyin kendini toplumsal hayatta sunmasındaki başarı bu durumla alakalıdır.

Savunma Manevraları: Bunlar oyunu kurtaran etik veya pragmatik davranış kalıplarıdır. *Dramaturjik sadakat,* takım içerisinde oyuncuların birbirlerine karşı profesyonel davranmalarını ve zaaflarını bilmesine rağmen saygıyı elden bırakmamasını ifade eder. *Dramaturjik disiplin,* rolünü kendisine ve arkadaşlarına saygıyı unutmadan özenle yerine getirmeyi ifade eder. *Dramaturjik tedbir,* oyunun en baştan doğru oyuncu kadrosuyla tedbiri elden bırakmadan sergilenmesi olarak tanımlanabilir. Bir babanın yakın yaşlarda olan iki erkek çocuğuna hediye alırken, çocukların birbirleriyle kavga etmemesi için ikisine de aynı hediyeden alması, buna örnek olarak verilebilir.

Sahnede performansı sergileyen "eyleyen", rolünü en iyi şekilde yerine getirmekten sorumludur. Eyleyen konumunda olan bireyin oyun sırasında kendini baskı altında hissettiği "vitrin"in açıklaması yukarıda yapılmıştı. Bunun yanı sıra kendini biraz daha rahat hissettiği "sahne arkası" söz konusudur. Bu iki alandan da uzak olabileceği bir de "dışarı alan" vardır ve son olarak performansı sergileyen oyuncuyla izleyici arasındaki gerilimi ifade eden "izlenme yönetimi" kavramı söz konusudur. Bu kavramlar Dramaturji Kuramı'nın iskeletini oluşturur.

3.2.2.1. Vitrin (Sahne Önü veya Ön Bölge)

Üç farklı kelime ile ifade edilebilmektedir. Burası eyleyenin kendini sunduğu kısımdır. Eyleyen vitrin de kendini her şeyiyle sunar. Giyimi, duruşu, ani tepkileri, mimikleri belirleyicidir. Eyleyen her "an"ı için bir tipoloji oluşturur. Kişinin performansının, izleyicilere durumu tanımlamak için total ve değişmez bir şekilde işleyen kısmına kolaylık olması amacıyla 'vitrin' adını veren Goffman'a göre, vitrin, performans sırasında kişi tarafından kasıtlı ya da kasıtsız olarak kullanılan standart ifade donanımıdır (Goffman, 2014, s. 33). Eyleyen inandığı role set aracılığıyla daha da inandırıcılık katar. Örneğin bir kişinin giydiği kıyafet bize mesleği hakkında, maddi

durumu hakkında ön izlenimler verecektir. Vitrin bu etkileşimin kurulduğu alandır. Dramaturji'nin kavramsal çerçevesinin açıklandığı başlıkta sözü edilen kavramlar vitrinde bir ustalıkla sunulmaya çalışılmaktadır. Çünkü vitrin, ustalık gerektiren alandır. Eyleyen ile izleyici arasında yaşanacak gerilimleri burada doğaçlama olarak kurtarmak profesyonellik gerektirir. Bir tiyatro oyunu gibi anlattığımız sahnenin ciddi olduğunu toplumsal görünümlerinden örneklerle açıklayabiliriz. Örneğin, set ile tutum arasındaki ilişkiyi ifade etmesi adına bir hâkimin görevi sırasında şort ve sıfır kol tişörtle gelmesiyle bir sivil polisin o şekilde giyinmesi arasında önemli farklar vardır. Çünkü hâkimin görevi gereği böyle bir tutum beklemeyiz. Toplumdaki, Goffmancı bir üslupla "dramatik canlandırmalar" eyleyen açısından çok ciddidir. Örneğin, lisede öğrencisinin soru soru sorduğu öğretmen eğer o sorunun cevabını bilmiyorsa kendi benliğinde hızlı bir şekilde savunma mekanizması oluşturup, soruya ayıracak vaktinin olmadığını söyleyerek geçiştirmesi bu faaliyeti anlamlı kılacaktır. Bu çalışmada uyuşturucu madde satıcısı esnafın topluma karşı sergilediği "dindar ve işinde" (Maddeyi Temin Etme Ritüeli başlığı altında) bir vitrin görüntüsü vermesi önemli bir örnek olarak gösterilebilir.

3.2.2.2. Sahne Arkası veya Arka Bölge

İnsanlar, sahnenin arkasında olduklarında kendilerini güvende hisseder ve rahatlarlar, vitrindeyken kontrol altında tuttukları duygu ve davranış örüntülerini rahat bırakırlar (Giddens, 2000, s. 85). Sahne arkası her şeyiyle vitrin için hazırlık yapılan sürecin alanıdır. Eyleyen burada çok rahattır. İstediği gibi davranır; argo konuşabilir, arzuları onu ilgilendirir, inanması-inanmaması kendi bileceği iştir, kurum veya kurumlaşmış yapıların denetiminde değildir çünkü artık maske takmadığı alandadır. Bu alanda takım rutinine uyma zorunluluğu yoktur; ister tek başına takılır isterse takımıyla beraber takılabilir. Sahnenin arkasında takım olmayı gerektirecek bir zorunluluk yoktur. Goffman'ın bu kısım için verdiği Shetland Oteli örneği önemlidir. Shetland Oteli'nde çalışanlar arasında bir çiftçi kültürü vardır ve bu kültür arka planda gayet samimi bir şekilde çalışanlar arasında isimlerle ve hatta daha samimi lakaplarla hitap ederek gider. Fakat müşterinin karşısında geçildiğinde otelin menfaati açısında çalışanlar birbirleriyle daha kibar ve ciddi konuşurlar (Goffman, 2014, s. 115-116).

Önemli olan vitrin ile sahne arkası arasındaki dengeyi iyi sağlayabilmektir. Buradaki roller birbirine karıştığı zaman bireyler arasına toplumsal gerginlikler kaçınılmazdır. Örneğin, öğretmen ile öğrenci ilişkisinde öğrenci, kötü not aldığı için öğretmenine kızabilir hatta küfür edebilir ama bunu ancak sahne arkasında yapar. Çünkü vitrinde bunu yapması ona uzun vadede daha büyük tehlikeler açabilir, mesela okuldan atılmak veya uzaklaştırılmak gibi. Öğrenci bunun farkındadır. Vitrin başlığı altında belirtilen, baskı altında kalma durumu bu örnekteki uzun vadeyi düşünme durumu olarak ifade edilebilir.

Performansın sergilendiği oyun sürecinde vitrin ve sahne arkası kullanılarak sosyal etkileşim ağı sağlanabilmektedir. Goffman eserlerinde birçok mekânda bu oyunun canlandırmasını yapmıştır.

3.2.2.3. "Dışarı" Alan

Dışarı olarak ifade edilen bu alan isminden anlaşılacağı üzere vitrinden de sahne arkasından da farklı bir bölgeyi ifade eder. Goffman'a (2014, s. 132) göre tanımlanan bu iki bölge dışında kalan alanlara dışarı demek uygun olacaktır. Dışarı, bilinçli hazırlanan set alanları dışında kalan alanlardır. Eylem sahibinin vitrin dışında ve kendi konfor alanı dışında kaldığı bu alan kimi zaman zorunluluktan kimi zaman ise istemli bulunulan bölgeyi ifade eder. Örneğin, bir doktor odasında hasta ile aynı ortamda bulunma durumu vitrindir; hasta odadan ayrıldıktan sonra sahne arkasıdır. Doktorun emekçilerle ilgili bir yürüyüşte sağlık çalışanı olarak katılması ve hastanın da o ortamda bulunması dışarıyı ifade eder.

3.2.2.4. İzlenim Yönetimi

Performans sırasında sahnede izleyici ile eyleyen arasındaki ideal ilişkinin kontrolü sürecini ifade etmektedir. Kişi kendini başkalarına da sunarken belirli formlarla bunu yapar. Dramaturjinin sorunsuz ilerlemesi için bu gereklidir. Toplumsal etkileşim sürecinde kişi her "an"ın planını yapsa dahi her şey onun istediği gibi gitmez. Sahnede beklenmedik şekilde yaşanan sürçmeler, gaflar, falsolar takım rutinini

etkileyebilir fakat bağları güçlü olan takımın yaşanan bu olumsuzlukların üzerinden doğaçlama gelebilme özelliği vardır.

İzlenim yönetiminin özelliği esasen toplumda kalıplaşmış formları yansıtma çabasıdır. Tutum olarak açıklanan kavram ile alakalı olan bu durum resmi olarak onaylanmış kalıpların kendisidir. Resmi olarak onaylanmış kalıplar genellikle toplumda oluşan hiyerarşik yapıyla belirlenmiştir. Örneğin, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin olduğu toplumda ataerkil bir yapıyı görmek olağandır. Bundan dolayı burada idealleşmiş resmi kalıp erkeğine göre daha güçsüz bir kadın modeli olacaktır. Çalışmanın yapıldığı sırada kadın madde bağımlısı katılımcılara ulaşmanın güçlüğü bu duruma işaret etmektedir.

Goffman, bu kısımda performansını sergileyen bireye önemli zorunluluk yüklendiğini belirtir. Çünkü eyleyen, eğer standartlaşmış kalıpları sahnede sergileyecek ise bu role uymayan davranışlardan vazgeçilmesi gerektiğini belirtir. Eğer vazgeçilmiyor ise bunu izleyenlerden gizlenmesi gerekmektedir. Buradan hareketle görünüş ve gerçeklik dikotomisi arasındaki farkları altı noktadan ayırmıştır (Goffman, 2014, s. 53-54):

I- Eyleyen gizli zevkler ve ekonomik durumlara ek olarak, kendi kişisel zevklerini ve kişisel hayatını saklamayı amaçlar. Büfe işleten bir kişinin aslında içeride kaçak bahis oynatması, bu duruma örnek gösterilebilir.

II- Hatalar ve yanlışlıklar performansı gerçekleştirmeden düzeltilir ve bu düzenleme süreci gizlenir. Sinemaya giren bir filmde; çekimi kolay olmayan bir sahnenin defalarca çekildikten sonra en iyi sahnenin filme eklenmesi buna örnek gösterilebilir.

III- Sunulacak bir üründe üretim süreci hiç olmamış gibi sonucun sunulması. Örneğin çok iyi görünen bir "kuzu çevirme" yemeğinin sadece sunum kısmından ibaretmiş gibi görünmesidir.

IV- Kirli, pis işlere dair kanıtların seyirciden gizlenmesi. Cinayete kurban giden birisinin çeşitli kanallar kullanılarak otopsi raporunun değiştirilmesi, örnek olarak gösterilebilir.

V- Buradaki fark bir üsteki kirli işlerin gizlenmesiyle yakından alakalıdır. Eyleyenin yetersizliğinin gizlenemeyeceği koşullarda saklanabilecek standartlarının korunma altına alınması gerekir. Örneğin, yemek yemeğe gidilen lokantayı çok temiz bulmasak bile lezzeti için yediğimizi

söylememiz, lokanta işleticisinin el lezzetinin lokantanın kirli tutulmasının önüne geçmesi, durumu gibi.

Son olarak ise eyleyenlerin sergiledikleri performansları kendi ideal amaçları için oynadıkları ve "bu performans için yaratıldığı" görüntüsünü vermeleri görünüş ile gerçeklik arasındaki farklardan biridir. Bu durum karşımıza genellikle meslek sahibi kişilerin meslekleri ve kendileriyle kurdukları bağı ifade ederken karşımıza çıkar. Aslında buradaki temel gaye ellerinde bulundurdukları performansı tekelinde yürütmeyi amaçladıklarını gösterebilir.

3.2.3. Damga: Kolektif Tahakküm

"*Goffman'ın damgalısının hikâyesi aynı zamanda bir trajedidir*" (Ünsaldı, 2019, s. 18). Bu trajedi siyah veya beyaz olamamanın gri alanda kalmanın, tanımlanamaz olmanın trajedisidir. Damgalı toplumsal açıdan hem vardır hem yoktur çünkü sınıflandırılamazdır. Fiziki olarak tam anlamıyla sağlıklı değildir ancak hasta da değildir çünkü hastalık tanımı gereği geçicidir. Ölü değildir fakat canlılar dünyasına da ait değildir. Levi-Straussçu bir bakış açısıyla bakarsak ne hayvan ne de tamamıyla insan olması sebebiyle doğa ve kültür arasında var olan çizginin ihlalidir damgalı. Gruba hem ait olandır hem de olmayandır ancak aynı zamanda grupla ilişkisiyle grubu yapılandırandır, bu itibarla Simmel'in "yabancısıdır" damgalı (Ünsaldı, 2019, s. 18).

Çalışmada kullanılan başrol teorilerden ikincisi yine Goffman'a ait olan "damga"dır. 1963 yılında çıkan "Damga" kitabında damgalanma olgusunu her açıdan ele alan Goffman bu kavramın etimolojisini, bireysel ve toplumsal sonuçlarını tüm hatlarıyla analiz eder. Goffman (2019b, s. 27) damganın ilk kullanıcılarının Yunanlar olduğunu ifade ederek başlar. Kişilerin ahlaki statülerini ifade etmek amacıyla kullanan Yunanlar bunu bedene kazıyarak veya yakarak yapmışlardır. Böylece derisine damga vurulmuş kişi; bir köle, suçlu veya hain olduğu belirtilerek kamusal alanda mimlenirdi. Daha sonraları Hristiyanlıkla beraber terim iki anlam daha kazanır. Bunlardan birincisi cildin üzerinde oluşan tomurcuk yaralardır ki bunlar Tanrı'nın merhametinin bedensel işaretlerine gönderme yapar. İkincisi ise dini algılamadan esinlenen tıbbi göndermeler olan fiziki bozukluklardır. Damga terimi, günümüzde

semantik köküne benzer bir mahiyette kullanılsa da gözden düşmenin bedensel belirtisini ifade etmekten ziyade gözden düşmenin kendisidir.

Bireyin; dini tercihleri, ırkı, cinsiyet farklılıkları, cinsel tercihleri, mesleki statüleri gibi seçebildiği veya seçemediği farklılıklar bireye belli roller yüklemektedir. Bireyler roller üzerinden sosyal etkileşimlerini gerçekleştirirler ve bu roller toplumun bireye bakış açısında kilit noktadadır. Kimlik normları insan ilişkilerinin kurulması ve devam etmesi için gereklidir ve damga da bu normların belirleyici olduğu her toplumda vardır. Damga, durağan bir özelliğe gönderme yapmaz toplum ilişkilerinin belirleyici tarafıdır. Burada tanımlanan damga iki türlü de olabilir. Yani toplum için olumlu bir eğilimi ifade edebilir veya sapma olarak da değerlendirilebilir. Damga, bir tipoloji oluşturur. Toplum içinde birey damgalanır ve buna uygun davranış örüntüsü sergilemesi beklenir. Goffman bu noktada burada sosyal statü kavramı yerine "toplumsal kimlik" kavramını kullanır. Çünkü toplum içinde dürüstlük gibi kişisel sıfatlar kadar uğraş, iş, meslek gibi yapısal sıfatlar da belirleyicidir (Goffman, 2019b, s. 28). Benlik yine karşımıza çıkar çünkü birey toplumsalın içinde beni kabul ettiği anda seni de kabul etmiş demektir. Damgalanmış birey, baskı altında kalmış ya da bastırılmaya zorlanmıştır. Bastırılan birey leke(nlemek) kavramları ile değersizleştirilir. Damga kavramına önemli bir açıklama getirmektedir Goffman (2019b, 29), burada damga son derece itibarsızlaşmış bir sıfatı tanımlamak için kullanılacaktır fakat gerçek hayatta ihtiyaç duyulanın bir sıfatlar dili değil ilişki dili olduğu görülmelidir.

Goffman'da üstünde durulması gereken hususlardan bir diğeri kendisiyle aynı gelenekten gelen diğerleri gibi -Becker, Freidson, Strauss- karşılıklı etkileşim halinde eylemi anlayabileceğini düşünürken "durum" ifadesine yüklediği anlamdır. Goffman, etkileşimi merkeze koymasına karşın buradaki etkileşim farklı bakış açılarını ortaya koyan, durumu beraber tanımlayan benliklerin etkileşimini ifade etmez, *sui generis* yani "kendine özgü" bir etkileşimdir. Durumun tazyiki altında tekâmül gösteren bir etkileşimdir. Yani yapısal tazyik dışsal değildir, etkileşime içkindir. Kısacası Goffman'da benlik ve yapısal tazyik, etkileşimin kendisinde "bir olurlar" (Ünsaldı, 2019, s. 14).

Goffman için damga sabit bir özellik değil, ilişki türüdür. Damga üç temel tip üzerinden açıklanır (2019b, s. 31):

> (1) Bedenin korkunçlukları, fiziki deformasyon.
>
> (2) Zayıf iradeden kaynaklı doğal olmayan tutkular. Ruh bozuklukları, hapis yatmak, bağımlılık, eşcinsellik, intihara meyilli olmak gibi.
>
> (3) Irk, ulus ve din gibi soy bağıyla insandan insana geçen etnolojik damgalar.

Sözü edilen bu damgalardan herhangi biri çok rahat şekilde toplumda *normal* olanlar ile büyük uçurumlar barındırmaktadır. Kimi zaman sosyal ortamlarda normalin davranış örüntüleri etkileşimi çelişkiye uğratabilmektedir. Goffman'a (2019b) göre normal birey; damgalıdan sosyal hayatta hem "normal" davranmasını beklerken hem de ona damgalı olduğunu hissettirmesiyle çelişkisini gösterir. Sosyal hayatta işlevsel anlam barındıran bir nitelik toplumsalın içinde bir gün damgaya dönüşebilme riskiyle karşı karşıyadır. Normal ve damgalının rolleri aynı bütünlüktedir, onlar aynı kumaşın iki parçasıdırlar (Goffman, 2019b, s. 181).

Goffman'a göre (2019b, s. 30) damga ve onunla aynı anlamları taşıyan terimler ikili bir perspektifin üstünü örterler. Sözü edilen bu ikili perspektif: Damgalı birey; sahip olduğu farklılığın, hâlihazırda insanlar tarafından biliniyor veya anında insanların dikkatini çekebiliyor olduğunu mu; yoksa kendindeki farklılığı insanların ne bildiğini ne de bu farklılığın onların hemen dikkatini çekebilir olduğunu mu farz eder? Birinci durumda, *gözden düşürülmüş, itibarsızlaştırılmış* olan, ikinci durumdaysa *gözden düşürülmesi, itibarsızlaştırılması* ihtimal dâhilinde olan söz konusudur. İtibarsızlaştırılması ihtimal dâhilinden olandan itibarsızlaştırılmışa geçişte kolektif bilginin doğası, görünürlük ve kimlik tanımlama kavramları önemli boyuta ulaşır. Burada söylenmek istenen kavramlar damganın bilgisine sahip olma, görünür bir damga olma ve kimlik bilgisinde damga sembollerine (ırk, din, cezaevi süreçleri vb.) sahip olmakla alakalıdır. Örneğin damar yolu ile eroin kullanan bir bireyin kollarındaki iğne izleri damganın bilgisinin ortaya çıkmasına ve görünür olmasına yol açacaktır. Hatta aynı kişi bağımlılıktan dolayı cezaevinde yatmışsa kimlik tanımlamasında da damgası meydana çıkacaktır. Fakat bir eşcinseli kimliğinden ve görüntüsünden tanımlayamayabiliriz. Eğer bu eşcinsel bireyi tanımıyorsak onun cinsel yönelimi hakkında herhangi bir bilgi de bilinemeyebilir (Arılık, 2019, s. 16).

Goffman'ın üstü örtük ikili perspektifine göre madde bağımlısı bireyler hem gözden düşürülmüş hem de gözden düşürülme ihtimali dâhilinde olan damga grubudur. Bunu belirleyen etmenler kullanımın aile dışında da biliniyor olması, kullanıcının vücudunda madde kullandığını belli eden değişiklikler ve yasal suçlara karışıp karışmadığıyla alakalıdır. Eğer kişi durumunun farkına varılmadığı için gözden düşürülmemiş ise aldatıcı görüntü sergileyerek damgasını açık etmemeye çalışabilir.

Damga idaresi alanı esasen kamusal hayatla, tanıdıklarla veya tanıdık olmayanlarla kısacası bir diğer ucunda yakın çevrenin olduğu bir ilişki ağıyla sarmalanmıştır (Goffman, 2019b, s. 89). Buradaki etkileşim ağında normallerin damgalılar üzerinde bariz bir çelişkisi görülür. Tedavi görüp hayatlarını idame ettirmek isteyen damgalıya "adı çıkmış" etiketiyle hep farklı davranılabilmektedir. Bu damga özellikle iş başvurularında ve barınma ihtiyaçlarını karşılamada ortaya çıkmaya müsaittir. Kişi rol ve izleyici ayrımını iyi yapabilirse, benliklerini idare edebilir. Bilinmesi gerekir ki rol repertuvarı toplumsal kişilikle alakalıdır. Örneğin dolandırıcılık yapan birinin edebiyat öğretmeni olması beklenmez fakat dolandırıcılık yapan bir işçiyse bu durum normal karşılanabilir (Goffman, 2019b, s. 102). Bu araştırmanın katılımcısı esrar bağımlısı edebiyat öğretmeninin toplumda herhangi bir damgaya maruz kalmadığını söylemesi onun statüsüne gönderme yapmaktadır.

Goffman'a göre yaşam sahnesinde damgalının kendini bulacağı muhtemel üç farklı ortam vardır (Goffman, 2019b, s. 121-122):

> (1) Yasak ortam, sınırı aşan mekân: Burası damgalı için normallerle etkileşim içinde olduğu alandır. Bu ortamın temel özelliği "ifşa olmak kovulmaktır".
>
> (2) Kontrole tabi mekânlar: Bu ortamda damgalı bireylere bazen rahatsız edecek derecede bir dikkatle muamelede bulunulur. Kabul görmeleri sıradan bir şeymiş gibi davranılır fakat damgalı birey böyle hissetmez.
>
> (3) Arka mekân: Damgalı birey gibilerin arzı endam ettiği yerlerdir. Damgasını gizlemeye ihtiyaç duymadığı mekânları kapsar.

Goffman'a göre bu stratejilerden biri damga sembolünü silmek veya gizlemektir. Birey aldatıcı görünüm sergileyerek itibarsızlaştırılmasını önlemekle beraber karşısındakinin gözünde olumlu görünüp, onunla olan etkileşiminin devamını sağlamayı arzulamaktadır. Madde bağımlısı bireyin kollarındaki iğne izlerinin saklamaya çalışması aldatıcı görünüm davranışına örnek teşkil edebilir (Arılık, 2019, s. 36).

Damgalı bireylerin belirli destek almayı arzuladığı bireyler de bulunmaktadır. Bu gruplardan ilki damgalı bireyle aynı damgaya sahip olan ve bu itibarla hem kendini benzer sıfatlarla tanımlayanlardan hem de başkaları tarafından böyle tanımlananlardan meydana gelir. İkinci grup ise damgalılar arasında "kabul görmüş" normallerdir. Goffman bu bireyleri "fahri üye" olarak tanımlamaktadır (Goffman, 2019b, s. 59). Bunlara ek olarak polis, diğer suçlular dışında damgalı suçluyu olduğu gibi kabul eden tek kişidir. Ayrıca Goffman'ın dikkat çektiği bir diğer nokta "ikinci kabul görmüş kişi" tiplemesidir. Bu bireyler toplumsal yapının damgalı bireye bağlı kıldığı kişilerdir. Daha yalın haliyle; toplum iki kişiye kimi zaman tek bir birey muamelesi yapmaktadır. Örneğin akıl hastasının vefalı eşi, eski bir hükümlünün çocuğu, kör bir insanın arkadaşı vb. gösterilebilir (Goffman, 2019b, s. 61). Madde bağımlısı bireylerin aileleri de bu damgadan paylarına düşeni alabilirler. Sosyal çevrelerinden tecrit edilmeyle karşı karşıya kalabilirler. Bu durum en fazla akrabalık ve komşuluk ilişkilerinde, daha yalın haliyle de bazen bir selamlaşmada, bazen bir düğüne davet etmede, ev kiralamada, iş vermede damgalı olma durumu kendini gösterebilir (Arılık, 2019, s. 39).

Toplumca dışlanan gruplar yine toplumun başına toplum eliyle suç getirebilirler. Toplumda damgalı olan birey "normal" mesleklerde çalışamayabilir. Çalışmada madde kullanıcısı olan bireyin zamanla satıcı olması bu duruma örnektir. Goffman'a (2019b, s. 152) göre, damgalı ego kimliği ile kendine öznel gerçeklik oluşturabilir. Damga, her açıdan damgalıyı tetikte bekleten patlamaya hazır ifşadır.

Son olarak Goffman'ın damgalı kişi üzerinden açıkladığı şu cümleler önemlidir: Toplumsal rol çerçevesinde, rol ve izleyici ayrımı iyi yapılırsa kişi, oldukça maharetli bir şekilde farklı benliklerini aynı anda idare edebilir. Hatta bu durumu, artık daha önce olduğu kişi olmadığını iddia edecek kadar ileriye götürebilir (Goffman, 2019b, s. 101).

3.2.4. Damga: Bir Sınıf Olarak Hariciler

Goffman dışında damgalanma konusunu ele alan bir diğer sosyolog Howard S. Becker'dir. Becker damgalanma çerçevesinde ele alınan insanları kitabına da ismini verdiği "Hariciler (Outsiders)" olarak tanımlar. Toplumda bazı insanların damgalanması Goffman'a göre toplumsal düzenin bir parçası iken; Becker'e göre ise toplumsal normların dışına çıkan bireyler haricilerdir.

Toplumsal gruplar kuralları belirlerler ve koydukları bu kuralları dayatmaya çalışırlar. Toplumsal olarak belirlenen kurallar çerçevesinde bazı davranış örüntüleri doğru bazıları yanlış kabul edilir. Belirlenen kurallar çerçevesinde, kuralı ihlal eden kişi veya kişiler "harici" olarak algılanırlar. Burada kavram iki manada değer kazanmaktadır. (1) Kuralı çiğneyen kişi harici olarak değerlendirilir, (2) Kural koyucu da ihlalci tarafından harici olarak değerlendirilebilir (Becker, 2019, s. 21). Kural koyucular tarafından harici olarak değerlendirilen bireyler toplumda sapkın olarak görülen bir imaja bürünürler. Örneğin, madde bağımlısı olan bir bireyin maddeyi bırakıp çalışma hayatına girdiği düşünüldüğü zaman, bu bireyin bir zamanlar madde bağımlısı olarak değerlendirilmesi iş hayatında onun geçmişini bilenler tarafından kamusal hayatta saygınlık kazanmasını zora sokabilir.

Sapkınlık tanımını inşa etmeye koyulan Becker ilk olarak bu tanımın istatistiki olduğunu belirtir: Solak olmak, kızıl saçlı olmak vb. bununla beraber ortalamadan aşırı uzak olan her şey sapkındır (Becker, 2019, s. 24). Hariciler sınıfında trafik ihlalcisinden hırsıza, alkolikten tecavüzcüye, vatan haininden cinayet zanlısına her alandan birey görmek mümkündür. Haricileri değerlendirirken işlenen sapkın davranışın derecesi de önem kazanmaktadır. Haricilerin en uç noktasında, neden kendilerinin doğru ve onları kınayanların veya cezalandıranların ise hatalı olduğunu açıklayan gelişkin ideolojilerle yasallaştırma kategorileri üreten bazı "sapkınlar" yer alırlar. Eşcinseller ve uyuşturucu bağımlıları bunlara iyi örnekler teşkil etmektedir (Becker, 2019, s. 23).

Bir toplulukta neyin işlevsel olup olmadığı çıkar meselesidir, yani siyasidir. Buradaki siyasi vurgusu, sadece ideolojik anlamda değil birçok alanda iktidarı elinde bulunduran hiyerarşik yapılar anlaşılmalıdır. Bu açıdan kural koyucular elinde ekonomik ve siyasi gücü bulunduranlardır. En yalın haliyle "toplumsal gruplar, ihlal edilmesi sapkınlık olarak tanımlanan kurallar koyarak sapkınlığı yaratırlar" (Becker, 2019, s. 29). Buradaki durum Goffman sosyolojisiyle paralellik içeren bir başka alandır. Goffman, araştırma alanı olarak aynı şekilde toplumdaki kural koyuculara ve damgalılara ısrarla dikkat çekmiştir.

Bu açıdan bakıldığında sapkınlık, bireyin meydana getirdiği davranışlara ilişkin bir nitelik değil, daha ziyade kuralların ve yasakların bir başkası tarafından

“suçluya” uygulanmasının ortaya çıkardığı bir sonuçtur. Etiketin kendisine başarıyla yapıştırıldığı kişiye sapkın denilirken; insanların sapkın olarak nitelendirdiği davranışa da sapkın davranış adı verilir (Goffman, 2019b; Becker, 2019, s. 27-29).

Yukarıda da belirtildiği üzere bir davranışın sapkın olarak değerlendirilmesi bu davranışı kimin yaptığına ve aynı zamanda bu davranıştan kimin etkilendiğine bağlı olarak değerlendirilen bir süreci kapsamaktadır. Becker bu durumu çocuk suçluluğu üzerinden örneklendirir. Yasalar bazı kişilere müeyyide de bulunmaya daha eğilimliyken bazı kişilere iltimas gösterebilir. Orta sınıf mahallelerden bir çocuk suç işlediği zaman yoksul mahallede suç işleyen çocuğa göre daha çabuk bir şekilde polis tarafından “salınabilmektedir” (Becker, 2019, s. 33). Bu yönüyle sapkınlık davranışla alakalı bir nitelik değil, davranışta bulunan kişiler ile davranışa tepki koyanlar arasındaki ilişkiye içkin bir niteliktir (Becker, 2019, s. 35).

Becker (2019, s. 183)’e göre bu duruma örnek olarak bazı sanayiciler gösterilebilir: Amerika’da sanayicilerden bazıları alkol yasağını daha yönetilebilir bir emek gücü sağlayabileceğini düşündükleri için desteklemişlerdir. Bir kişi gerçekten herhangi bir kuralı ihlal ettiği için değil, yasayı uygulayana karşı saygısızlık yaptığı için sapkın olarak etiketlenebilir (Becker, 2019, s. 192).

Toplum normlarının dışında bir davranış sergilerken yakalanmanın veya sapkın damgası yemenin kişinin topluma katılımı ve benlik imgesi gelişimi açısından önemli sonuçlar doğurmaktadır. Bireyin kamusal kimliği çarpıcı değişime uğrar. Damgayı yiyen birey toplumda yeni bir stratejiye yerleştirilir. Artık daha önce olduğundan bambaşka bir kişidir, ifşa edilmiştir. “Esrarkeş”, “deli” veya “kaçık” etiketi yiyebilir ve bu paralelde muameleye maruz kalabilir (Becker, 2019, s. 55).

Becker, sapkınlık analizine devam ederken Everett Hughes’ın (1945) temel statüler ve ikincil statüler kavramını ödünç alır. Bir kişinin doktor olması temel statüsünü bildirir. Kişi bu temel statüyü çalışıp diploma sahibi olarak elde etmiştir. Bunun yanında kişinin bir de ikincil statü nitelikleri vardır. Toplumsal olarak kişinin sahip olduğu enformel nitelikleri kapsamaktadır. Örneğin Amerika’da doktor denilince akla “zenci” bir insanın gelmesi beklenmez. Buna göre doktor olan bir kişi Protestan, üst orta sınıf mensubu beyaz bir erkek olması beklenir (Becker, 2019, s. 55-

56). Toplumda belirlenen belli başlı kalıpların dışı anormal sınırına geçmek olarak tanımlanabilir.

Becker (2019, s. 57) , toplumsal tavır alışların "kendini gerçekleştiren kehanet" üretme tehlikesinden söz eder. Bu kehanet "bir kişiye yalnızca belli bir durumda sapkınmış gibi davranmak yerine sanki genel olarak sapkınmış gibi davranmak" olarak ifade edilebilir. Kaliforniya Oak School'da Rober Rosenthol ve Leone Jacobson tarafından yapılan deneyle kavramsal dayanak edinen bu tez "insanlar daha ziyade kendinden beklenenleri yaparlar" fikrinden yola çıkarak geliştirilmiştir (Slattery, 2018, s. 274). Bu kehanet kendini üretirken söz konusu kişi hakkında insanların ona ilişkin sahip olduğu imgeye uyacak şekilde işleyen mekanizmaların oluşması sağlanır. Kişi sapkın olarak tanımlandığı anda geleneksel grup içerisinde yerini kaybetmekle karşı karşıyadır. Söz konusu eylem kamusal şekilde bilinmediği veya bilinse bile kişi toplumdan dışlanmadığı durumda bile bir kez sapkın olarak etiketlendikten sonra "farklı görünmesi" kaçınılmazdır (Becker, 2019, s. 57). Marsh Ray'in (1961) çalışması bu açıdan önemlidir. Uyuşturucu bağımlıları örneğinde Ray, sapkınlık döngüsünü 180 derece tersine çevirmenin ne kadar zor olabileceğini gösterir. Ray uyuşturucu bağımlılarının sıklıkla kendilerini tedavi etmeye çalıştıklarını belirtir. Bu bireylerin iyileşme girişimlerinin altında yatan temel gaye, görüşlerine saygı duydukları "normallere" kendilerini aslında kötü insan olmadıklarını göstermektir. İyileşip başarılı bir şekilde bağımlılıklarının üstesinden geldiklerinde ise bir hayal kırıklığı içerisinde, insanların kendilerine hala bağımlı muamelesi yaptıklarına şahit olurlar. "Öyle görünüyor ki, bunun altında yatan bir kez canki (argoda bağımlı anlamına gelmektedir) her zaman canki mantığıdır" (Becker, 2019, s. 60-61). Arılık'ın (2019, s. 44) çalışmasında değindiği üzere madde bağımlıları potansiyel suçlu olarak görülmektedir. Hırsızlık suçu ise kendilerinden en çok beklenen suçlardan biridir. Mevcut çalışmada katılımcıların bu kehaneti farklı şekillerde gerçekleştirdiği görülmüştür.

Aynı geleneğin parçaları olan Goffman ve Becker, damgalanma ve hariciler üzerine tezleriyle paralel çalışmalar ortaya koymuşlardır. Günlük yaşamda benliklerini sunarken madde bağımlısı bireylerin nelerle karşılaştıkları ve bu süreçte yaşadıklarına ilişkin durumların açıklanmasında damgalanma kuramından yararlanılmıştır. Bağımlı bireylerin deneyimledikleri maddeler üzerinden damgalanmaları, Goffman ve Becker

yardımıyla irdelenmiştir. Goffman sosyolojisi ele alındığında dramaturji eksenin farklı olanın veya olmak zorunda bırakılanın hikâyesiyle karşı karşıya kalındığı görülür. Bu durumda dramaturji ile damga teorisini iç içe düşünmek bu tezin anlaşılması adına daha akla yatkın görülmektedir. Bununla beraber Hariciler olarak adlandırılan kuram tezin teorik ve uygulamalı dinamiğini sağlamlaştırmaktadır.

Sözü edilen iki kuramın damgalanmaya ilişkin tespitlerinde kesişen noktalar azımsanmayacak kadar fazladır. Goffman'a göre damgalı birey dışlandığı için suç işlemeye diğer insanlara nazaran daha meyillidir. Becker'e göre harici olarak kabul edilen kişi de aynı şekilde kendisinden suç işlemesi beklenilen kişidir. Yine Goffman'a göre toplumsal ötekileştirme sonucu kişi kendisi gibi damgalı olan birey ile yakınlaşır. Aynı şekilde Becker'e göre harici kişi kendi grubu ile yakınlaşıp bir alt kültür grubu oluşturur (Arılık, 2019, s. 49). Bu alt kültür grubuyla yapılan "sapkın davranış" pekiştirilmeye daha da müsaittir. Son tahlilde hem Goffman'da hem de Becker'de damgalı veya harici kişi toplumda itibarsızlaştırılmayla karşı karşıya olduğu için toplumdan uzaklaştırılmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

4.1. YÖNTEM

Amaç kısmında belirtilmiş olduğu gibi araştırmada Goffman'ın kuramı ışığında Gaziantep'teki 20 madde bağımlısı bireylerin bakış açısı ve günlük yaşam pratiklerinin neler olduğu nitel araştırma yöntemi ile analiz edilmiştir. Madde bağımlısının gözünde madde bağımlılığının ne ifade ettiği, toplumda madde bağımlısı bireyin neyi temsil ettiği ve bununla beraber madde bağımlılığını toplumsal sürecin nasıl etkilediği bu çalışmanın temel problemini oluşturmaktadır. Madde bağımlısı bireylerin sahne önü ve sahne arkası olarak gördükleri yerlerde nasıl yaşadıkları ve ne düşündükleri araştırılmıştır. Madde kullanıcılarının toplumda yaşayış örüntülerini ortaya koyan bu çalışma birey ve toplum etkileşimindeki problemlerini ortaya koymaktadır.

Araştırmada, madde bağımlıları araştırmanın temel özneleri konumundadır. Onların konuyla ilgili algı, düşünce, gözlem ve deneyimleri problemin anlaşılması ve açıklanması açısından son derece önemli ve değerlidir. Bu açıdan, araştırmada nitel yöntemin, gerek yaklaşım gerekse veri toplama ve analiz konularında yararlı olacağı çalışma eksenin planlamıştır. Bundan dolayı, bu araştırmanın yöntemi nitel yöntem olarak belirlenmiştir.

Nitel araştırma yöntemini, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlamak mümkündür (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 39). Nitel araştırma, nicel araştırma paradigmasının sahip olduğu ontolojik, epistemolojik ve aksiyolojik varsayımların eleştirisi üzerine inşa edilmiştir. Nitel araştırma yönteminde nicel yöntemden farklı olarak sayısal verilere ve istatistiklere daha az yer verilirken, sözlü ve nitel analizlere daha çok vurgu yapılır; durumlara egemen olan ilişkiler ağını kendi doğal ortamında yorumlamaya ve bunların anlamlarını ortaya çıkarmayı amaç edinir.

Nitel araştırmalarda kullanılan araştırma tekniklerinin temel özellikleri standart olmamasıdır. Nitel araştırmalar, araştırma süreci içindeyken bile tekniklerin değiştirilmesine, esnetilmesine izin verir. Bu sebeple aynı konuda benzer çalışmalar

yapılsa da nitel araştırmalarda aynı araştırmanın tam olarak tekrarlanması mümkün değildir (Turhanoğlu, 2012, s. 77). Çünkü nitel araştırma anlama odaklanır. Nitel araştırmalarda kullanılan veri toplama teknikleri şunlardır: Görüşme, gözlem, örnek olay incelemesi, yaşam öyküsü, doküman analizi. Bu araştırmada görüşme ve gözlem veri toplama teknikleri kullanılmıştır.

Nitel araştırma yöntemi, araştırmanın tasarlanması ve gerçekleştirilmesinde araştırmacıya esneklik sağlamaktadır. Araştırmanın her aşamasında duruma göre yeni yöntem ve yaklaşımlar geliştirme, araştırmanın kurgusunda değişiklikler yapma nitel araştırmanın özünü oluşturmaktadır. Bu tezin konusu olan madde bağımlılığı alanında az çalışılmış olması nitel araştırma yönteminin seçilmesinde önemli sebeplerdendir. Çünkü nitel araştırmanın bir diğer özelliği keşfedici olmasıdır (Neuman, 2012, s. 228).

Araştırmanın Gaziantep'te yapılması ayrı bir önem içermektedir. Sınıra yakın bir konumda olan, özellikle son yıllarda aldığı ve hala almakta olduğu göç ile beraber nüfusu artan Gaziantep, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer almaktadır. Büyükşehir olması ve boş olan arsaların hızlı bir şekilde imara açılması şehrin fiziksel açıdan genişlemesi anlamına gelmektedir.

Bununla beraber şehirde, gecekondu olarak adlandırılan çarpık kentleşmenin fazla olduğu halk arasında birçok mahallenin adı olumsuz şekilde anılmaktadır. Karşıyaka, Hacıbaba, Yeşilova, Düztepe, Vatan, Şehreküstü, Hoşgör vb. mahalleler plansız binaların, göçmen nüfusun merkezleri olarak görülmektedirler. Kısaca ekonomik statülerinden dolayı damgaya maruz kalan bireylerin çoğunlukta olduğu mahallelerdir. Toplumun gözünden uzak arka mekânlar bu açıdan damgalı bireylerin çoğunlukta olduğu mekânlara dönüşmektedir. Bu durum "Sosyal Düzensizlik Teorisi" ile ilişkilendirilebilir. Kenti suç işlenmesi üzerinden bölgelere ayıran bu teorisyenlere göre ekonomik gelirin düşük olduğu, göçmen nüfusun fazla olduğu bölgeler suçlu bireylerin yüksek olduğu yerlerdir.

Türkiye'de günden güne artış gösteren uyuşturucu vakalarının önemli merkezlerinden birinin de okullar olduğu gözlenmektedir. Uyuşturucu maddeye okulda başlayan hatta bu sebeplerden okulu bırakan öğrencilerin sayısı artmaktadır (Konuksever, 2014; Haber Türk, 2019; Namlı, 2019). Gaziantep'i içine alan Güneydoğu Anadolu Bölgesi okuma-yazma bilmeyenlerin oranında Türkiye ortalamasının oldukça gerisindedir. Bu oran %3.26 olarak bulunmuştur (TÜİK, 2017).

Gaziantep'in araştırma adına önemli bir merkez olarak görülmesinin sebeplerinden bir diğeri eğitim seviyesinin oldukça düşük olduğu bir coğrafyada bulunmasıdır. Bu alanda yapılan çalışmalar (Hamilton vd., 2012; Kasap, 2015) okulda başarısızlık ile madde kullanımında artış yaşanması arasında sıkı bir bağ olduğunu göstermiştir.

4.2. ARAŞTIRMA EVREN VE ÖRNEKLEMİ

Bu araştırmada tesadüfi olmayan (olasılığa dayalı olmayan) örnekleme türlerinden biri olan kartopu örnekleme tekniği kullanılarak yapılmıştır. Kartopu örneklemesi, evrenin sınırlarının ve evrene üye olanların kesin olarak belirlenemediği durumlarda kullanılan bir örnekleme tekniğidir. Araştırmacının katılımcılara ulaşmakta zorlandığı durumlarda, ulaşılan kişiler vasıtasıyla aynı özelliklere sahip öteki potansiyel bireylere ulaşılmaya çalışılır. Kartopu etkisi şeklinde zincirleme olarak örneklem kümesi büyütülür (Altunışık, Coşkun ve Yıldırım, 2017, s. 150).

Bu araştırmanın evrenini Gaziantep'teki uyuşturucu madde kullanıcıları meydana getirmektedir. Sahaya çıkılmadan önce şehir merkezindeki büyük mahalleler listelenmiştir. Bulunan ilk bağımlı bireyin aracılığıyla diğer mahallelerdeki bağımlı bireylere ulaşılmaya çalışılmıştır. Sahada böyle bir yol izlenmesinin sebebi kartopu örnekleminin zayıf yönü olan temsil gücünün düşük olması durumunu en az indirmektir. Esasen amaç olarak farklı ekonomik ve sosyal statülere sahip bireylere kartopu tekniğiyle ulaşılmaya çalışılmıştır. Böylece farklı statülerde bulunmuş olmak madde bağımlısı bireyin günlük yaşamını nasıl etkilemektedir ve statü bağımlı olmayı (olumlu-olumsuz) etkilemekte midir gibi önemli sorulara yanıt getirilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın örneklemini Gaziantep'te gecekondu mahallelerde yaşayan 20 uyuşturucu madde kullanıcısı oluşturmaktadır.

Çalışmada katılımcılara toplamda altı demografik soru sorulmuştur. Bu değişkenlerden cinsiyet, doğum yeri, eğitim durumu ve meslek araştırmanın temel dört değişkenini oluşturmaktadır. Yaş ve medeni hal ise araştırmanın alt değişkenlerini oluşturmaktadır. Katılımcıların açıklamaları ile literatür arasında ilişki kurularak tema oluşturulduğu için 20 katılımcı ile doygunluk sağlanmıştır. Örneklemin 4'ü kadın, 16'sı erkeklerden oluşturmaktadır. Uyuşturucu madde kullanıcıları bireylerin büyük çoğunluğunu erkeklerin oluşturması bölgenin her açıdan maskülen yapısından kaynaklanmaktadır.

Araştırma esnasında bağımlı bireyler aranırken kadın ve erkek dengesinin oluşturulmasına özen gösterilmiştir. Kartopu örneklemesiyle kullanılmasına rağmen madde bağımlısı kadın bulmak oldukça zorlanılan bir durum olmuştur. Kadınlar madde kullansa bile kendilerini saklamaktadırlar. Madde bağımlısı bireyler, madde kullanan kadın arkadaşlarının az olmadığını belirtmektedir fakat madde kullandıklarını hiç kimsenin bilmediğini ifade etmişlerdir. Madde kullandıkları açığa çıktığı takdirde toplumda kabul görmelerinin daha da zorlaşacağını bildikleri için araştırmaya katılmadığı söylenilmektedir. Bu durum çalışmanın yapıldığı süreçte araştırmacı tarafından da gözlenmiştir. Toplumdaki ataerkil yapı burada da etkisinin hissettirmektedir. Bununla beraber ulaşılan dört madde bağımlısı kadının adını vermeyecekleri takdirde görüşmeyi kabul edeceklerini ifade etmişlerdir. Kadın madde bağımlıları toplumda madde bağımlısı olarak damgalanmadan önce namus algısı üzerinden damgalanmayla karşı karşıya olduklarını belirterek, gizlenmelerinin kaçınılmaz olduğu konusunda hemfikirdirler.

Katılımcıların yaş ortalaması 27'dir. Örnekleme dâhil olan bireylerin en yaşlısı 41, en genci 18 yaşındadır. Buna ek olarak katılımcıların 16'sı Gaziantep doğumludur. Kalan katılımcılar Adana, Kahramanmaraş, Suriye ve Moldova doğumludur. Farklı şehirlerde doğmakla beraber katılımcıların hepsinin ikamet ettiği şehir Gaziantep'tir.

4.3. VERİ TOPLAMA ARACI

Bu çalışmada, veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu teknikte, görüşmeci kaba hatlarıyla bir yol haritasına sahiptir ancak, katılımcının ilgi ve bilgisine göre bu genel çerçeve içerisinde farklı sorular sorarak konunun değişik boyutlarını ortaya çıkarmaya çalışır. Görüşmeci, görüşme esnasında soru formunda cümle değiştirebilir veya görüşmenin seyrine göre sormak istediği şeyleri sorabilir (Altunışık, Coşkun ve Yıldırım, 2017, s. 101). Bu çalışmada madde bağımlısı kimi bireyin mülakatta dini bakış açılarını dile getirmeleri inanca dair sorular eklenmesine sebep olmuştur.

Araştırmacı yarı yapılandırılmış görüşme formunu hazırlamadan önce yurtdışı ve yurtiçindeki literatür incelemiştir. Araştırma problemi çerçevesinde 25 sorudan oluşturulmuş yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlamıştır. Görüşme formu araştırmanın amacını ortaya koyacak ve literatüre katkıda bulunmasına önem verilecek

açık ve anlaşılır bir şekilde hazırlanmıştır. Hazırlanan sorular ilk olarak Gaziantep'in Karşıyaka Mahallesi'nde iki madde bağımlısı birey ile yapılan pilot görüşmede kullanılmıştır.

Bu araştırma özelinde yarı-yapılandırılmış görüşme formu temel başlıkları:

- Madde bağımlılarının demografik özellikleri (cinsiyet, yaş, doğum yerleri, medeni halleri)
- Ailevi yaşantıları
- Eğitim durumları
- Arkadaşlık ilişkileri
- Boş zaman aktiviteleri,
- Uyuşturucu maddeler hakkındaki düşünceleri
- Madde kullanımına nasıl ve neden başladıkları
- Madde bağımlılığına ilişkin kurallar
- Madde kullanımı konusunda Gaziantep'in önemi
- Uyuşturucu maddelere ulaşmaları
- Madde bağımlısı bireylerin mevcut değerlendirmeleri
- Geleceğe dair beklentileri

olarak planlamıştır.

4.4. VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ

Verilerin toplanması süreci Harran Üniversitesi yönetiminden 06.04.2021 tarihinde Etik Kurul Raporu (2021/67) alınması ile başlamıştır. Katılımcı 1 ile Gaziantep Ayakkabıcılar Sitesi Ahmet Zilan Camii'de görüşülmüştür. Burada görüşülmesinin temel sebebi madde kullanıcısı bireyin isteği üzerinedir. Madde bağımlısı birey maddeyi bırakmaya niyetlendiğini söylemiş ve ancak böyle bir ortamda buluşacağını ifade etmiştir. Bu bağımlı üzerinden başka bağımlı bireylere de ulaşılmıştır.

Araştırmacının yaşadığı mahalle madde bağımlı bireylerin yoğun yaşadığı bir yer olmasından dolayı madde bağımlısı birey bulmakta zorlanılmamıştır. Katılımcılara görüşme esnasında ses kaydı alınmasında herhangi bir sakınca olup olmadığı sorulduğunda 18 katılımcı kayıt alınmamasını istemiştir. Bu görüşmelerde konuşmalar elle not alındığı için en azı iki saat sürmüştür. Saha sürecinde görüşülen katılımcıların

görüşme esnasında ilk başlarda oldukça tedirgin olduğu gözlenmiştir. Araştırmacının yaptığı araştırmanın detaylı açıklaması, kişisel bilgilerinin gizli tutulacağı ve istedikleri soruya cevap vermeyebilecekleri açıklandığında fiziksel olarak daha rahat davrandıkları gözlenmiştir. Görüşme yapılan bireyler mülakat yapılan sıraya göre "Katılımcı" ön adıyla 1'den 20'ye kadar sıralanmıştır. Görüşülen bireylerden 15'i araştırmacıya ismini vermeyeceğini daha önceden bildirmiştir.

Verilerin analiz kodlaması araştırmacı tarafından yapılmış olup analiz kodlaması; cümle, paragraf ve kimi zaman tablo şeklinde oluşturulmuştur. Bu araştırmada verilerin analizi betimsel analiz biçiminde gerçekleşmiştir. Betimsel analizler katılımcıların düşünceleri üzerinden literatür ile karşılaştırılarak ve ilişkilendirilerek çeşitli kategoriler oluşturulmuştur. Örneğin madde kullanan bireyin başka davranışlar üzerinden damgalanıp damgalanmadığına ilişkin bulgular "kendini gerçekleştirecek kehanet: sen yaptın iması" ve "kendini gerçekleştiren kehanet: ben yaptım gerçekliği" gibi başlıklarla doğrudan literatüre gönderme yapılmıştır.

4.5. SINIRLIKLAR

Uyuşturucu madde bağımlılığı, kullanıcı bireyden toplumsal yapıya kadar birçok karmaşık boyutu içinde bulunduran bir alandır. Uyuşturucu madde ağı kullanıcıdan satıcıya kadar çok geniş bir ağı kapsamaktadır. Madde kullanıcıları üzerine yapılan bu çalışma bölgenin erkek egemen yapısından dolayı kadın katılımcıların kendilerini gizlemesine sebep olmaktadır ve bu yüzden kadın katılımcı sayısının düşük (4 kişi) olduğu bir çalışma olmuştur. Bu araştırma Gaziantep'teki madde kullanıcılarının yaşam pratiklerini ortaya koymaktadır. Bu açıdan çalışma, katılımcıların görüşleri ile sınırlıdır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

BULGULAR

5.1. MADDE BAĞIMLILARININ SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ VE KULLANILAN MADDELER

Madde bağımlılarının sosyo-demografik özellikleri cinsiyet, yaş, doğum yerleri, eğitim durumları, mesleki durumları, medeni halleri üzerinden analize tabi tutulmuştur. Sosyo-demografik bulguların analizi şu şekilde yapılmıştır (EK 1'de tablo olarak verilmiştir):

Tesadüfi olmayan örnekleme türlerinden kartopu örnekleme tekniği kullanılarak ulaşılan 20 katılımcının 16'sı erkek, 4'ü kadındır. Kadınların araştırma kapsamında bu kadar az olmalarının temel sebebi saha gözlemlerinden de anlaşıldığı üzere kendilerini gizliyor olmalarındandır. Kadınlar madde kullandıkları öğrenildiği takdirde ötekileştirileceklerini bildiklerinden dolayı kendileri ifşa etmemektedirler. Görüşülen 4 kadın bağımlı, kendileri gibi kullanan kadınların sayısının az olmadığını belirtmişlerdir. Literatürde pek çok çalışmada (Sandberg, 2013; Kasap, 2015) bu duruma ve uyuşturucu kullanımında kadın sayısının az olarak görülmesine dikkat çekilmektedir.

Araştırmada yer alan katılımcıların yaş aralığı 18-41 arasında değişmektedir. Katılımcıların madde kullanma süreleri toplamda 1 ile 20 yıl arasında değişmektedir. Madde kullanmaya başlama yaşı ise en erken 14 olarak, en geç ise 32 olarak tespit edilmiştir. Çalışmada ortaya konan verilere göre, bireyin madde kullanımına erken yaşta başlaması bağımlı olmaya daha hızlı götüren bir süreç olmaktadır. Literatürde bu durumu doğrular çalışmalar (Gezek, 2007) mevcuttur.

Katılımcıların 16'sı Gaziantep doğumludur. Gaziantep dışında Adana ve Kahramanmaraş doğumlu olmak üzere iki katılımcı da bulunmaktadır. Son iki katılımcı da Suriye ve Moldovyalı olmak üzere yabancı uyrukludur. Katılımcıların hepsi Gaziantep'te yaşamaktadır. Katılımcıların 18'i madde kullanmaya Gaziantep'te başlamıştır. Kahramanmaraş ve Moldova'da doğmuş olan bireyler doğdukları şehirde zaten madde kullanıcılarıdırlar. Gaziantep'e taşındıktan sonra farklı madde türleri deneyimlemişlerdir.

Katılımcıların 1'i okuryazar değilken, 9'u ilkokul mezunu, 1'i ortaokul mezunu, 4'ü ise lise mezunudur. 4 katılımcı üniversite mezunudur. Sadece 1 katılımcı okuduğu liseyi yarıda bırakmıştır. Lisans eğitimine kadar hemen her eğitim seviyesinden bireyin olduğu görülen eğitim skalasında ağırlığın ilkokul mezunu bireylere ait olduğu gözlenmektedir. Eğitim seviyesi düştükçe bireyin suça iştirakinde artışın yaşandığı yapılan çalışmalarda da mevcuttur (Kızmaz, 2004). Bunun yanında eğitim seviyesinin düşüklüğü sadece şehirdeki uyuşturucu bağımlılığı üzerinden açıklanacak dar bir alanı içermemektedir. Gaziantep'i içine alan Güneydoğu Anadolu Bölgesi okuma-yazma bilmeyenlerin oranında Türkiye ortalamasının azımsanmayacak derecede (%3.26) gerisindedir (TÜİK, 2017).

Mesleki durumları açısından 14 katılımcı çalışmaktadır. Erkek katılımcılardan 4'ü işçilik yapmaktadır. Diğer her bir katılımcı ise sırasıyla halı oymacılığı, ayakkabıcılık, terzi kalfalığı, pazarcılık, genel müdürlük, çiftçilik ve öğrencilik yapmaktadır. Katılımcı kadınlardan 2'si ev hanımı, biri öğretmen, diğeri ise işsizdir.

Katılımcılardan 15'i bekâr, 5'i ise evlidir. Evli olan bireylerden madde bağımlısı bir kadın eşinden ayrı yaşamaktadır. Diğer evli olan bireylerin eşleri kimi zaman evden ayrılsalar da boşanma fikri gündemlerinde yoktur.

Tablo 2: Madde bağımlılarının kullandığı maddeler-bağımlılık süreleri

KİŞİ	YAŞ	KULLANILAN MADDE(LER)	BAĞIMLILIK SÜRESİ
Katılımcı 1	30	Bütün maddeler, esrar ve metamfetamin bağımlısı	15 yıl
Katılımcı 2	26	Esrar, eroin	8 yıl
Katılımcı 3	41	Bütün maddeler, eroin bağımlısı	21 yıl
Katılımcı 4	25	Çakmak gazı, tiner, esrar, metamfetamin, hap	5 yıl
Katılımcı 5	27	Bütün maddeler, eroin bağımlısı	7 yıl
Katılımcı 6	18	Alkol, esrar (şaşal, kova), captagon, ekstazi (bugs bunny, hayalet, ferrari, roj, el bombası)	3 yıl
Katılımcı 7	19	Esrar, alkol	2 yıl
Katılımcı 8	23	Esrar, bali, alkol	1 yıl

Katılımcı 9	35	Ekstazi	3 yıl
Katılımcı 10	25	Bütün maddeler, metamfetamin bağımlısı	11 yıl
Katılımcı 11	33	Esrar, metamfetamin	1 yıl
Katılımcı 12	25	Metamfetamin	1 yıl
Katılımcı 13	27	Metamfetamin	2 yıl
Katılımcı 14	27	Esrar, metamfetamin	10 yıl
Katılımcı 15	30	Metamfetamin	4 yıl
Katılımcı 16	24	Metamfetamin	3 yıl
Katılımcı 17	24	Esrar (sarma, şaşal, kova), jamaika, metamfetamin	6 yıl
Katılımcı 18	-	Metamfetamin	1 yıl
Katılımcı 19	30	Metamfetamin, eroin	10 yıl
Katılımcı 20	28	Esrar	10 yıl

Çalışma sırasında katılımcılara hangi maddeleri kullandıkları sorulmuştur. 20 katılımcının 4'ü "ne bulduysam kullandım" diyerek bütün maddeleri deneyimlediklerini belirtmiştir. Buna ek olarak en fazla kullanılan maddeler sıralamasında 13 defa adı geçen iki madde olmuştur. Bunlar esrar ve metamfetamindir. Daha önce Ögel ve Tamar (1996) ve Timberlake (2009) gibi araştırmacıların da çalışmasında belirtildiği üzere esrar, diğer maddelere giderken bir geçiş maddesi olabilmektedir. Katılımcı 1'in (30) ifadeleri de bu bilgiyi desteklemektedir:

> *"Yaşım gereği kullanıcılar arasında en büyüğü benimdir. Her kullanıcı her zaman bir satıcı adayıdır. Mesela benden küçük sigara içenlere derim, size bir tütün sarim içine az bir şey de esrar koyarım, adamlar alışıyorlar. Esrarsız tütün içmiyorlar öyle öyle derken bir sürü alıştırdığım oldu. Bu sefer altımda çalışan bir sürü sübyan oldu (mal sattırdığı çocuklara sübyan diyor)".*

Metamfetamin kullanımının son dönemler artış gösterdiği birçok kaynakta belirtilmektedir. 17 Şubat 2021 kaynaklı bir habere göre Emniyet Genel Müdürlüğü 2019 yılında 1 ton 42 kilo ve 2020 yılında 4 ton 168 kilo metamfetamin ele geçirmiştir (TRT Haber, 2021). Yine görüşülen katılımcılardan hem kullanıcı olan ve hem satıcı olan Katılımcı 1 (30) bu bilgileri doğrular nitelikte açıklamalar yapmıştır:

"Son zamanlarda piyasada o kadar ateş-buz (metamfetamin) var ki herkes bunu kullanıyor. Zaten her zaman moda olan uyuşturucunun bağımlısı olunur. Keşe (bağımlıya keş demektedir) hangi madde olduğu önemli değildir, madde olsun yeter. Ben bile ateş-buz (metamfetamin) bağımlısı oldum çıktım. Bize bu maddeler var deniliyor bizde onu sürüyoruz piyasaya".

Katılımcı 1'in ifadeleri Becker'in Hariciler'de belirttiği bir olguyu doğrulamaktadır. Madde bağımlılarının satıcıdan alınan maddelere ulaşması ve bu çerçeveden bağımlılığın bir çeşit satıcılık yoluna evrilmesi bu maddelerin ticaretini yapanlar arasında bir çıkar meselesidir. Becker'e (2019) göre de bir topluluk içerisinde neyin işlevsel olup neyin işlevsel olmadığı çıkar meselesidir, yani siyasidir. Burada da ticaret ağını oluşturan üreticiler ve satıcılar arasında bir siyaset söz konusudur.

5.2. NORMALİN SINIRINDA: DAMGA YOLUNDA BİREY

Kişinin yaşamını etkileyen en önemli unsurlar aile, arkadaşlık, eğitim ve meslek gibi değişkenler olarak gösterilebilir. Araştırmanın bu başlığı altında katılımcıların aile ve arkadaşlık ilişkileri, eğitim ve meslek gibi unsurların bağımlı olmaya götüren süreçteki yeri analiz edilmeye çalışılmıştır.

5.2.1. Madde Bağımlılarının Aile İlişkileri

Aile, klasik tanımlamasıyla toplumun en küçük yapıtaşı olarak bilinir. Bu tanımlamanın altında yatan en önemli sebep ileride toplumda söz sahibi olacak bireyin temel karakterini oluşturmasıdır. Bireyler ailede gördükleri veya gör(e)medikleri davranış pratikleriyle topluma katılım sergilerler. Sosyal bilimler bu çerçevede birçok kuram geliştirmiştir. Bu bağlamda suç sosyolojisi de bireyin davranışlarının müsebbibi olarak aile kurumuna göndermede bulunur. Bu yüzden araştırmada katılımcıların demografik bilgilerinin ardından aile ilişkileri analiz edilmektedir.

Bireyin davranışlarını açıklamada birçok alanın ilk başvurduğu kurum aile kurumudur. Madde kullanıcısı olan bir bireyi bağımlılığa götüren süreçte aile kurumunun başat rolü olduğunu literatürde birçok çalışma (Yaman, 2014; Gürsu,

2018) ortaya koymuştur. Aile ilişkilerinin zayıf olduğu noktaya dikkat çeken bu araştırmalar bireyin sosyalleşmede yetersiz kaldığı konusunda hemfikirdirler.

Katılımcılardan 10'u ailesiyle arasında her ailede yaşanabilecek tartışmalar dışında büyük tartışmalar yaşamadıklarını, aile ilişkilerinin normal seyrinde olduğunu belirtmişlerdir. Bir katılımcı ise ailesiyle arasının yarı yarıya iyi olduğunu belirtmiştir. Diğer katılımcılar ise aile içi geçimsizliklerin olduğunu ve kendilerini ev içinde huzurlu hissetmediklerini belirtmiştir. Aile ilişkilerini aktarırken kimi zaman öfke kontrolünü kaybeden katılımcılarda olmuştur.

Aileler kimi zaman çocuğun iyiliğini düşünmek maksadıyla çok tehlikeli yöntemler kullanabilmektedir. Ailesiyle arasının yarı yarıya iyi olduğunu belirten Katılımcı 12'nin (25) ifadeleri dikkat çekicidir:

> *"Ailemle aram iyi sayılmaz ama ne yapıyorlarsa benim için yapıyorlar. Maddeden önce tabi daha iyiydik. Düşünün abi, kullanmayı bırakacağımı söyledim, sırf kendime güç yetireyim diye onlar da beni eve zincirlediler. Sırf pisliğim açığa çıkmasın diye evden çıkamıyordum."*

Katılımcı 1'in (30) kendisini sokağa atma girişimi bir tür aileden kurtuluş biçimidir. Ailesiyle arasının hiçbir zaman iyi olmadığını belirten Katılımcı 1, dışarıda madde kullanmaya başladıktan kısa bir süre sonra Şehreküstü semtinin abisi olduğunu ifade ediyor.

> *"Annem ve babam sürekli bilmediğim sebeplerden kavga ederlerdi, bende sokaklarda rahat bir nefes alıyordum. Kendimi sokağa atmasam kabak benim başıma patlardı".*

Katılımcı 2 (26) *"...doğma büyüme Adana'lıyım ben, bizim burada aileler serttir"* diyerek ailenin bakış açısını ortaya koymuştur. *"Annem-babam serttir ama sağ olsunlar hiç beni yalnız komadılar bu süreçte"* diyen Katılımcı 5 (27) ailelerin yaşayış tarzını belirtmiştir. Katılımcı 9 (35) ise Suriye iç savaşından sonra Gaziantep'e yerleşen kişilerden biridir. Suriye'de geniş aile beraber yaşadıklarını söyleyen Katılımcı 9 aynı zamanda üç çocuk babasıdır. Ailesiyle Suriye'de çok daha iyi olduğunu belirten Katılımcı 9, burada çekirdek ailesiyle yaşıyor. Katılımcı 9'a arkadaşları ağrı kesici diye ekstazi vermişler.

Ailesiyle arasının her zaman iyi olduğunu söyleyen Katılımcı 13'ün açıklamaları şöyledir: *"Ailemle aramız çok iyidir fakat ben üniversiteyi okuyup geldim, onlara yük olduğumu hissediyordum, her gün dışarıdaydım sürekli iş arıyordum, çalmadık kapı bırakmadım. Kimi arkadaşım okumadan hayata atıldı, kimileri mezun olduktan sonra iş buldular fakat ben işsiz işsiz dolandım durdum. Bir gün arkadaş met getirdi bir kere denedim kafam bozuk zaten aldım kafası güzeldi, bir yıldır kullanıyorum. Ailem bilse mahvolurlar"*.

Bir diğer katılımcı Katılımcı 11 (33): *"Babam memleketin dini açıdan nüfuza sahip bir din adamı, biz mutaassıp bir aileyiz, ailemizde saygısızlık ve anormal bir olay yaşanmaz. İçtiğimi ancak bir imam aracılığıyla söyledim… Eşim evden gitti bir ara çocuklarla, sonra bırakacağım dedim gizlice Amatem'e gittim adımız çıkmamalıydı, ailem bıraktığımı düşünüyor ama çok nadir alıyorum bazen"*.

Bireyin aile ilişkilerinde görülen olaylar madde kullanıcılarının genel karakteristiğini görmek için ipuçları vermektedir. Coğrafi bölgenin baskın ve tutucu aile yapısı bireyi evden uzaklaştırabilmekte veya Katılımcı 12 örneğinde olduğu gibi tehlikeli koruyuculuklar ortaya çıkabilmektedir. Bu noktada Sosyal Kontrol Teorisi akla gelmektedir. Bu kurama göre bireyin aile, arkadaşlık, okul, din gibi kurumlara olan bağlılığı arttıkça buna paralel olarak suç davranışlarında azalma görülmektedir. Bu kuramın ilk yorumu F. Ivan Nye (1958) tarafından yapılmıştır. Nye'e göre, suç davranışı öğrenmenin sonucu olduğundan dolayı suç, sosyal kontrolün yokluğu sonucunda öğrenilir (Kocadaş ve Korkmaz, 2015, s. 174). Katılımcıların kendini sokağa atmak istemesi, ailenin çocuğa karşı set çekmesi bireyin sosyal öğrenmenin ilk adımını, örneklerde olduğu üzere dışarıda tamamlaması anlamına gelecektir. Goffman'nın günlük yaşamı açıklarken kullandığı benlik kavramı da burada bireyin oluşturma savaşı verdiği benliğe gönderme yapmaktadır.

5.2.2. Madde Bağımlılarının Arkadaşlık İlişkileri

Arkadaşlık ilişkileri bireyin yapmış olduğu davranışları açıklamada önemli faktörlerden birisidir. Katılımcıların anlattıkları üzerinden bağımlı olmalarını

etkileyen süreçte arkadaşlık ilişkileri irdelenmiştir. Madde kullanmadan önce ve kullandıktan sonra arkadaş ilişkileri sorulmuştur.

Madde bağımlıları Goffman'ın (2019b) da ifade ettiği üzere toplumda öteki olarak damgalanan gruplardan biridir. Bu süreçte kullanımı düzenli bir hal aldığı zaman ise artık toplumda bir sahne gösterisi savaşı vermek zorundadır. Normal olarak değerlendirilip normalin sınırında kalsa bile bağımlı birey kullanacağı maddeyi elde etmek için bile normalin sınırından (bir anlık dahi olsa) çıkması gerekecektir. Goffman'da yapısal tazyik'in dışsal olmadığı bizzat etkileşime içkin olduğu açıklanmıştı. Sürekli durum üzerinde duran Goffman benlik ve yapısal tazyik'in durumda bir olduklarını söyler. Yani madde bağımlısı bireyler de bu noktada bulundukları etkileşim alanında kendi varlıklarını ifade ederler (Goffman, 2019b, s. 14). Bağımlı birey kendisini sahne önünde iyi bir şekilde gizlemiş olsa bile sürekli diken üstündedir. Bu süreç dâhilinde sosyal etkileşim içerisinde bulunduğu diğer madde bağımlılarıyla bir alt kültür oluşturmuştur. Yani kendilerine ait olan toplumdan uzak mekân oluşturulmuştur. Sözü edilen bu birliktelikler ancak arkadaş bağlarıyla gerçekleşebilecektir.

Katılımcıların ifadeleri madde kullanmaları süreciyle ilişkili olması yönünde açıklayıcı olmaktadır. Katılımcı 1'in (30) açıklamaları bu açıdan dikkat çekicidir:

> *"Sokağa çıktıkça her gün daha fazla arkadaşım oluyordu. Madde kullanan arkadaşlarım da vardı yok değil valla ama benim için önemli değildi her telden arkadaşım vardı. Bir gün bir arkadaştan sigara istedim kalmadı dedi, ben sana bir cıgara (esrara kendi aralarında öyle diyorlar) sarayım dedi, sar da içek dedim. O günden sonra sardık da sardık, sonra başımıza bir sürü iş sardık (gülüyor). Çevrem öyle bir çevre oldu ki en çok keş benim etrafımda."*

Arkadaş "ayağıyla" madde kullandığını söyleyen Katılımcı 3 (41) *"…askerden geldikten sonra bir düştük, sonra toparlanamadık, arkadaş ayağıyla girdik. Arkadaşım için her şeyi yaparım biz böyle öğrendik, birkaç kere girip çıktım (hapishaneden) zaten arkadaş için".* Katılımcı 6'nın (18) söyledikleri de dikkat çekicidir: *"Evden çıktık gözümüzü bir açtık millet cayır cayır içiyor abi. Yaşımız daha 15, gözümüzü onlarla açtık ama yanlış kişilermiş hepsi".*

Katılımcı 10 (25) ortamda sessiz olduğunu ve birkaç arkadaşın olduğunu onların da sadece *"içici"* olduğunu belirtiyor.

Arkadaş ve akran etkisinin uyuşturucu bağımlılığındaki etkisine dikkat çeken Liebregts (Liebregts vd., 2013) esrar kullanımında arkadaş etkisinin bağımlılığı arttırdığını belirtir. Bireylerin arkadaş etkisiyle madde kullanımı arasındaki sıkı bağlantıya ilişkin çalışmalar (Hamilton, 2012; Macit, 2020) bu araştırmada olduğu gibi literatürde de gösterilmektedir.

Bulunduğu ortamda her zaman liderlik pozisyonunda olduğunu belirten Katılımcı 11 (33) madde kullandıktan sonra da çevresinde değişiklik yaşamadığını söyler hatta *"çevremi ben idare ederim, ben belirlerim arkadaşlarımı"* diyerek kendinden emindir.

Katılımcıların 10'u arkadaş çevresinin yok denecek kadar az olduğunu belirtir. Fakat madde kullanıcısı olduktan sonra eskiye göre nispeten değiştiğini belirten Katılımcı 12 (25) *"zaten arkadaşım yoktu, biraz çoğaldı"* ifadesini kullanmaktadır. Aynı şekilde zaten arkadaş sıkıntısı çektiğini söyleyen Katılımcı 14 (27) madde kullanma deneyimini şu şekilde açıklar *"kızlarla beraber takılırken 16 veya 17 yaşımda onların arasına girebilmek için esrar kullandım".* Katılımcı 19 da Moldova'da arkadaş çevresiyle başladığını ifade etmiştir.

Araştırma sürecinde dikkat çeken önemli konulardan biri de bireyleri bağımlı olmaya iten sürecin arkadaş ortamında belirleyici olmasıdır. İşsizlik ve para ihtiyacından madde kullanıcısı olan bireyler de dâhil olmak üzere "arkadaş ayağıyla" girenlerin sayısı 18'dir. Diğer iki kişiden, Katılımcı 11 kendi isteğiyle kristal aldığını söylemiştir ve Katılımcı 20 ailesinin alkol bağımlısı olmasından dolayı esrarı kendi isteğiyle aldığını belirtir.

Verilen örneklerde görüldüğü üzere bireyler madde kullanmaya başladıktan sonra sosyal çevreleri hızla madde bağımlılarıyla çevrelenmiştir. Bireyler madde kullanıcılarıyla birlikte kendilerini koruyucu bir tutum sergileyebilirler. Çünkü yapılan davranış toplumda uç olarak görülen uyuşturucu bağımlılığıdır. Goffman'ın "İzlenim Denetimi Sanatı" adını verdiği ilke oyuncunun bir karakteri başarıyla sahneleyebilmesini ifade etmektedir. Bu açıdan madde bağımlısı bireyler arkadaş

çevresiyle beraber kendi bağlılık ilişkilerini pekiştirebilirler. Bu durum katılımcıların ailelerinden uzaklaşmalarından sonra doğal olarak gelişen bağlılık ilişkileri olarak okunabilir.

5.2.3. Madde Bağımlılarının Eğitim ve Mesleki Yaşantıları

Durkheim (2016) eğitime, yaşlı kuşağın sosyal hayat içinde henüz tecrübesiz olan kuşak üzerinde uyguladığı eylem olarak anlam yükler. Bu amaçla çocukta hem bütünsel olarak toplumca, hem de gireceği çevrece görülen fiziksel, zihinsel ve moral beceriler arttırılmaya çalışılır. Eğitimin daha yaygın tanımı ise bireylerin davranışlarında istenen yönde değişiklikler yapmak olarak açıklanabilir. Bireyler aile kurumunda öğrendikleri bilgilerle, hayatlarının ikinci önemli belirleyicisi olan eğitim kurumuna dâhil olurlar. Eğitim bireylerin davranışlarını değiştirmesi veya şekillendirmesi için iki veya daha fazla kişiyle oluşturduğu sosyal etkileşim olarak da tanımlanabilir (Kocadaş, 2016, s. 148-149).

Eğitim ve meslek yaşantısının bireyi suç alanından uzak tutacağına dair yapılan çalışmalarla (Demirbaş, 2016) beraber suça ilişkin eğitimin koruyucu özelliğine dikkat çeken çalışmalar (Kızmaz, 2004) da mevcuttur. Yapılan çalışmalar bireyin okul hakkındaki genel düşüncelerini incelememesi açısından eksiklikler barındırmaktadır. Literatürde eğitim ile suça dair bir ilişki kurulduğunda belli başlı tespitler yapılmaktadır. Bu tespitler şu şekilde ifade edilebilir (Macit, 2018, s. 66):

- Bireyin okulda başarısız oluşu gelecekte suçlu olabileceğine dair işaretler verebilir.
- Okul zamanlarında ciddi sorunlar yaşayan kişilerin gelecekte ciddi suçlara karışabilme ihtimali yüksek olabilir.
- Okula gitmeyen kişilerin boş vakitlerinin fazla olmasından dolayı suç kültürüyle tanışabilme ihtimalinin daha fazla olmasıdır.

Kişiler iyi bir sosyalleşmeyi ancak aileden öğrendikleri çerçevesinde gerçekleştirebilirler. Bu sosyalleşme gerçekleşmediğinde ikinci sosyalleşme ayağı olarak okul görülebilir. Katılımcı 8'in (23) söyledikleri bu noktada dikkat çeker:

"Hısım şimdi lise mezunu olduğuma bakma sen ilkokuldan beri sınıfta kalma yok bir şey yok, sadece bir kere lise 1'de tökezledik. Sonra çift dikiş (sınıfta kalanların yediği damga) olduk okulu bitirdik, şimdi sen sorsan kaç kitap okudun diye ben adam akıllı okumayı bilmim ki (gülüyor)".

Daha önce de belirtildiği üzere katılımcıların 9'u ilkokul mezunudur. İlkokul veya lise mezunu olan bireylerin okuryazar olmaları beklenirken, mülakat esnasında soru formunu incelemesi üzere verilen kâğıtları okumakta zorlandıkları görülmektedir. Bu duruma ilişkin lise mezunu olan Katılımcı 8 da okumakta oldukça güçlük çektiğini saklanamaz. Katılımcı 8'in (23) bu konudaki düşünceleri dikkat çekicidir:

"Okula gittik ama sen bizi gitmedi say. İlkokulda derslere çok girdiğim söylenemez ama nasıl olsa sınıfta kalmak diye bir şey yok. Hatta 8. Sınıfın başında bir kavga ettim okulda, müdür yardımcısı biliyor tabi belalı olduğumu, dedi sen okula gelme ben seni mezun edecem. Eee valla bana da gün doğdu, sene sonu diplomamı da verdiler (gülüyor)… Lise desen zaten ilkokulla dip dibe kaydımı yaptı babam 9. Sınıfta tökezledim sonra yine kıl payı geçtim zaten hocalar bile korkardı benden öyle öyle geçtik okulu. Korkulacak neyim varsa? (gülüyor)".

İlkokul mezunu Katılımcı 6 (18) ise okul macerasını anlatır: *"İlkokulda 8 ay okulun yüzünü görmedim, arkadaşlarla gezerdik yine de mezun ediyorlar, bir şekilde mezun oluyorsun".*

Üniversite mezunu Katılımcı 7 ise: *"Üniversitede derslere gitmezdim, yerime imza atan olurdu birkaç arkadaş, ilkokul, lisede falan okulu ekerdim ama tek tük, üniversitede tam maddeye düştüm salladım okulu ama mezun oldum bir şekilde".*

Katılımcı 14 ise; lisede sınıfta kaldığı için okuldan atıldığını fakat bir yıl boyunca okul varmış gibi her gün evden çıktığını ifade ediyor. Katılımcıların ifadelerinden Güneydoğu Anadolu bölgesinde eğitim kurumlarının devamsızlık konusunda gerekli özeni göstermedikleri anlaşılmaktadır.

Bu alt başlık altında hem eğitimin hem de meslek alanının beraber verilmesinin sebebi bölgede ve sahada tecrübe edilen bir olgudan kaynaklanmaktadır. Katılımcılardan bazılarının da ifade ettiği üzere meslek her zaman eğitim hayatına

alternatif görülmektedir. Bireyler eğitimi kişisel ve toplumsal bir donanım olarak görmekten ziyade ilkokuldan itibaren iş kapısının ilk ayağı olarak görmektedirler. Bu açıdan Katılımcı 1' (30) ifadeleri dikkat çeker:

> *"Okulu ilkokuldan sonra bıraktım ama zaten zorla okuyordum, okul bittiği gibi gidip halı oymacılığı işini belledim, tabi madde ayağına da orda düştük ama…".*

Katılımcı 4 (25) ise eğitim ve meslek arasında bir kıyasla anlatır: *"Lisenin ortamı güzel tamam ama ne getirisi oldu. Ben inşaata giderdim hafta sonu günlüğüm 150 liraya gelirdi. Okulda bana para mı veriyorlar. Sadece dalgama bakmak için gidiyorum okula. Cıgarayı (esrar) da ilk o ortamda kullandık. Tamamen zarar bu okul".*

Katılımcı 6'nın (18) okul ile ilgili düşünceleri kendi damgasının ne kadar içine işlediğini ortaya koymakla beraber araştırmacıyı da hedef almıştır: *"Al işte abi sen okudun da ne oldu, şimdi millet bizden kaçacak yer arıyor, sen madde bağımlısı arıyorsun. Hayat mı bu? (gülüyor)".* Birey burada kendisini toplumun hiyerarşik bir kümesine dahi dâhil etmiyor. Toplumsal tecridin sonu bireyi, özü olan kendisine yabancılaştırmıştır.

İşsizlikten dolayı madde kullanıcısı olduğunu belirten Katılımcı 13 (27) *"üniversiteyi bitirdim memlekette iş bulamadım, insanın artık hevesi kalmıyor"* demektedir. Katılımcı 15'in (30) ifadeleri ise: *"Zorla zor iş buldum, madde kullandığımı kimse bilmemeli yoksa işten atılırık yorum (Gaziantep'te halk arasında kullanılan yorum kelimesinin tam bir karşılığı olmamakla beraber genellikle yüklemden hemen sonra kullanılır)".* Bir şirkette genel müdür olan Katılımcı 11 işinde başarılı olduğunu ifade etmiştir. Edebiyat öğretmeni olan Katılımcı 20 (28) *"okulda kimi zaman gizlice bira içerdim"* ifadelerini kullandı.

Bulgulardan elde edilenlerin değerlendirilmesi sonucunda görülüyor ki katılımcıların okul yaşamını etkileyen bireysel nedenler vardır. Bu nedenleri sosyalleşmenin ilk ayağı olan aile kurumunda yaşadıkları problemler olarak görebilmekteyiz. Bunun yanı sıra bölgeden kaynaklı olarak eğitim olanaklarının yetersizliği ve kalifiyeli eleman eksikliği kendini göstermektedir. Katılımcı 8'in okula gitmeden diploma alması örneği bile eğitimin yüzeyselliği üzerine düşündürmektedir.

Bourdieu, okulların kültürel eşitsizliği görmezden geldiğini söyler, ayrıcalıklı olanları daha ayrıcalıklı, dezavantajlı olanları daha dezavantajlı kıldığını belirterek toplumsal eşitsizliklerin mütemadiyen yeniden üretildiğini belirtir (Bourdieu, 2015). Büyük çoğunluğu ekonomik açıdan zorlanan katılımcıların tamamına yakını (18 kişi) okulu olumlu olarak değerlendirmediğini ifade etmiştir. Okula dair olumlu görüşü olan iki katılımcının ekonomik ve sosyal olarak yüksek bir statüde olmaları Bourdieu'nun düşüncesine açık bir örnektir.

5.3. DAMGALANMA SİNYALİ: TEHLİKE ÇANLARI

5.3.1. Bireyin Madde Kullanma Öyküsü

Uyuşturucu madde kullanmak toplumda her zaman normalin dışına çıkmak anlamına gelmektedir. Daha önce de belirtildiği üzere Goffman'a (2019b) göre madde bağımlılığı zayıf iradeden kaynaklı olan tutkulardır. Aynı şekilde Becker'de (2019) sapkınlık çizgisine ilk olarak eşcinsellerle birlikte madde kullanıcılarını almaktadır. Bu açıdan madde bağımlısı bireylerin madde kullanmaya başladıkları "an" ve bu ilişkiler ağı süreci anlamak için önemli duraklardır.

Literatürde madde kullanım deneyimine ilişkin çalışmalar (Becker, 1953; Arılık, 2019) mevcuttur. Bu çalışmalar bireyi madde kullanıcısı olmaya götüren süreçleri incelerken bireyin yaşantısından kırılma anları olan kesitlere odaklanmayı ihmal etmez. Çünkü Goffmancı bir ifadeyle birey "an"lardan ibarettir. Bu anlar bireyin hayatında madalyonun iki yüzü olan normal ve damgalı davranışlar sergilemesinde önemli kırılma anlarıdır.

Bu başlık altında katılımcıların ilk madde kullanma deneyimleri, herhangi bir travmatik olay yaşayıp yaşamadıkları ve çevresinde kimlerin içtiğine ilişkin analizlere yer verilmiştir. Görüşülen katılımcıların büyük çoğunluğu (14 kişi) arkadaş ortamında madde kullanmaya başladığını ifade etmiştir. Buna ek olarak, kişisel merak, sıkıntılı çocukluk, işsizlik ve doğrudan aileye bağlayan bireyler de görülmektedir. Bu nedenlerin madde kullanımında etkili olduğu görülmüştür. Arkadaş ortamında başlanmasında zevk ve özentilik ifadeleri çok sık kullanılmaktadır. Bazı katılımcıların açıklamaları şu şekildedir:

Katılımcı 1 (30): *"Zaten sigarayı kendimi bildim bileli kullanıyorum. Evdeki kavgalar hep sokağa çekti beni. Arkadaşlar kalın (ortam içinde esrara verilen bir başka isim) sarıyordu, çekince uçuyorsun dediler. Ben de çektim uçtum hala inemedim (gülüyor)"*.

Katılımcı 2 (26): *"Ufak tefek sıkıntıları kendimize mal ederek esrar ve alkole başladım".*

Katılımcı 6 (18): *"Mahallede içkili düğünler olurdu, büyükler içerdi bizde bazen şişenin yarısını kaçırırdık arkadaşlarla, sonra bir gün esrar da girdi ortama bende içtim, sonra maddeler çoğaldı".*

Katılımcı 4 (25): *"İlkokulda çakmak gazı çekerdik arkadaşlarla, maddeye eğilimim ta o zamanlardan".*

Üniversite mezunu ve işsizlikten dolayı maddeye başladığını ifade eden Katılımcı 13'ün (27) ifadeleri dikkat çekicidir: *"Aklımda hiçbir zaman madde kullanmak yoktu, bir gün arkadaşlarla otururken sıkıntıdan kurtulmak ister misin dediler, evet dedim. Arkadaş cebinden kristali çıkardı, şimdi olsa alır mıydım, kesinlikle almazdım ama aldım ve başladı".* Aynı şekilde Katılımcı 15'te işsizlikten dolayı içtiğini belirtir.

Katılımcı 16 (24), *"Arkadaş ayağıyla başladım, hafızlığı da yarıda bıraktım".*

Katılımcı 19 (30), *"Moldova'da arkadaş ortamında içerek başladım".*

Göçmen nesil üzerine araştırma yapan Hamilton ve arkadaşları (2012) madde kullanıcısı olma konusunda göçmenlerin birçok açıdan uyuşturucu maddeye daha yatkın olduğu faktörlere dikkat çeker. Ülkesini savaştan dolayı terk eden Katılımcı 9'un (35) ifadeleri bu faktörlerle alakalıdır:

"Mahalleden arkadaşlarla oturuyorduk. Başımın ağrıdığını söyledim, bana ağrı kesici diye ekstazi hap vermişler. Ben ekstazi olduğunu bilmiyordum, yemin ederim bilsem kullanmazdım (ağlıyor). Sonra iyi gelince bir iki kere daha verdiler, adını sordum sen para ayarla biz alırız dediler. Suriye'de kullanmıyordum".

Kendi merakından dolayı kullandığını ifade eden Katılımcı 11 (33) *"zevkine ben içtim"* demiştir. Herhangi bir travmatik olay yaşamadığını da ifadelerine ekler.

Katılımcılara madde kullanmalarına neden olan herhangi bir travmatik olay yaşayıp yaşamadıkları sorulmuştur. Bu soruya cevap olarak sadece iki katılımcı, travmatik olay yaşadığını söylemiştir. Katılımcı 8 (23) şu ifadeleri kullanmıştır:

> *"Babam vefat etmişti. Arkadaş gibi olduğumuz bir akrabam kullanıyordu. O zaman nasıl oldu hatırlamıyorum ama boşluk anımda bende kullandım, öyle başladı işte".*

Katılımcı 19: "*Çocuğu uyutur, ya aile programları izlerdim ya da korku filmleri. Bunları izledikçe artık halüsinasyonlar görmeye başladım. Komşuma söyledim, o da beni rahatlatacak bir şeyler olduğunu söyledi. Bir yıldır kullanıyorum ama elden ayaktan kesiliyorum, bu hap da beni perişan ediyor".*

Sözü edilen iki katılımcı dışında travmatik olay anlatan olmamasına rağmen katılımcıların anlattıkları ve gözlemlerden çıkarılması zor olmayan davranışlarından görülmektedir ki bu insanların büyük çoğunluğu zaten travmatik olaylarla büyümektedirler. Bu yüzden artık net olarak söyleyebildikleri bir travmatik olay bulamamaktadırlar. Aile içi geçimsizlik, okulda yaşadıkları olaylar, şehrin dışlanmış alanlarında yaşamak ve işsizlik gibi problemler bireyleri maddeye götüren süreçlerin başında gelmektedir. Katılımcı 9'un Suriye'de yaşanan savaşta aile üyelerini kaybetmiş olması ve kaçıp Türkiye'ye gelmesi başlı başına bir travmadır.

Katılımcıların çevresinde madde kullanan kişiler çoğunlukla arkadaşlarıdır. Arkadaşların ne derece önemli olduğu Katılımcı 3'ün (41) ifadeleriyle ortadadır: "

> *Ben arkadaş kurbanı oldum. 20 yılı geçti artık benimkisi. Ben arkadaşım için her şeyi yaparım".*

Katılımcı 15 (30) ise arkadaşlarının içtiğini söylemiştir: "*Ben arkadaşlarla içmeye başladım sonra bir gün öğrendim ki emmim (amcam) de madde kullanıyormuş. Benim normalde haberim yoktu emmimim içtiğinden bizimkiler nasıl saklamışsa artık. Sonra emmimle içmeye başladık".*

Katılımcı 10 ve Katılımcı 12'nin ise başlama sebepleri akran oldukları kuzenleridir. Katılımcı 10 (25): *"Emmimin oğlu içerdi sonra beraber almaya giderdik"*. Katılımcı 12 (25) ise: "*Kuzenimle arkadaş gibi takıldık hep, düşün yani o berbere girdi bir ara çırak olarak onun arkasından bende girdim, onunla beraber kafa buldum işte".*

Katılımcı 4 (25) ise lisedeki bütün arkadaşlarına kendisinin başlattığını ifade etmiştir: *"Benim ortam genişti, mahallede bir çocuktan madde buldum sonra cemaate (lise arkadaşlarına verdiği isim) alıştırdım".* Aynı şekilde Katılımcı 1'de mahallede alıştığını belirtir ve "*artık Şehreküstü bölgesinde söz sahibiyim"* ifadelerini kullanır.

İnsan sosyal varlık olduğu için sosyalleşmeye ihtiyaç duymaktadır. Bu sosyalleşmeyi ise bulunduğu bağlam içerisinde yapmaktadır. Madde bağımlılarının da kendi bağlamında "sosyalleştikleri" hatta "sosyalleştirdikleri" bile görülmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun (19 kişi) yakın çevresi, aile veya arkadaşlardan madde kullanan en az bir kişi vardır.

5.3.2. Düzenli Kullanıma Geçiş

Katılımcılara nasıl düzenli kullanıcı oldukları sorulduğunda hepsinden birbirine paralel cevaplar alınmıştır. Bir şekilde ortamda kullandıklarını söyleyen katılımcılar ilk deneyimden sonra maddeyi buldukça kullanmışlardır. Daha sonra kendilerinin maddeyi aradıkları zaman geldikçe bir çeşit kullanıcı olduklarını anlamışlardır. Literatürde (Smart ve Ogborne, 2000) uyuşturucu kullanan bireylerin bağımlı olduğunu anlaması çeşitli şekillerde ortaya konmuştur. Birey fiziksel olarak madde yoksunluğu yaşayarak veya sürekli maddeyi arayarak zamanını geçirdiğinin farkına vardığında maddeden kopamayacağını anlamaktadır.

Katılımcı 2 (26) madde kullanıcısı olduğunu şu sözlerle anlatır: "*Okulda arkadaşlarla sürekli bir aradayız zaten, bakıyordum her zaman başka bir arkadaş getiriyor. Ben para verip almazdım başlarda, öyle tadıyordum sadece. Sonra kopamadık bir daha… Bak ben en son eroin kullandım. Bildiğin beni normal insan yapıyor. Eroini şöyle düşün (kendisi düşünüyor), ilk zamanlar zevk için içerdim ama şimdi zevkten farklı, ben normale dönmek için eroin içiyorum, eroin beni normal yapıyor, insan içine biraz da olsa karışabiliyorum".*

Katılımcı 4 (25) bağımlı olduğunu arkadaşlarla madde almaya gidince anladığını söyler: *"Düşünün, ben arkadaşlara başlattığımda bile bağımlı olduğumu düşünmüyordum. Ama bir gün maddeyi beraber almaya gittik, dedim*

ki içiyormuşum ben birader, baksana satan yerleri de öğreniyoruz (gülüyor). Zaten geç bile kaldım dedim, bir sürü arkadaşa başlattım, satsak bari bizimki beleşe gelir… Hiç unutmam bir gün hapı Basra'da (Gaziantep'te bir mahalle) attım (ekstazi) gözümü açıp kendime geldiğimde Mavikent'te (Gaziantep'te bir mahalle) bir bankın üstündeydim. O gün anladım ki ben uçmuşum (bağımlıyım)".

Katılımcı 4'ün hapın etkisinde kaldığı süre zarfında katettiği mesafe en az 15 km'dir. Katılımcı 4'ün bağımlı olduğunu anlaması için güneş altında bu mesafeyi katetmesi gerekmiştir. Katılımcı 4'ün madde satılan yerleri öğrenmesi ve madde satışı yaparak kar edeceğini düşünmesi onu başka bir damgalanma sürecine götürmektedir. Bireyin bu noktada suça iştirak ettiği görülür.

Katılımcı 12 ve Katılımcı 10 kuzenleriyle beraber her buluştuklarında içtiklerini söylemişlerdir. Bu buluşmaların artması ve maddeye para ayırmaları bağımlı olmalarını anlamalarına sebep olmuş. Aile bireylerinden amcasıyla beraber kullanan Katılımcı 15 (30), "*amcam bana nerelerden alındığını gösterdi, her yanına gitmemde ya esrar ya da met istediğinden alıştım öylece, kabul etmek gerekiyor ki met adamı farklı dünyalara götürüyor".*

Esrar kullandığını söyleyen Katılımcı 11 (33), *"esrar müptelasıydım ama gözlerde kızarıklık ve sürekli uyku hissi oluyordu, bende zinde kalmak için ateş-buz (metamfetamin) kullanıyordum".* Katılımcı 20'nin (28) ifadeleri esrarı normalleştirmenin boyutunu gözler önüne serer:

"İçtiğim bir bira bir esrar. Esrar dediğin şeyin sigaradan ne farkı var. Zararsa ikisi de aynı zarar. Sigara neyse esrar da odur".

Katılımcıların çoğunluğu madde kullanmaya başladıktan sonra devamlı kullanıcı olduklarının farkına varmadan bağımlı hale gelmişlerdir. Uyuşturucu maddeye para ayırmak veya uyuşturucu yokluğu yaşarken hissedilenler bireyin düzenli olarak kullanıcı olduğunu göstermektedir. Bazı katılımcıların kullandığı bir uyuşturucu maddenin etkisini diğer bir uyuşturucu maddeyle dengelediği de görülmektedir.

Eroin kullandığını söyleyen Katılımcı 2'nin durumu normal birey olmanın bağımlılar açısından önemini göstermektedir. Kendisinin de ifade ettiği üzere normale

dönmek için eroin kullanmaktadır. Eroini bulamadığında krize giren bağımlı birey, insanların arasına ancak eroin kullandıktan sonra karıştığını ifade eder. Bu açıdan Goffman'ın açıklamaları kendini doğrular: "Bireyi zaman içerisinde gözlemlediğimizde normalin ve sapkının dramı içerisinde iki rolü oynamaya mahir olduğunu görürüz" (Goffman, 2019b, s. 184). Madde bağımlısının eroini kullanmaya ilişkin oluşturduğu sebep bile normalin sınırına geçme çabası taşımaktadır.

5.3.3. Madde Kullanma Ritüeli

Bu başlık altında madde kullanma konusunda artık bir profesyonel olan bağımlının doğası analiz edilmeye çalışılacaktır. Esrar kullanan katılımcıların hepsi esrarı içerken ilk olarak "sarma" şeklinde başlayıp daha sonra "şaşal" veya "kova" yaptıklarını belirtmişlerdir. Literatürde de bu saha sonucunu doğrular çalışmalar (Pederson, 2009; Sandberg, 2014) yapılmıştır. Esrar kullanmanın birçok şekli olmakla beraber alanda sarma, şaşal ve kova olarak üç tür deneyimlenmiştir. Esrarın üç farklı kullanım şekli aşağıda açıklanmıştır.

Sarma: Tütün gibi kağıt arasına sarılarak içilmektedir. Tütünle beraber sarıldığı gibi sadece esrar otunun kağıda sarılmasıyla da içilmektedir.

Şaşal: Genellikle bong olarak bilinen ve nargileye de benzetilen bir çeşit filtre cihazıdır. Bong'un özelliği cam olmasıdır. Şaşal adı verilen bu yöntem ise daha çok sokakta madde kullanan bireylerin ayaküstü yaptıkları gereçtir. 500 ml bir pet şişenin boydan kısmının tam ortası sigarayla delinir. Sigara paketlerinden çıkarılan veya bardak ayranların üstündeki alüminyum, dışarı taraftaki ucu kalın olacak şekilde kalem gibi sarılır. Şişenin yarısına su ilave edilir. Şişenin delik açılan tarafının tam karşısının üstüne bir delik daha açılır. Alüminyumun ucuna esrar konulur ve ateşlenir. Yanan duman şişenin üst tarafından ağız veya burun yoluyla teneffüs edilir.

Şekil 1: Halk arasında şaşal olarak bilinen bong şişesi (Bong, 2014)

Kova: Yapımı için bir kova (sokak yapımında genellikle 5 lt su şişesi kullanılır) ve 2.5 lt kola şişesine ihtiyaç vardır. Bunun yanında alüminyum folyo, çakmak, kürdan ve esrardan yapılır. Folyo kola kutusunun başına sarılmaktadır. Kürdan ile folyoya delikler açılır. Kola şişesi alttan su şişesi ise üstten kesilerek iç içe geçirilerek yapılır. Etkisi çok güçlüdür. Tahmini olarak kovadan çekilen bir duman, kağıda sarılan altı duman esrara eşittir.

Katılımcılardan esrar kullanan bağımlıların hepsi hayatında en az bir defa şaşalı ve kovayı deneyimlemiştir. Veyis bu deneyimlerini şu şekilde ifade eder:

> *"Önceden esrarı tütüne sarardım, sonra tütüne sarmayı bıraktım çift sarmaya başladım, sonra kova yapmaya başladık, şaşalı öğrenince artık esrarı şaşal yaptım hep. Çünkü kovayı her zaman yapamıyorsun. Ekstaziyi de tütüne sardığım olmuştur. O tütün benim elimden neler çekti (gülüyor)".* Katılımcı 2 (26) ise: *"İlk zamanlar zevkine olduğundan ekstaziyi tütüne sarardım, garip bir tat işte. Böyle arkadaşlarla var ya, hiç denenmemiş şeyleri denerdik, kendimizi denemeye mecbur hissederdik. Öyle bir dünya yarattık".*

> Katılımcı 7 (19), bir gün yurtta kova içtikten sonraki anısını anlatır: *"Yurtta kova yaptık, bir arkadaş çok güçlü ot (esrar) getirmişti. Kendimden geçtim. Kendimden geçtiğimde oda arkadaşımın sevgilimle seviştiğini gördüm (tamamen esrarın etkisinde). Çok çabaladım engellemek için ama hareket edemiyordum. Dolabımda sallama (döner bıçağı) var. Memleketten getirmiştim sallamayı. Bir şekilde yurda soktum. Hareket edebilsem kalkıp çocuğa sallayacağım. Sabaha kadar uyuyamadım, üç gün yataktan kalkamadım".*

Katılımcı bu ifadesiyle aslında esrarın ne kadar tehlikeli olabileceğini gözler önüne sermektedir.

Katılımcı 6 (18) kullandığı ekstaziler hakkında bilgiler verirken bir ritüel geliştirdiği söyler: *"Ekstazi aldığımda üzerinde çeşitli şekiller olur. Bugs bunny, hayalet, ferrari, roj, el bombası gibi şekiller. Hepsinin yaşattığı kafa başka olur. Aslında hepsi ekstazi ama sen öyle bir hisse giriyorsun ki onların üzerindeki şekle göre kendi kafanı yaşıyorsun. Dünyadan uzak".*

Kural ihlal eden kişi, harici olarak algılanır. Bir diğer açıdan harici olarak etiketlenen kişi de meseleye farklı bakıyor olabilir. Bu kişi, kendisine dayatılan kurallar ağını reddedip, kural koyuculara karşı eleştirel tutum geliştirebilir. Harici olarak kabul edilen birey, kendisine ait yaşam alanı geliştirme girişimlerinde bulunabilir. Kavram bu andan itibaren yeni bir anlam kazanmıştır. "Kuralı ihlal eden kişi bu sefer de kendisini yargılayanların, yani onların ait olduğu grubun harici olduğunu düşünebilir" (Becker, 2019, s. 21). Becker'in de ifade ettiği üzere kural koyucular tarafından sapkın olarak değerlendirilen hariciler, kendilerine ait bir dünya oluşturup orada "normallerin" harici olduğu fikrini geliştirebilir. Katılımcı 6'nın(18) kendi söylemiyle son yaptığı "altın vuruş"u Becker'in ifadelerini desteklemektedir: *"Bir arkadaşın babası esrar tohumunu anason suyunda kaynatmış, sonra toprağa ekmiş. Yetişen esrarı biz sardık beraber içtik. Bakın dışardaki insanlar gibi yalancı değiliz, beraber ektik, beraber içtik, yalan yoktu bizde. Neyse ben içtim ciğerlerim patlamış, gözümü yoğun bakımda açtım".* Yaptığını hayatıyla ödemesi bir yana Katılımcı 6'nın dürüst oldukları düşüncesi bağımlı bireyin oluşturduğu "normal" dünyasını açık olarak göstermektedir. Goffman'ın dramaturjinin ilkelerini açıklarken sözünü ettiği takım oyununu bağımlı birey içselleştirerek yaşamaktadır.

5.3.4. Maddeyi Temin Etme Ritüeli

Bir önceki başlığın devamı niteliğini taşıyan bu başlık "normal bireyi", bağımlıların davranışlarını sergiledikleri alana konuk eder. Bağımlı birey maddeye ulaşırken esasen bir şekilde toplum ile ilişkiye girmiş olur. Çünkü katılımcıların birçoğunun (15) belirttiği üzere uyuşturucu madde temin edilen yerler toplumda şüphe uyandırmayan yerlerdir. Şüphe uyandırdığı takdirde çevrenin olumsuz tepkisini çekip

satıcıların ifşa edilme ihtimalleri yüksektir. Madde bağımlısı bireyler birçok satıcının bağımlı olmadığını ifade eder. Sadece bazı bağımlıları ortamla bağlantı kurması açısından aracı yapabilir. Çünkü birçoğuna göre maddeyi satmak ancak "ayık kafayla" yapılacak iştir. Madde bağımlıları ile satıcılar arasında kurulan ilişkiler ağı Goffmancı bir ifadeyle iyi bir takım oyunu olduğunu göstermektedir. Sahnede kendilerini korumayı bilen bireyler madde temin etme sürecinde rollerine sadıktırlar.

Katılımcı 1 ve Katılımcı 4 gibi katılımcılar bu duruma birer örnektirler. Katılımcı 4 (25): *"malı temin eden benim arkadaşla. Her içen bir satıcı adayıdır ama her satıcı içmez, çünkü bu işler ayık kafayla yapılmalı. Ben arkadaşlara satınca bana beleşe veriyorlar. Bana geliyor mu gelmiyor mu ona bakarım ben… Antep inşaat memleketi nerede mi içiyoruz, insanların olmadığı her yerde"*. Katılımcı 1 (30) ise: *"Aslında artık polisin, siyasetçinin, herkesin bildiği bir şey Antep'te içilen yerler bellidir. Her yerde içen var ama Düztepe, Hacıbaba, Çıksorut, Karşıyaka buralar zenginin uğramadığı yerler. Burada satışı da var, içeni de çok"*.

Katılımcı 8'in (23) temin ettiği süreç oldukça dikkat çekicidir: *"Düztepe'de adam sakallı, fesli, herkes onu dinine bağlı müslüman esnaf olarak bilir. Hatta adam Cuma müslümanların tatil günü diye, Cuma günleri dükkanı açmaz. Ama o dayı var ya, ne para kazanıyor anlatamam. Biz malı hep o dayıdan alıyoruz. Kimse dayıdan şüphelenmez, millet zaten Allah diyenin önünde yatıyor, bu adama da Allah dostu diyorlar. Sorarsan bu adam normal biz anormaliz"*.

Goffman'ın dramaturjisinde gördüğümüz üzere, birey sahne önünde performansını en iyi şekilde rutinle, vitrinle ve rolleriyle icra etmektedir. Bu şekilde toplumda izlenim edinir. Bir şekilde kendi izlenimini de yönetmiş olur. İzlenim yönetiminin özelliği daha önce de belirtildiği üzere, toplumda kalıplaşmış formları yansıtma çabasıdır. Tutum olarak açıklanan kavram ile alakalı olan bu durum resmi olarak onaylanmış kalıpların kendisidir. Düztepe'de uyuşturucu madde satıcılığı yapan adam, toplumu dini açıdan etkileyerek kendini sahne önünde, insanların tabiriyle "Allah dostu" bir adam olarak sunmaktadır.

Katılımcı 6'nın (18) maddeyi nasıl bulduğuna ilişkin söyledikleri Katılımcı 8'i doğrular: *"Sana şu kadar söylim, Antep'te mal kalmasın ama*

sen bulmak iste, o seni bulur. Hem de istediğin her semtte bulursun. Hacıbaba'nın (Gaziantep'te bir mahalle) adı çıkmış ama en dürüst adamlar orda, en azından sattıklarını saklamıyorlar. Biz neler gördük, adam satıyor telefoncu ama gör sen ahlak bekçisi".

Kadın katılımcıların maddeyi nereden temin ettikleri sorulduğunda hepsi bu soruyu yanıtsız bırakmıştır. Buna ek olarak Moldova doğumlu olan Katılımcı 19 (30), *"Erkekler beni güzel bulduğundan, hep ortama çekmek isterlerdi, o yüzden maddeye para vermezdim. Para vermediğim için bunun bir karşılığını beklerlerdi. Bende mecburen öpmelerine izin verirdim bazen"*.

Goffman'ın (1977) çalışmasında yaptığı tespit bu noktada saha gözlemini doğrulamaktadır: "halkların afyonu din değil cinsiyettir". Kadına biçilen toplumsal yargılar kuşkusuz burada da kendini göstermektedir. Hatta damgalı kabul edilen bağımlı erkeklerin arasında bile kendini göstermektedir.

Katılımcı 14'ün (27) söyledikleri önemlidir: *"İlk içtiğim zamanlar, arkadaşlar yanında birkaç erkek getirirdi. Bunlar hemen sulanmaya yer ararlardı. Kadınım ve madde kullanıyorum ya sanki hemen birlikte olacağımızı zannediyorlar, hepsi böyle düşüyor. İçeni de içmeyeni de hatta madde kullanmayan kadınlar da böyle düşünüyor"*.

Goffman'ın toplumda "düzgün olmayan" bir kıyafet giyen kadına hafifmeşrep algısı verilmesi olgusuna paralel olarak aynı şekilde madde kullanan kadınlar doğrudan beden üzerinden damgalanmaktadır.

Katılımcıların açıklamalarından görülmektedir ki madde kullanmaya ilk başlandığı zamanlar hepsi bir şekilde tek başlarına değil de ortamda kullanmışlardır. Arkadaş veya akraba çevresi sözü edilen ortamı oluşmuştur. Sonuç olarak madde kullanan birey normal sınırından, toplumda kabul edilmeyen bir davranış sergilediği damgalı sınırına geçişte tek başına değildir. Bir şekilde etrafında alt kültür oluşturacak bireyler olmuştur. Damgalı sınırına geçmek birey için kolay bir süreç değildir. Bu yüzden Goffman'ın dramaturji araçlarından takım kavramı burada önem kazanmaktadır. Takım performansı bağımlı bireyler için hayati öneme sahiptir. Katılımcı 1'in (30) *"biz birbirimizi ayıkken satmayız"* ifadesi takımın sadakatini ortaya koymaktadır. Aynı şekilde katılımcıların ifadelerinden de görüleceği üzere sözü

edilen “bağ” bireyin toplumsal yalıtımıyla kendi inşa ettiği “sosyal mekan”lardır. Bireyin damgadan korunması için kendini toplumdan ayırması kaçınılmazdır (Becker, 2019). Yine Becker’in ifadesiyle toplumda anormal olarak görülen bireyin de topluma anormal bakma eğilimi vardır. Bu yönüyle aslında birey damgalı davranışı sergilemede oldukça mahir olduğunu gösterebilir.

5.4. DAMGALI ROZETİ TAŞIYAN BİREYİN KENDİNİ SUNUMU

Goffman’a (2019b, s. 28) göre bireyi toplumda var eden temel anlam örüntüsü toplumsal kimliktir. Toplum, içinde nefes alan insanları kategorize eden ve bu kategorilerin doğal veya sıradan olduğunu benimseten sistemi meydana getirir. Toplumda damgalı görülen bireyin hikayesi aynı zamanda bir trajedidir. Çünkü toplum dramaturjik kurallar çerçevesinde ilişkiler üretir. Bu başlık altında madde bağımlısı olan bireylerin, bağımlı olduktan sonraki sosyal çevresi, bağımlılar hakkındaki düşünceleri, bağımlılıklarının bireysel ve toplumsal görünümleri ve yaşayış pratikleri çeşitli alt başlıklarla analiz edilmiştir.

5.4.1. Madde Kullanıcısı Olduktan Sonraki İlişkiler

Madde bağımlısı katılımcıların, ailelerinin madde kullandıklarını öğrendikten sonraki tavırları 15 katılımcı açısından ortak bir cevapta birleşmiştir. Buna göre madde kullandıklarını aileler ilk öğrendiklerinde direkt dışlayıcı bir tavır sergilemişlerdir. Kimi bağımlıda bu dışlayıcı tavır ilk tepkiden kaynaklanırken kimilerinde gösterilen tepkinin şiddeti de artmıştır. Katılımcı 20’nin (28) ifadeleri önemlidir:

> *“Her ne kadar öğretmen bile olsam, insanın ailesine göre hala çocuksundur. Ailemle beraber alkol tüketirdim ama esrar kullandığımı söylediğimde hiç beklemediğim tepkiler aldım annem ve babamdan. İlk başta çok kızdılar ama ara ara zevkine içtiğimi söylediğimde biraz daha ılımlı oldular”.*

Ailesinin tepkisinin zamanla azaldığını söyleyen Katılımcı 15 (30) ise:

> *“Zaten emmim içimiş (içiyordu). Beni öğrenince çok kızdılar. Artık tipimden de anlaşılıyordu. Sonra babam, emmisi ne ki bu ne olsun, dedi. Kendisine suç ortağı bulduğuna sevinen emmimle içmeye devam ettik. Babama sadece belli*

etmemeye çalışıyordum, tabi anlıyordu". Katılımcı 6 ise amcasına alıştırdığını söyleyerek ailede bir nebze rahatladığını ifade eder. Katılımcı 6 (18): *"Bizimkiler benim içtiğimi öğrendi, bütün sülale bıraktırmaya çalıştırıyor. Benden iki yaş büyük amcam var. Ona esrar, şaşal, kova alıştırdım. Bizimkiler bana kızardı, artık ikimize kızmaya başladılar. Sonra yavaş yavaş bizi normal bir insan gibi görüp, anlamaya çalıştılar".* Katılımcı 8 de akrabasının içtiğini ailesine söylemiş ve büyük tepkilerin azaldığını belirtmiştir.

Katılımcılardan 5'inin ailesi onlarla beraber içen akrabaları olduğunu öğrenince tepkilerinde daha ılımlı yönelimler olmuştur. Bunun sebebi Goffmancı bir ifadeyle performansın aileler için de takım performansına evrilmesidir. Damgasının açığa çıkmaması için bağımlı bireye zor kullanan ebeveynler, bir başka akrabasının da bağımlı olduğunu öğrenince aile üyeleri arasında takım performansı gelişir. Bu katılımcılar tedavi için çeşitli kurumlara yönledirilmiştir. Bunun sebebi çekirdek aile içinde gizli olan damganın genişlemesi artık tehlike yaratmayabilmektedir. Eğer damga bu çalışmanın konusunda olduğu gibi tedavisi mümkün olacak bir damga ise ortadan kaldırılması için aile üyeleri elinden geleni yapacaktır. Madde kullanırken kendimi unutuyorum diyen Katılımcı 10 (25):

"Ailem başta benim kullandığımı öğrendi, baya dayak yedim. Birkaç hafta sonra kuzenimin de madde kullandığı öğrenilince, kuzenimin babası bize geldi. Bu çocuklara bir çözüm bulmamız şart dediler. Maddeden ölseler bir daha insan içine çıkamayız. Bunları Amateme yazdıralım, öğrenelim gizli oluyor mu bu işler. Yoksa millete ikimizde rezil olacaz" ifadelerini kullanmış ve kuzeniyle tedavi olmaya ikna edilmiştir.

Katılımcı 1 ve Katılımcı 9'un dışında aileler bağımlı bireyleri tedavi olmak için ikna etmişlerdir. Bu tedaviler birkaç defa tekrarlanmış fakat kimileri kullanılan madde çeşidini azaltmış kimileri ise doz azaltımına gitmiştir. Görüşme yapılan katılımcılar madde kullanmaya bir şekilde devam etmektedirler.

Madde kullandıktan sonra 17 katılımcı sosyal çevrelerinin değiştiğini söylerken, 2 katılımcı çevresinin değişmediğini, 1 katılımcı ise hep aynı olduğunu ifade etmiştir.

Çevresinin değiştiğini söyleyen katılımcıların 13'ünde olumsuz bir sosyalleşme söz konusuyken, 4'ünde sosyal çevrenin değişmesi olumlu anlamda gerçekleşmiştir. Olumsuz sosyalleşme yaşadığını söyleyen katılımcılar çevresinde pek insan kalmadığını ve insanların ondan kaçtığını ifade etmiştir. Olumlu manada etkilediğini söyleyen katılımcılar ise daha önce arkadaş edinmekte zorlanırken madde kullandıkları çevreye girince etrafında insanların çoğaldığını söylemiştir.

Görüşme yapıldıktan kısa bir süre sonra hayatını kaybeden Katılımcı 3'ün (41) ifadeleri dikat çekicidir:

> *"Çevremiz nasıl değişmesin? Çevre bizi dışlıyor, insanlar bizden kaçıyor. İş başvurusu yaptım, abov (şaşırma ifadesi) bu uyuşturucudan hapis yatmış, abov bu eroin içiyor diyorlar. Bizde birkaç içici arkadaş yine birbirimize sığınıyoruz, yine eroine düşüyoruz".*

Katılımcı 2 (26): *"Çevrem net olarak değişti, eski arkadaşlar beni görünce ya kafasını öne eğiyor ya da yolunu değiştiriyor".*

Katılımcı 1'de (30) her yerden dışlandığını ifade eder: *"Ailem dışlıyor, arkadaşlar dışlıyor, işveren zaten yanına yaklaştırmıyor, hem kimse bize yaklaşmıyor hem de bize maddeden uzak durmamız gerektiğini söylüyorlar".* Goffman'a göre (2019b) Katılımcı 1'in sözünü ettiği cümleler normalin çelişkisidir. Normal insanlar, damgalı bireyden hem normal davranmasını beklerler hem de onlara damgalıymış gibi davranırlar.

Buna karşılık, madde kullanmaya başladıktan sonra çevresinin olumlu anlamda değiştiğini savunan katılımcılar da olmuştur. Bu katılımcılardan biri olan Katılımcı 15 (30), *"Daha önce pek arkadaşım yoktu, maddeye düştükten sonra arkadaş sayım çoğaldı".* Aynı şekilde Katılımcı 12 (25) de *"Eskiden arkadaşım yok denecek kadardı, şimdi daha da çoğaldı".* Katılımcı 19 (30) ise *"Türkiye'ye geldikten sonra önüne gelen bana madde verip ortama çağırıyor"* demiştir. Bu örnekler gösteriyor ki bağımlılık bir çeşit alt kültür oluşturmuştur ve toplumda yer edinemeyen kimi bireyler bu alt kültürün bir parçası olmayı daha çok önemsemektedirler.

Katılımcı 9'un (35) ifadeleri ise, *"Zaten oturduğumuz mahalle şehrin dışladığı insanlarla çevrelenmiş bir yer (Vatan Mahallesi), Bizde Suriyeli olduğumuzdan çabık*

kaynaştık". Katılımcı 9, kendisi gibi dezavantajlı olan bireylerin yaşadığı yerde kendisine yaşam alanı bulduğunu söylemektedir. Katılımcı 9'un kendini nispeten daha rahat hissetiği yer oturduğu mahalledir. Goffman'a göre (2019b) burası toplumun arka mekanıdır ama damgalının nefes alma alanıdır.

Çevresinin değişmediğini söyleyen Katılımcı 11 ve Katılımcı 20'nin toplumsal statüleri burada önem arz etmektedir. İsmini vermediği bir şirkette genel müdür olan Katılımcı 11 (33), *"Çevrem değişmedi, çünkü çevremi ben idare ederim"* ifadelerini kullanmaktadır. Aynı şekilde Katılımcı 20 (28) ise:

> *"Edebiyat öğretmeniyim, kimse bir öğretmenden esrar içmesini beklemez. Çünkü toplumda rol modelsin. Ben kendimi iyi gizlerim, kimseye fire vermem. Zaten beraber bira içtiğimiz öğretmen arkadaşlar var. Onların yanında esrar içsem de bir şey olmuyor".*

Görüldüğü üzere sahne önünde statülerinin büyük etkisiyle izleyiciye karşı rolünde gaf yapmayan Katılımcı 11 ve Katılımcı 20 toplumsal tecrit hali yaşamamaktadırlar. Toplumun gözünde iyi mesleklere sahip olan bu katılımcılar sosyal çevrelerinin içinde dahi performanslarını dikkatli sergilemektediler. Kişinin toplumsal kimliği onu mekanlara böler (Goffman, 2019b, s. 135-136). Bununla beraber Goffman'ın rol repertuarı adını verdiği konu bu duruma gönderme yapmaktadır. Rol repertuarı toplumsal kişilikle alakalıdır. Goffman'a göre bir dolandırıcının kadın veya edebiyat öğretmeni olması beklenmez ama işçi sınıfından gelen bir İtalyan veya gettoda yaşayan bir zenci olmasına şaşırmayız (Goffman, 2019b, s. 102). Aynı şekilde Katılımcı 20'nin bir kadın ve edebiyat öğretmeni olması onun toplumda uyuşturucu bağımlısı olduğu konusunda şüphelenilmeyecek bir konumunun olduğu anlamına gelmektedir.

> Çevresinin hep aynı olduğunu belirten Katılımcı 4 (25), *"Zaten bulunduğumuz mahalleyi ellerinden gelse ortadan kaldıracaklar. Hacıbaba'da tanımadığım adam yok. Zaten kim kimin ne olduğunu bilir. Düztepe'de olsun, Hacıbaba'da olsun, Karşıyaka'da olsun arkadaşım çoktur. Zaten hep ortam arkadaşları. Hacıbaba'da benim elimde, benden memnun olmayan bir Allah'ın kulu yoktur".*

Katılımcı 4'ün bulunduğu sokak zaten Gaziantep'te damgalı kabul edilen grupların bir arada olduğu sokaklardan biridir. Katılımcı 4'ün saydığı gecekondu olarak bilinen semtler, Gaziantep'te göçlerin ve yasa dışı olayların yaşandığı semtlerdir. Chicago Üniversitesi'nde kurulan ekolojik okul temsilcileri tarafından geliştirilen "Sosyal Düzensizlik Teorisi" bu durumun anlaşılmasında yardımcı olacaktır.

Robert Park ve Ernes Burgess'in 1925 yılında yayınladıkları "Kent" adlı çalışmaları insan ilişkileri çevreleyen mikro ve makro etkenler üzerinde incelemeler yapmışlardır. Sosyal düzensizliği açıklarken kentin üzerinde durmuşlardır. Kenti kendi içerisinde bölgelere ayırmışlar ve suç işlenme dağılımını çıkarmışlardır. Shaw ve McKay (1942) bu teoriden hareketle Chicago'nun çeşitli bölgelerindeki suç davranışlarını çıkmıştır. Buna göre, suçun fazla işlendiği bölgeler legal olmayan kurallarla idare edilir. Bununla beraber suçlu gençlerin yüksek olduğu bölgeler genellikle, göçmen oranı yüksek, gelir seviyesi ve ev sahipliği oranı düşük seyir göstermektedir (Kocadaş ve Korkmaz, 2015, s. 235-239).

Katılımcıların ifadelerinden görüldüğü üzere bireyler toplumda çeşitli şekillerde varlıklarını sürdürmektedirler. Bu başlığın önemi Goffman'ın ifade ettiği gibi damga, bir ilişkiler ağıdır, tezini haklı çıkarmaktadır. Bağımlı bireyler de toplumda damgalandıkları kadar varlık alanlarını geliştiriyorlar. Bir diğer ifadeyle sahne önü ve sahne arkası performanslarını sergiliyorlar.

5.4.2. Madde Bağımlılarının Madde Bağımlıları Hakkında Düşünceleri

Madde bağımlılığı olgusunu anlayabilmek için bireylere kendisi gibi madde bağımlısı olan kişiler hakkındaki düşünceleri sorulmuştur. Uyuşturucu madde kullanımı yasal olmayan bir süreç olduğu için ve çoğunlukla bireylerin toplumsal damgaya maruz kalmalarından dolayı bu sürecin içinden olan bireylerin düşünceleri önem taşımaktadır. Becker'in (2019) ifade ettiği üzere toplum tarafından harici görülen insanlarda aynı zamanda onları harici gören insanları harici görme eğilimindedirler. Madde kullanıcılarının kendileri gibi bağımlı olan bireyler hakkındaki düşünceleri bağımlılık olgusunun anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Görüşme sürecinde bağımlı olan kimi bireylerin satıcılara yüklendiği görülürken

kimileri kendilerine insanların acıması ve anlaması gerektiğini ifade etmiş, kimileri ise diğer insanlardan daha dürüst olduklarını söylemiştir. Örnekler aşağıdaki gibidir:

Goffmancı bir dille ifade edilirse, sosyal ortamlarda normalin davranış örüntüleri etkileşimi çelişkiye uğratır. "Normal birey" damgaladığı bireyden hem normal davranmasını ister hem de onu damgalamaya devam eder. Katılımcı 4'ün (25) ifadeleri Goffman'ı haklı çıkarmaktadır: *"Madde kullananın kimse yüzüne bakmaz ama normal davranmasını bekler hepsi"*.

> Katılımcı 15 (30), *"O kadar kullanim, emmim sati da (satıyor) ama ben bir gün bulaşmadım, tövbe bulaşmam. Zehirlisem kendimi zehirlim, emmim gibi milleti zehirlemim ben, satıcı olunur mu yav, zaten sonumuz cehennem, satıcı olursam kesinleşir sonum. Emmim akrabam olmasa inan takılmazdım yorum"*. Goffman'a göre ise: *"Damgalı birey "kendinden saydıklarını", bu kişilerin damgalarının ne derece görünür ve rahatsız edici olduğuna göre sıralama eğilimi gösterir. Ardından kendisinden daha görünür bir biçimde damgalı olanlara karşı, normallerin kendisine takındığı tavrın aynısını takınabilir"* (Goffman, 2019b, s. 153).

Katılımcı 15'de amcası hakkında böyle düşünmektedir. Kendisinin sadece kullanıcı olduğunu fakat amcasının bağımlı olmakla birlikte satıcı da olduğunu belirtir. Satıcı olarak damgalanmak istemediğini açıkça ifade eder.

Katılımcı 2 (26): *"(Madde bağımlıları) diğer insanlar kadar teneke değiller en azından"* Katılımcı 12 (25), *"Madde bağımlıları diğer insanlardan daha dürüstler"* Katılımcı 1 (30) ise:

> *"Krize girince karşısındakini tanımaz ama o kadar normal, çünkü krizde kendini tanımıyorsun, ama bu adamlar kolay kolay satmaz birbirini... Bazen bakıyorum çocuk yeni başlamış maddeye, ailesi bir elinden tutsa ya da eski arkadaşları adamdan saysa, yanına alsa belki çocuk maddeyi bırakır ama insanlar böyleler (sinirli bir el hareketi yapar)"* ifadeleriyle kendilerine anormal gözle bakan insanlara karşı birbirlerini savunmaktadırlar. Katılımcı 14 (27) ise, *"Allah yardımcıları olsun. Zor, çok zor. Bırakmak istesen bile bırakamıyorsun"*.

Katılımcıların ifadeleri çeşitlilik göstermektedir. Fakat görüşmecilerin değindiği temel nokta diğer insanlardır. Tepki gösteriyor olsalar da aslında ifadeleri hep toplumsal etkileşime çıkmaktadır. Katılımcılarda topluma karşı tepki çeşitli şekillerde kendini göstermektedir. Toplumla kurdukları münasebetler onları ya aksi bir insan yapmıştır ya da daha sinik davranışlar geliştirmelerine sebep olmuştur.

5.4.3. Madde Bağımlılarının Sahne Önüne Çıkışları

Madde kullanıcısı olmak damgalanmayla beraber toplumdan tecrit halinde bireyin tek başına yaşamını idame ettirebileceği bir süreç değildir. Birey uyuşturucu maddeye ulaşmak için bedel ödemek zorundadır. Fiziksel olarak güçten düşen birey, güçten düştükçe maddeye olan bağımlılık yönünde artış gösterecektir. Bu başlık altında katılımcıların madde kullandığını kimlerin bildiği, kimlere kendilerini yakın hissettikleri ve bu süreçte gizli kullanmaktan açığa geçip geçmedikleri sorularının analizi yapılmıştır.

Katılımcıların hepsi kendilerini beraber içtikleri ortama açmışlardır. Goffmancı bir söylemle damgalı birey kendisiyle aynı damgaya ehil olan bireylere ihtiyaç duyar. İlk bilenler her zaman "suç ortağı" olarak gördükleri beraber içen insanlar olmuştur. Sözü edilen bu ortam kimi zaman kalabalık arkadaş gruplarıyken kimi zaman da teke tek karşılıklı içilen durumları ifade etmek için söylenmektedir. Ortam denilen mekânın nitelik ve niceliği değişkenlik göstermektedir. Örneğin Katılımcı 19 komşusuyla beraber evde içtiklerini belirtirken, Katılımcı 6 (18) en az 7-8 kişilik ortamda içerdik hep beraber demiştir.

> Sonradan ailesine söylemek zorunda kalan Katılımcı 6 (18), *"Bu öyle bir durum ki kimseye kendini ifade edemezsin. Ailem bilmeyene kadar akrabalara açmayı mantıklı görmem. Çünkü akrabaya güvenemezsin, seni satar"* ifadelerini kullanmıştır.
>
> Katılımcı 7 (19): *"Böyle bir şey yapıyorsan (madde kullanmayı ima ediyor), tek olmaman gerekiyor. İçen birisi olur, aileden seni anlayacak birisi olur ama birilerini bulmak zorundasın. Bir desteğe ihtiyacın var".*

Goffman (2019b, s. 59), damgalı bireyin destek alabilmeyi umduğu iki grup olduğunu belirtir. Bunlardan ilki kendisiyle aynı damgaya sahip olan bireylerdir. İkincisi ise damgalı tarafından kabul gören insanlardır. Katılımcı 7'nin ifade ettiği gibi tek olmak istemeyen bağımlı ya bağımlı olduğu arkadaşlardan bir destek görmelidir ya da aileden onu anlayacak veya saygı gösterecek insanlara ihtiyaç vardır.

> Katılımcı 19 (30): *"Beraber kullandığımız arkadaşlar biliyor. Beni her seferinde farklı bir ortama sokuyorlar. Bütün arkadaşlarım bana çok samimi davranıyor. Bazen madde verdikten sonra bana dokunmaya çalışıyorlar".*

> Katılımcı 1 (30): *"Bizi olduğumuz gibi kabul eden iki kişi var. Biri arkadaşlar diğeri de polis. Yemin ediyorum arkadaşlar nasılsın demezken, polis abi beni yolda gördüğünde nasılsın, bir ihtiyacın var mı diye soruyor"*. Çünkü polis, diğer suçlular dışında, aslında seni olduğun gibi kabul eden tek kişidir (Goffman, 2019b, s. 61).

Katılımcılara gizli kullanmaktan açığa geçip geçmedikleri sorulmuştur. Toplum içinde sahne arkasında yapmış oldukları davranışların sahne önünde bilinmesi anlamına gelen bu davranış örüntüsü, bireyin kendini ifşası anlamına gelmektedir. Katılımcıların ifadeleri aşağıdadır:

> Katılımcı 1 (30): "*Maddeye para vermem gerekiyordu. Bizimkilerden para alamıyordum. Evden çalmaya başladım. Nasıl olsa her şeyi benden biliyorlardı. Bunu da bilsinler artık dedim".*

Katılımcı 1'in "nasıl olsa her şeyi benden biliyorlardı" cümlesi ilerleyen başlıklarda daha detaylı incelenecektir.

> Katılımcı 2 (26): *"Eroin almadığım için krize giriyordum. Öyle kendimden geçiyordum ki her şeyi yapacak potansiyelim oluyordu. Ailem bunu gördü. Kimseler duymasın diye, rezil olmayalım diye, sabıka yemim diye para vermeye başladılar. Ailem alıştı öyle".*

Katılımcı 2'nin sahne arkasında yaşadığı hayat ailesinin öğrenmesiyle yani sahne önünde ortaya çıkınca, ailesi toplum içinde ailecek damga yememek için çocuklarının madde kullandığını kapatmaya çalışmaktadırlar.

Katılımcı 5 (27): *"Kriz anında, bir üşüme tuttu beni ama soğuktan değil üşüme, yazın ortasında kim üşür. Öyle açığa geçtik".*

Katılımcı 12 (25): *"Çok kötüydüm, evde krize girdim, duvarları yumrukluyorum. Annem, babamı çağırdı ve kıyamet koptu".*

Katılımcı 13 (27): *"Ben durumumun farkındaydım, tamam iş bulamıyorum ama böyle kendimi de bitirmem doğru değildi. Herkesten önce Yeşilay'a başvurdum. Yardım istediğimi söyledim. Yoksa ben mümkün değil konuşamazdım. Bu işin en önemli yönü hesaba alınmaktır, camiden imamla tanıştım, aramız çok güzel. Bana değer veriyor dinliyor".* Katılımcı 7 (19): *"Antep'te gizli kullanıyordum, Maraş'a geldim kullanan arkadaşları gördüm, üniversite ortamı falan derken açığa çıktı, üniversitede bilmeyen kalmadı".*

Literatürde yapılan bazı çalışmalar (Tunç, 2019) bu iki katılımcının durumuna işaret etmektedir. Damgalanma süreci bireyin iletişim kuracağı bir zemini ortadan kaldırmaktadır. Birey toplumdan uzakta oluşturduğu alt grupta sosyalleşme sürecini gerçekleştirmektedir.

Katılımcı 19: *"Korku filmleri ve bu aile programları hayatımda büyük yaralar açtı. Madde kullanmaya komşumla beraber başladım, o benden önce kullanıyordu tabi. Hep tek başımıza içerdik, bir gün beni bir arkadaşının evine götürdü. O zamanı hiç unutamam, ben sanıyorum ki bu uyuşturucu illetini sadece erkekler kullanır. Karşımda 6-7 tane kadın ve hepsi hap kullanıyor. Yalan söylemim, kendimi biraz rahatlamış hissettim çünkü kullanan kadın tek ben ve komşum değilmişim dedim. Bir yanlış anlaşılma var. Sanılıyor ki kadınlar kullanmıyor, aileler bilerek gizliyorlar. Bir sürü kadın kullanıyor yoksa. Eşim kullandığımı öğrendi ama kimseye hiçbir şey belli etmiyor".* Katılımcı 19'un kurduğu cümleler toplumdaki birçok gerçeği gözler önüne sermektedir.

Çalışmanın yapıldığı sırada, sahada bağımlı bireyler aranırken kadın ve erkek dengesi yakalanmaya çalışılmıştır. Fakat madde bağımlısı kadın bulmak oldukça zorlanılan bir konu olmuştur. Bazı kadın madde bağımlıları tanıdık olmasına rağmen görüşme yapmayı kabul etmemişlerdir. Evli olan kadınların eşleri toplumda damgalanıp, eşlerinin de hafif meşrep olarak algılanması tehlikesini göz önünde bulundurmaktadır. Evli olmayan kadınların ailesi ise yine aynı şekilde toplumda

çocuklarının damgalanıp, namussuz olarak algılanmasından çekinmektedirler. Kadın madde bağımlıları erkek madde bağımlılarının yaşadığı olumsuzlukların yanı sıra erkeklerden farklı olarak namus yönünden de damgalanmaktadırlar.

Arka bölge Goffman tarafından, bireyin sergilediği performansla yani verdiği izlenimle çelişen bölge olarak tanımlanmaktadır. Madde bağımlısı bireyler kendilerine ait olan bölgeden, sahne önüne geçerek tehlikeli bir adım atmışlardır. Gizli kullanımdan açığa geçmek madde bağımlısı için toplumla doğrudan etkileşime girdiği sahada olmaktır. Her katılımcının farklı toplumsal konumu, bağımlılığın açığa çıkma sürecinde farklı performans ve takım performansı geliştirilmesine sebep olmuştur.

5.4.4. Madde Bağımlılarının Tetikte Bekleyişi

Toplum, bireylerin birbirlerine eklemlendiği ve her türlü münasebetin yaşandığı ilişkiler ağını kapsamaktadır. Toplum bir yapboz olarak düşünülürse madde bağımlısı bireyler, bu yapbozun sadece bir parçasını oluşturmaktadır. Birey, toplumda çeşitli alanlarda insan etkileşimleri yaşamaktadır. Bu yüzden madde kullanan birey kullanmak istediği maddeyi elde edebilmek için toplumla etkileşime girmek zorundadır. Katılımcı 8'in daha önce belirttiği gibi satıcılar toplumda belirli statüye sahip, "normal" görünümlü insanlar olabilmektedirler.

Bu alt başlıkta katılımcılara madde bağımlısı olduğunu bilmeyen bireylerin önünde nasıl davrandıkları sorulmuştur. Toplumla kaynaşmalarında normal ve damgalı kutuplaşması analiz edilmeye çalışılmıştır. Normal ile damgalı insanların fiziki olarak birbirleriyle temasta oldukları durumlar irdelenmiştir.

Katılımcılardan birçoğu (14) madde kullandığını bilmeyen insanların yanında madde kullandıklarını belli etmemeye çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Belli etmeme davranışını çeşitli şekilde yapmaktadırlar. Bireyler sessiz kalarak, pot kırmamaya çalışarak, saldırgan bir kişilik izlenimi vererek, soğuk davranarak, rahat davranarak veya her işe yardımcı olmaya çalışarak kendilerini gizleme eğilimi göstermektedirler. Katılımcılardan bazıları insanları kesinlikle umursamadığını söylerken, bazı katılımcılar soruyu yanıtsız bırakmıştır.

Damgalı olan birey toplumda ya itibarsızdır ya da itibarsızlaştırılmaya müsaittir (Goffman, 2019b, s. 30). Bu perspektiften anlaşılacağı üzere damgalı bireyler kendilerini saklama eğilimi gösterirler. Katılımcı 13, *"Her an bir şey yapacakmışım gibi korkarım insan içinde, bir şey yapıp ailemi rezil ederim korkusuyla hiç konuşmam"* ifadelerini kullanmıştır. Aynı şekilde Katılımcı 14 (27), *"Sessiz sedasız, aynı bir gölge gibiyim"* demiştir.

> Katılımcı 8 (23): *"Ben inşaatta günlük 200 kağıda (lira) çalışıyordum. Amelelik yapıyorum, iyi para ama ağır iş. Madde kullandığında gücün eskisi gibi olmuyor tabi. Ne derlerse iki kat daha istekli davranırdım çünkü işten atılsam kene(para) yok. Kene olmasa madde yok. Bir gün baktım işveren ters yapıyor, bir bahaneyle beni işten attı. Anladım o gün onlarda biliyor. Bilen bilmeyen diye bir şey kalmıyor, hesaba alan kalmıyor ki"*.
>
> Katılımcı 9 (35): *"İnsanlar Suriyelileri zaten sevmiyor. Hele benim hap kullandığımı bilseler, yakarlar beni. Mahalleden arkadaşlar başlattı beni ama onlara bile bıraktım diyorum, kimse yokken kafasını yaşıyorum, ülkesini satmış diyorlar bana"*. Katılımcı 9'un ifadeleri Goffman'ın, damga sahipleri kendilerini normale yaklaştırmak için kendilerinden kötü durumda olanları dışlarlar, tezini doğrulamaktadır. Bir Suriyeli olan Katılımcı 9, onu madde bağımlısı yapan arkadaşlarının bile yanında madde kullanmadığını kanıtlamaya çalışır. Çünkü bağımlılara göre Katılımcı 9, normal bir insan değil, ülkesini satan bir vatan haini olarak suçlanmaktadır.
>
> Katılımcı 6 (18): *"Maddeyi aldığımda insanların olmadığı tenha yerlerde kendimden geçiyordum. Bir gün nasıl kendimden geçmişsem, kendime geldiğimde kollarım kan içindeydi. Kollarımı jiletlemişim. O günden sonra bilmeyenlerin yanında susmak da yetmiyordu. Ne giyiyorsam uzun kollu giyiyordum"*.

Görüşme yapıldığı sırada hava sıcaklığı 35 derece olmasına rağmen Katılımcı 6 boğazlı kazak giymesi mevcut durumunu saklaması üzerine belirtilmesi gereken bir noktadır. Damgası fiziksel olarak görünür olan bağımlı birey damgayı saklamak için her şeyi yapmaya hazırdır.

> Katılımcı 10 (25): *"Aşağı yukarı 10 yıldır keşim. Kendimi insan gibi hissetmiyorum desem ne dersin. İlk kez benimle konuşmak isteyen biri çıktı.*

Sana niye bunları anlatıyorum çünkü adımı bilmiyorsun, ne yapacağımı merak etmiyorsun ama dinliyorsun. Sana adımı verseydim böyle konuşamazdım. Ben insan değilim ki. İnsanlar beni görmemezlikten geliyor, kuzenlerim bile yolunu değiştiriyor".

Karışık bir sosyal ortama girdiğinde karşılaşabileceği tavırları daha önceden tahmin edebilen damgalı birey, sinik davranış sergileyerek kendini koruma eğilimi gösterebilir. Goffman (2019b, s. 46) bu konuya ilişkin Damga eserinde, buhran zamanında yaşayan 43 yaşındaki bir duvar ustasının sözlerine yer verir:

İşsiz sıfatını taşımak ne kadar da zor ve onur kırıcı bir şeymiş. Dışarı çıktığımda gözlerimi kaçırıp yere bakıyorum; çünkü kendimi tamamen kadri kıymeti olmayan biri gibi hissediyorum. Sokaklarda dolaştığımda ortalama bir vatandaşla kıyaslanamazmışım gibi geliyor; sanki herkes parmağıyla beni gösteriyor. İçgüdüsel olarak birileriyle buluşmaktan kaçınıyorum. Eski tanıdıklar ve daha iyi zamanlardan kalma dostlar artık o kadar içten davranmıyorlar. Karşılaştığımızda beni üstünkörü selamlıyorlar. Artık sigara uzatmıyorlar, "buna layık değilsin, çalışmıyorsun" der gibi bakıyorlar.

Bireyin ötekileşmesi ve damga her dönem bir şekilde etkisini insanlar üzerinde göstermiştir. Göstermeye de devam edecektir. Zaman zaman fiziksel, zaman zaman psikolojik olarak birey sahnede koruyucu kalkanlarıyla performansını sergileyecektir. 43 yaşındaki işsiz Alman duvar ustası ile 25 yaşındaki madde bağımlısı Katılımcı 10 arasında yaş, yüzyıl, toplum, ırk farkı olmasına rağmen; maruz kaldıkları damganın birbirinden farkı yoktur.

İnsanları umursamadığını söyleyen Katılımcı 11 (33), *"Belli bir nüfuzum var, bir şey yapmama gerek yok. Ben kendimi her türlü kabul ettirebilirim. Yine de ailem için temkinli olabiliyorum".*

Katılımcı 11'in bir şirkette genel müdür olması ve toplum nezdinde belirli bir statüsü olması onu bu kadar kendinden emin olmasını sağlamaktadır. Babasının Gaziantep'te dini açıdan nüfuza sahip bir insan olması da Katılımcı 11'e güven veren bir unsurdur. Bu güven beraberinde bir tedirginliği de getirmektedir. İnsanları umursamadığını söyleyen Katılımcı 12 (25) ise *"Ailem beni düşünüyor evet ama bazen öyle hissediyorum ki benden kurtulmak da istiyorlar, benimde hiçbir şey çok da umrumda değil".* Katılımcı 12, çalışmamakta ve ailesiyle git-gel bir ilişki

yaşamaktadır. Onun insanları umursamamasının altında kaybedecek bir şeyinin olmaması yatmaktadır.

Katılımcıların günlük yaşamda benliklerinin sunumu çeşitli şekillerde gerçekleşmektedir. Madde bağımlıları toplumda hangi davranış örüntüsünü geliştirirse geliştirsin, toplum tarafından damgalandıklarının farkındalar ve damgalandıkları şekilde savunma mekanizmaları geliştirmektedirler.

5.4.5. Kendini Gerçekleştirecek Kehanet: Sen Yaptın İması

Madde bağımlılığıyla damgalanan katılımcılara etraflarında yaşanan herhangi farklı türden olumsuz bir olaydan sonra şüphe uyandırıp uyandırmadığı sorulmuştur. 14 katılımcı kendilerinden şüphe duyulduğunu belirtmiştir. 6 katılımcı ise böyle bir hisse kapılmadığını ifade etmiştir.

Kendilerinden şüphelenildiğini ifade eden 9 katılımcı hırsızlık suçlarından şüphelenildiğini belirtmiştir. Katılımcı 15 (30), *"İşsizken ne kaybolsa gözler benim üstümdeydi"* ifadesini kullanır. Katılımcı 2 (26) ise *"Gasp ve hırsızlıkla hep suçlandım, polis bile durdurur benden bilirdi o çevrede yaşanan herhangi bir olayı"* demiştir.

> Katılımcı 4 (25), *"Sormuştun ya gizli kullanmaktan açığa geçtin mi diye. O süreç çoktan geçti abi, mahallede kavga oluyor benden biliyorlar, hırsızlık oluyor benden biliyorlar, artık hiçbirinin bir önemi yok".*

Hırsızlıktan suçlandığını söyleyen Katılımcı 9'un durumu ise daha karışıktır. Madde kullandığını işyerinde kimsenin bilmediğini söyleyen Katılımcı 9 (35), zaten Suriyeli olduğum için ne çalınsa bana bakıyorlar diye belirtir: *"Fabrikada bir şey çalınsa bile ilk bize (Suriyeliler) bakıyorlar, hap kullandığımı bilseler çok daha kötü olur"*. Katılımcı 9'un Suriyeli bir göçmen olmasından dolayı taşıdığı damga çoğu zaman madde bağımlılığı damgasından daha baskın olabilmektedir.

> Katılımcı 5 (27): "*Annemin hastane parasını eroine verdim. O günden sonra biri bir şey yapsa benden bilinmeye başlandı. Ben o parayı hırsızlık niyetiyle almadım, maddeyi almam gerekiyordu, sonra yine koyarım yerine ama artık ne olsa bana dikkat ederlerdi".*

Bu durum akla Becker'in Hariciler'indeki esrar bağımlılarının cümlesini getirir: "Bir kez canki (argoda bağımlı anlamına gelmektedir) her zaman canki" (Becker, 2019, s. 61).

Kendilerinden şüphelenildiğini belirten bazı katılımcılar ise yalancılıkla suçlandıklarını belirtmiştir. Katılımcı 8 (23):

> "*Madde kullanmamıştım, dışarı hava almaya çıktım. Baharda her zaman gözlerim kızarır, toza ve polene alerjim var. Sonra eve gittim mi bizimkiler, bu halin ne, sen yine mi içtin diye sorarlardı. Yok dediğimde, inanmıyorlardı. Bu tartışmaları çok yaşardık, zaten bunlar da beni maddeye tekrar yönlendiren şeyler oldu. Çünkü hep yalancılıkla suçlandım, doğru söylesem bile".*

Katılımcı 8'in bahar alerjisi bile madde kullandığı izlenimini vererek ondan şüphe duyulmasına yol açmıştır ve yalancılıkla suçlanmıştır. Yalancılıkla şüphelenilen bir diğer madde bağımlısı Katılımcı 6'nın yaşadığı olay dikkat çekicidir:

> *"Şöyle bir olay yaşadım, param çalındı. Paramın çalındığını söyledim ama kafam güzel diye kimse inanmıyordu bana. Hatta paramı çalan da yakın olduğum bir arkadaşmış, çok sonradan söyledi bana".*

Son olarak kendisinden şüphelenildiğini söyleyen Katılımcı 19'a (30) ima edilen suç toplumsal bir gerçekliği ortaya koymaktadır. Çünkü ona bu şüpheyle yaklaşan sadece normaller değildir. Beraber madde kullandığı insanlar da aynı sebepten yaklaşmaktadır. Katılımcı 19 (30) insanlar tarafından hafifmeşrep olarak görüldüğünü söylemektedir. Goffman'ın izlenim yönetimi adını verdiği kavram buradaki durumla alakalıdır. Daha önce belirtildiği üzere izlenim yönetiminin temel özelliği toplumda kalıplaşmış formları yansıtmadır. Tutum ile alakalı olan bu durum resmi olarak onaylanmış kalıplardır. Resmi olarak onaylanmış kalıplar toplumda oluşturulan hiyerarşik yapının ürünüdür. Buradaki duruma oturduğu için tekrar verilen şu örnek önemlidir: toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin olduğu toplumda ataerkil bir yapıyı görmek olağandır. Bu yüzden böyle bir toplumda kemikleşmiş baskın erkek modeline göre karşısında güçsüz bir kadın modeli olacaktır. Madde bağımlısı bir kadın için böyle bir toplumda bağımlı olmak, erkeğe göre çok daha zordur. Uyuşturucu bağımlılığı bireyin kendisine ve topluma zarar vermesi nedeniyle kimseye

yakıştırılmayan bir davranış olarak görülürken, bir kadının madde bağımlısı olması ve üstelik yabancı statüsünde olması daha da karmaşıktır.

5.4.6. Kendini Gerçekleştiren Kehanet: Ben Yaptım Gerçekliği

Bazı katılımcılardan (14) şüphe duyulduğu bir önceki başlıkta belirtilmişti. Bu şüphe sonucunda katılımcılara o davranışı yapma eğilimine yol açıp açmadığı sorulduğunda dokuz katılımcı ilerleyen zamanlarda bu davranışları işlediklerini belirtmiştir. Diğer katılımcılar ise kendilerinden şüphe duyulmasının, kendilerini o davranışa sürüklemediğini belirtmiştir. Katılımcıların ifadeleri aşağıdadır:

> Katılımcı 2 (26): *"Hırsızlık ve gaspla suçlanmıştım, polisler bile durdururdu beni. Sonra dedim yapmadığımız şeyden suçlanıyoruz, bari krize girmeyim, bazen mal almak için hırsızlık yapardım, yakınlarımın bir şeylerini çalardım".*
>
> Katılımcı 3 (41): *"Sırf tipimden dolayı gözaltına alınmışlığım vardı. Zaten her türlü şüphe uyandırıyorum, arkadaşlarla gasp yapardık. Bizi adam yerine koysalar, böyle olmazdı".*
>
> Katılımcı 9 (35): *"Aslında her Suriyeli'den şüphelenmiyor insanlar. Bizim gibi böyle mahallelerde yaşayan, böyle işlerde yaşayan Suriyeliler suçlanıyor. Mesela bizim bir akraba Kanada'da, durumları çok iyi. Gittiklerinde bizimle aynı evde oturuyorlardı. Ben fabrikada işten atılırım korkusuyla bir şey yapmıyorum ama bazen arkadaş ortamında gizliden hap çalıyorum. Zaten onlara bıraktığımı söyledim, benim üstümde çok durmuyorlar. Dursalar da önemli olmuyor, zaten suç atacak bir şey her zaman bulunur".*
>
> Suçlandığı için davranış geliştirmediği söyleyen Katılımcı 19 (30): *"Zaten kadınlara o gözle bakılıyor, yani bu bana özel bir şey değil. O yüzden kimseyle birlikte olmadım".*

Kişiye yalnızca bir sebepten sapkınmış gibi davranmak yerine genel olarak sapkın imasıyla yaklaşmak, kişiyi diğer sapkın davranışlara da bulaştırma tehlikesi taşımaktadır. Çalışmada görüldüğü üzere şüphe duyulan 14 katılımcının 9'u genel sapkın damgası yiyerek farklı türden harici davranışlar sergilemiştir. Çünkü damga, her açıdan damgalıyı tetikte tutan patlamaya hazır bir ifşadır.

5.5. MADDE BAĞIMLILARININ KENDİLERİNE İTİRAFLARI

Damga, toplumda bireyler için sabit bir vasfı belirtmez sadece. Çünkü damga bir etkileşim türüdür. Goffman'ın bedensel zayıflıktan meydana gelen damgalanma türü olarak sınıflandırdığı uyuşturucu bağımlılığı bulgulardan görüldüğü üzere sadece bireyin kontrolünde ilerleyen bir süreç değildir. Damga bir damgalıya ihtiyaç duyarken normal addedilene de ihtiyaç duymaktadır. Bu başlık altında damgalı bireyin kendine ilişkin düşünceleri ve hayata ilişkin gelecek tasavvurları incelenmiştir.

5.5.1. Madde Bağımlılarının Benlikleri Hakkındaki Düşünceleri

Madde bağımlısı bireylerin kendileri hakkındaki düşüncelerinde 13 katılımcı olumsuz görüş bildirirken, 2 katılımcı olumlu görüş bildirmiştir. 5 katılımcı ise kendisi hakkında herhangi bir görüşü olmadığını ifade etmiştir. Yanıt vermeyen katılımcıların sorulan bu soruya karşı pek sıcak yaklaşmadıkları görülmüştür. Literatürde yapılan çalışmalar (Becker, 2019; Tunç, 2019) damgalı bireylerin benlikleri hakkında olumsuz düşündüklerini veya hiçbir düşünce belirtmeyebildiklerini ortaya koymaktadır. Katılımcıların çoğunun bu başlık altında dini vurguları dikkat çekmektedir. Olumsuz görüş bildiren katılımcıların bir kısmının düşünceleri aşağıdaki gibidir:

> Katılımcı 13 (27): *"Dört yıl üniversite okudum. Hayatta ne yaptıysam başarılı olamadım. Büyük bir çıkmazdayım. Kendimi boşuna okumuş gibi hissediyorum. Bazen gidip abdest alıp namaz kılıyorum, bir süre maddeden uzak kalıyorum. Diyorum olacak artık, normal bir hayat kuracağım. Arkadaşın birini görüyorum diyor gel takılalım, bir bakıyorum içmişim, zaten millet bana bitmişim gözüyle bakıyor".*
>
> Katılımcı 11 (33): *"Eşim evden gitti, babama yakışır bir evlat değilim zaten. Namazlarımı aksatmam ama işte".* Katılımcı 11'in babası Gaziantep'te bir tarikatın lideri olduğu için namaz vurgusu yapmaktadır.
>
> Katılımcı 15 (30): *"Bir şeye tutunmak gerekiyor, elimden geldiği kadar namazlarımı kılıyorum. Kendi yöntemimle bırakmaya çalışıyorum ama sen meti (metamfetamin) bıraksan o seni bırakmıyor, işten atılmaktan da korkuyorum".*

Katılımcı 3 (41): *"Korkuyorum, bu illet yüzünden cehenneme gitmek istemiyorum"*

Katılımcı 7 (19): *"İnsanlar beni arasına alırsa daha iyi olacağıma inanıyorum, madde kullananların da Allah korkusu var, insanlar bizi hiçbir şeye saygımız yok sanıyor ama biz de insanız. Annem beni kaç defa hocalara gösterdi, okuttu, muska yaptırdı. Bir gün Allah'a bende inanıyorum anne dediğimde, çok şükür oğlum son gittiğimiz hocanın etkisi olmuş, dedi. Ben hocaya gitmeden önce de Allah'a inanıyordum ama".*

Katılımcı 19 (30): *"Bazen kadınların benim hakkımda konuşmalarını duyuyorum, hiç Allah'tan korkusu yok mu bu kızın diyorlar. Çok duydum bu cümleyi. Ben Müslüman değilim ama Allah'tan biz de korkuyoruz, onların anlamadığı böyle yaparak bize yardımcı olmuyorlar".*

Katılımcılara kendileri hakkındaki düşünceleri sorulduğunda genellikle durumlarıyla dini bir bağlantı kurmaktadırlar. Bu durumun temel sebebi bölgede yaygın olan dini otoritelerin ve buna bağlı olarak buradaki insanların önemli bir çoğunluğunun uyuşturucu bağımlılığını dini bir zafiyet olarak görmelerinden gelmektedir. Katılımcı 7'nin annesinin onu sürekli insanlar tarafından değer verilen din büyüklerine göstermesinin sebebi de bununla alakalıdır. Bağımlı bireylerin olumsuz düşüncelerinin olmasına karşın dini vurgulamalar yapmaları hala hayata karşı bir tutunma ihtiyacı olduğunu göstermektedir. Onları damgalı olarak gören bireylere karşı "bizde sizin kadar Allah'a inanıyoruz" diyerek, onlarla bir ortak alanda bulunmak istemektedirler.

Katılımcı 20 (28), *"Ben Amateme gittim, ne yapacaklarını merak ettim. İnsan kendine güvendikten sonra yapamayacağı şey yoktur. O kadar öğrenci yetiştirdim, istesem maddeyi mi bırakamayacağım. Ne demiş Nazım, güzel günler göreceğiz, güneşli günler. Bende istersem görürüm, çünkü her şey insanın kendi elinde"* ifadelerini kullanmıştır.

Katılımcı 6 (18) ise, *"Bana göre yaptığım şeylerin hiçbir anlamı yok. Annem, babam beni çok seviyor ki gerisinin de bir önemi yok, o yüzden yaşayacağız (gülüyor)"*.

Kendilerine karşı olumlu görüş bildiren katılımcılardan Katılımcı 20'nin toplumda kendini kanıtlamış bir statüye sahip olması (edebiyat öğretmeni) ve Katılımcı 6'nın da ailesi tarafından sevilmesi kendilerine karşı olumlu düşüncelerinin olmasında önemli noktalardır.

5.5.2. Madde Bağımlılarının Gelecek Hakkındaki Düşünceleri

Geleceğe dair planlar yapabilmesinin önemi bireyin topluma karışması adına analiz edilmesi gereken bir unsurdur. Madde bağımlısı olan bireyler için geleceğe dair düşünceler geliştirmek damgalı sınırından normal sınırına adım atmak anlamına gelmektedir. Bireylerin madde kullanırken geleceğe dair düşünceler geliştirmesi bir yana, *"madde, insana kendini unutturuyor"(* Katılımcı 15, 30 yaşında*).* Bu alt başlıkta katılımcılara "geleceğe dair düşünceleriniz nelerdir" sorusu sorulmuştur. Katılımcılar vermiş oldukları cevaplarla madde kullanmayı bırakmak istediklerine dair mesajlar vermektedirler. Katılımcı 6'nın (18) cevabı genel çerçeveyi anlamak adına önemlidir:

> *"Madde bağımlısı olan bir kişi, içtiği her maddeyi son maddesiymiş gibi içer. Her içtikten sonra bir daha içmeyeceğine kendine söz verir. Bir pişmanlık yaşar. Ben her uyandığım gün bir daha içmeyeceğim diyorum kendime. Şimdi burada senle konuştuktan sonra da içmeyeceğim diyorum ama bilemiyorsun işte. Bazen bir bakış seni sinirlendiriyor içiyorsun, bazen bir kavga. Ama ben ciğerim patladıktan sonra bırakacağım dedim, çünkü hastanede her gün odamda birisi ölüyordu. Ben ciğerim patladı, yaşadığımı hissettim. O yüzden her şey çok güzel olacak, inanıyorum".*

> Katılımcı 20 (28): *"Yeniden hayata tutunacağım, yeter ki iste. İstedikten sonra neler olmaz ki?".*

> Katılımcı 7 (19): *"Dedim ya ben üniversite okumuşum, düşünebilirim. İnsanlar da beni arasına alırsa tamamen iyi olacağımı biliyorum".*

> Katılımcı 1 (30): "*Mehmet hocayla (mahalle imamı) tanıştım, benimle ilgileniyor. Bana bıraktırdı. Namaza başladım, evleneceğim inşallah, önce bir iş bulim".*

Katılımcı 15 (30): *"Kendi yöntemimle bırakmaya çalışidim. Baktım olmi, hastaneye gittim. Şimdi günde bir gram met alim. Tabi çalıştığım için kimse bilmi hastaneye gittiğimi. İşe zorla zor girdim, hiç belli etmim kendimi. Ama bırakacağıma inanim".*

Katılımcı 9 (35): *"İşten atılma korkusu yaşamadığım, savaşın olmadığı bir ülke isterim. Yoksa nefes almak zor geliyor abi".*

Katılımcı 3 (41): *"Devletin, insanların bize el uzatmasını isterdim. Kendimi boşlukta hissettiğimde, ait olduğum bir yerin olmasını isterdim. Her kullandıktan sonra pişman oluyorum ama kullanmasam da çok kötü hissediyorum kendimi. Şimdi bana sorsan, bir daha kullanmayacağım ama öyle bir an geliyor ki kullanıyorsun işte. Bizi kimse dışlamazsa daha kolay normale döneriz".*

Katılımcılardan elde edilen bulgular analiz edildiğinde, uyuşturucu madde bağımlısı bireylerin gelecek hakkındaki düşüncelerini etkileyen en önemli etken toplumsal kişilikleridir. Bireyler madde kullanımını bırakmayı düşündükleri andan itibaren toplum tarafından kabul edilmeyi beklemektedirler. Gelecek planı yapabilmek için ekonomik sermayeye ihtiyacı olan bireyler, ekonomik sermaye düşüklüğünden dolayı gelecek planı yapamamaktadırlar. Katılımcıların maddi durumlarının iyileşmesi ve gelecek planı yapmaları için özellikle yaşadıkları bölgeler yetersiz kalmaktadır. Genellikle şehrin kenar mahallerinde yaşayan katılımcılar geleceğe dair planlar yaparken sadece bağımlılık problemi ile mücadele etmemektedirler. Kimi bağımlı olan bireylerin satıcı olmasının bir sebebi de bölgenin ekonomik yetersizliği gerçeğidir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Uyuşturucu madde bağımlılığı çalışma boyunca verilerle ortaya konduğu üzere günden güne artmaktadır. Yasa dışı uyuşturucu madde üretimi, dağıtımı ve tüketiminin ortaya koyduğu veriler, bu alanın bir sektör olduğunu göstermektedir. Bu çalışma sözü edilen uyuşturucu ağının tüketim aşamasında bulunan bireyler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Madde bağımlısının gözünde madde bağımlılığının ne ifade ettiği, toplumda madde bağımlısı bireyin neyi temsil ettiği ve bununla beraber madde bağımlılığını toplumsal sürecin nasıl etkilediği bu çalışmanın temel problemini oluşturmaktadır.

Bu çerçevede 20 madde bağımlısı birey ile görüşülmüştür. Uyuşturucu maddeyi hayati bir ihtiyaç olarak gören bireyler çoğu zaman kendilerini bir önce kullandıkları dozdan daha fazla alarak tatmin etmeye çalışmaktadırlar. Kendi aralarında çeşitli şekilde ifade edilen bu tatminkârlıklar, birçok madde kullanıcısına göre "altın vuruş" olarak ifade edilir. Altın vuruş, bireyi ölüme kadar götürebilmektedir. Katılımcılarla yapılan görüşmelerin sonucunda çıkarılan net bir sonuç var ise o da şudur: Bağımlı bireyler ne madde ile ne de maddesiz yaşayabileceklerini düşünmektedirler.

Bireyler bağımlı olduktan sonra yaşamlarında birçok şey eskisi gibi olmamıştır. Öncelikle fiziksel değişim yaşayan bireylerde kilo kaybı en belirgin değişim olmuştur. Kimi bireylerin kendine zarar vermesi bedensel damgalara sebep olmuştur. Örneğin bir katılımcının madde kullandığı sırada kendini kaybetmesi sonucunda kollarını jiletlemesi, yaz ayının ortasında bile uzun kollu kazak giymesine sebep olabilmektedir.

Bireylerin aile ilişkileri madde kullanmaları açısından onları etkileyen bir sürece götürmüştür. Aile içinde huzurlu hissetmediğini söyleyen bazı katılımcılar sokağa çıkarak sosyalleşmenin ilk adımını gerçekleştirmişlerdir. Bunun yanında arkadaşlık ilişkileri bağımlı bireyler üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olmuştur. Katılımcıları madde kullanmaya götüren faktörler tek bir unsura dayanmasa da en belirleyici unsur arkadaş etkisidir. Katılımcıların büyük çoğunluğu madde kullanmakta (18 kişi) "arkadaş ayağının" olduğunu belirtmiştir. Bu durum Sosyal Kontrol Teorisyenlerinden Ivan Nye'in ifadelerini desteklemektedir. Kurama göre

kişinin, aile arkadaşlık, okul gibi sosyal yaşantısını belirleyen kurumlara bağlılığı arttıkça buna paralel olarak suç davranışları sergilemesinde azalma görülecektir. Görüşme yapılan katılımcıların aile, arkadaşlık, okul gibi kurumlara olan bağlılığının düşük olduğu görülmektedir.

Bireylerin eğitim ve mesleki durumları farklılık göstermektedir. Katılımcıların çoğunluğu açısından eğitim işlevinin sağlıklı gerçekleştiğini söylemek mümkün değildir. Bireylerin okuldan kaçacak yer aramaları, ilkokuldan sonra okula gitmemeleri (9 kişi) gibi faktörler katılımcı bireyler üzerinde eğitim kurumunun etkili olmadığına işaret etmektedir. Katılımcılardan birinin 8.sınıfta bir ders yılı okula gitmeden mezun olması ve katılımcıların yarısının mülakat formunu okumakta güçlük çekmesi, bağımlı bireylerin yaşamlarında toplumsal yalıtımlarının ilk ayağı olarak görülebilir. Araştırma bu yönüyle Bourdieu'nun okullar hakkındaki görüşünü destekler niteliktedir. Bourdieu'ya göre okullar, kültürel eşitsizliğe karşı üç maymunu oynamaktadır. Bu sebeple okullar ayrıcalıklı bireyleri daha ayrıcalıklı kılarken, dezavantajlı bireyleri daha dezavantajlı kılmaktadır (Bourdieu, 2015). Okulların böyle bir işlev görmesi toplumsal eşitsizliği derinleştirmesi anlamına gelmektedir. Katılımcıların okul yaşantılarına dair anlattıkları, şehir hakkında fikir oluşturma konusunda önemlidir. Okula gitmeden mezun olan bireyler, buna ek olarak lise mezunu olduğu halde okumakta güçlük çeken birey şehrin eğitim konusunda durumunu göstermektedir.

Birçok damgalanma sürecinden birini oluşturan madde bağımlılığı bireyin toplumsal tecrit yaşamasına sebep olabilmektedir. Goffman'ın sözünü ettiği üç temel damga tipinden ikincisini oluşturan madde bağımlılığı, Becker terminolojisinde de sapkın olarak adlandırılır. Çalışmadaki bütün katılımcılar da bu iki teorisyenin tanımladığı duruma uymaktadırlar. Madde kullandıkları çevreleri tarafından duyulduktan sonra çeşitli şekilde dışlanmışlardır. Kimileri aileleri tarafından, kimileri arkadaşları tarafından, kimileri okul veya iş hayatından uzaklaş(tırıl)ırken en nihayetinde toplumsal olarak dışlandıkları görülmüştür. Bu şekilde etiketlenme, madde bağımlısı birey açısından duygusal ve fiziksel tepkimelere yol açmıştır. Birey damgaya maruz kaldıktan sonra insan olduğunu dahi unutabilmektedir. Araştırmada da gözlendiği üzere madde bağımlısı bireylere karşı arkadaşlık sonlandırma, iş

vermeme gibi eylemler Goffman'ın damgalanma sürecinde sözünü ettiği ayrımcılıkları kapsamaktadır.

Katılımcıların hepsi toplumda görünümlerini normalleştirmek için kendi yöntemleriyle de olsa tedavi olmaya gönüllü olduklarını belirtmişlerdir. Topluma katılabilme adına uyuşturucudan uzaklaşmak isteyen kimi katılımcılar tedaviden sonra da üzerine yapışan damga ile karşılaşınca toplumdan kopması daha da olağanlaşmaktadır. Bağımlı birey damgalandığı sebepten kurtulmak için çabalarken toplum tarafından hala damgalı olarak güven vermemektedir. Bu durum bireyi tekrar kabul gördüğü ortama sürüklemektedir. Kabul gördüğü ortam ise kendisi gibi damgalı olan bireylerin olduğu mekânlardır: Toplumdan uzak, damgalıya yakın mekânlar. Aynı damgaya haiz olanlarla birlikte olmak önemlidir. Bu açıdan, katılımcılar madde kullanan bireyin tek başına olmaması gerektiği konusunda hemfikirlerdir. Çünkü yapılan eylemi paylaşan bir diğer birey damgayı paylaşma veya meşrulaştırma konusunda en önemli dayanaktır.

Madde kullanıcısı bir katılımcının eroin krizine girdiğinde normale dönmek için eroin kullandığını söylemesi birey için toplumda normal görülmenin önemini gözler önüne sermektedir. Birey bağımlı olduğu için normalin davranışlarını sergileyememektedir ve krize girdiği zamanlarda kendine hâkim olmak için madde kullandığını söylemektedir. Toplum tarafından damgalanmasına sebep olan uyuşturucu madde, normal çizgisine gelmesi için de gereklidir. Bu durum madde bağımlılığı probleminin kullanıcı bireyin tek başına üstesinden gelebileceği bir olgu olmadığını göstermektedir.

Madde bağımlısı bireyler toplumsal açıdan damgalandıkları için normal görülmezler. Fakat katılımcıların bu durumda yakındıkları en dikkat çekici nokta sadece bağımlı olarak damgalanmamalarıdır. Toplum bağımlı bireyleri damgalarken birçok açıdan "kirli" görme eğilimindedir. Yapılan herhangi olumsuz bir davranışı farklı bir konuda damgalanan bireyden bilebilmektedir. Kişi bu açıdan sadece madde bağımlısı olarak damgalanırken, yapılan herhangi bir hırsızlık suçunu, onun yaptığını ima etmek bireyi farklı bir suça itmek olacaktır. Bu durum kendini gerçekleştiren bir kehanet üretebilmektedir. Becker'in ifade ettiği kehanet çalışmada doğrulanmıştır.

Damga kamusal olarak pekişmiş ve bunun sonucunda perçinlenmiş duruma gelmektedir.

Madde bağımlısı olmak toplumda bir damgalanma süreci doğururken bunun yanında bir de kadın olmak damgalanma sürecini daha olumsuz etkileyen bir durumdur. Madde kullanıcısının kadın olması insanlar için madde kullanıcısı olmaktan daha büyük bir sorun oluşturabilmektedir. Kadın katılımcıların görüşme sırasında belirgin şekilde yaşadıkları tedirginlik dahi bu sürecin kadınlar için ne kadar zor olduğunu göstermektedir. Bir kadın katılımcının, kadın olduğu için madde bağımlıları arasında dahi hafifmeşrep görüldüğünü söylemesi damgalanmanın hem toplumsal hem de arkadaş grubu içinde hangi raddede olduğunu gözler önüne sermektedir.

Goffman ve Becker kişinin toplumsal statüsünün damgalanma süreci ile yakından ilişkili olduğunu vurgular. Çalışmada sosyo-ekonomik açıdan toplumun alt kesimlerinden gelen katılımcıların daha kolay damgalandığı, üst kesimlerden gelenlerin ise damgalanma sürecinde kendilerini daha kolay muhafaza ettikleri görülmüştür. Dolayısıyla toplumun bağımlılara bakışında da kişinin toplumsal statüsünün belirleyici olduğunu söylemek mümkündür.

Madde bağımlısı bireylerin açıklamalarından görüldüğü üzere ilk olarak aileden de bu durumu gizlemişlerdir. Daha sonra ailesi öğrenen bireyler, bu durumu ailenin diğer insanlardan sakladığını ifade etmiştir. Hatta tedavi için başvuran aileler bağımlı kişinin adının gizli tutulmasını istemişlerdir. Çünkü madde bağımlısı bireylerin aileleri de bu damgadan paylarına düşeni alabilirler. Sosyal çevrelerinden tecrit edilmeyle karşı karşıya kalabilirler. Daha farklı birçok damgayla uğraşmaları gerekebilir.

Toplumsal olarak tecride uğrayan bireyi en zora sokan durum kuşkusuz normalin çelişkilerine maruz kalmasıdır. Örneğin madde bağımlısı bireylerin tedavi olması gerektiğini düşünürken tedavi olduktan sonra bu kişiye yine etiketli imasında bulunabilirler. Bu durum bireyi aşamayacağı bir yazgıya götürmektedir.

Toplumsal damgalanma süreci bireyi sosyallikten uzaklaştırarak öfke kontrolü sorunu yaşayan kişiliklere sürükleme tehlikesi barındırmaktadır. Katılımcılardan bazıları görüşme esnasında aniden sinirlenirken kimisinin aniden güldüğü

gözlenmiştir. Bu durumu kullanılan maddenin etkileri olarak değerlendirmek mümkündür. Kimi katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere kendilerini artık onlar da normal görmemektedir. Bir katılımcının, araştırmacıya onunla konuşmasını tuhaf bulduğunu belirtmesi aslında birçok gerçeği açıklamaktadır. Birey toplumsal değerlerine yabancılaşma eğilimi göstermektedir.

Damgalı birey, kendisi gibi gördüğü kişilerin damgalarının ne derece görünür olduğunu sıralama eğilimindedir. Çünkü damgalı birey kendinden daha damgalı birisi olduğunu göstererek normale yaklaşacağını düşünür. Bu hiyerarşi damgalanma ilişkisi olan her konuda gerçekleşme ihtimali yüksek bir durumdur. Örneğin damgalanmanın ırksal boyutu olan Siyah Deri Beyaz Maskeler kitabında Franz Fanon (2020) Martinik halkının sömürülmesini anlatır. Fransızlar tarafından sömürülen siyah tenli insanların kendi aralarında beyaza en yakın olanı seçme yarışına girdiklerini söyler. Beyaza en yakın olan insanlar siyah olan insanlardan daha üstündür algısının oluştuğunu belirtir. Madde bağımlısı bireyler arasında da bu durum gözlenmiştir. Katılımcılardan kimisi sadece madde kullandığını ve kesinlikle satışını yapmadığını belirtir. Suriyeli katılımcı ise madde kullanan bireyler arasında dışlandığını ifade etmiştir. Madde bağımlılarına göre ülkesinde savaş olan bir insanın başka bir ülkede madde kullanması bir çeşit vatan hainliğidir. Kadınların madde kullanması bu açıdan madde kullanıcılarının arasında kötü bir durum olarak görülebilmektedir.

Katılımcıların kendileri gibi madde bağımlısı olan bireylerden bahsederken aslında bir (istemli veya istemsiz) alt kültür oluşturdukları gözden kaçmamaktadır. Birbirlerini satmazlar, dürüst gibi kelimeler kullanan kimi katılımcılar aslında normallere gönderme yapan ifadeler kullanmışlardır. Normal insanlardan daha iyi oldukları vurgusu gözlenmiştir. Madde bağımlısı birey normal evreninden uzaklaştıkça kendi normallerini oluşturduğu bir dünya kurabilmeye yetkindir.

Madde kullanan bireylerin ve “fahri üyeler”in toplumla münasebetleri hep bir medcezir halinde olmaktadır. Bireyler toplumda pot kırmamaya çalışarak ve sahne önünde rollerini iyi sergileyerek yaşamlarını idame ettirmeye çalışırlar. Bireylerin ve fahri üyeler olarak adlandırılan ailelerinin veya arkadaşlarının toplumdan tecrit edilme süreçleri yaşaması olağan bir durumdur. Bu tecrit süreci çalışmada da kendini göstermiştir ve katılımcıların büyük çoğunluğunun (17 kişi) çevresinin değiştiği

gözlenmiştir. Çevrenin değişmesi bireyin bağımlılık döngüsünden çıkmasının çok zor hale gelmesi olarak anlaşılmalıdır.

Katılımcıların çoğunluğu mevcut durumlarından mutlu olmadığını ifade etmiştir. Bireylerin düşmüş oldukları bağımlılık probleminin çevre halkının büyük çoğunluğuna göre dini zafiyet olduğunu belirten birçok katılımcı Allah'a inandıklarını sorulmamasına rağmen söylemiştir. Sorulmadan söylenen ifadeler katılımcıların kendini kanıtlamaya çabaladığına işaret etmektedir. Mevcut durumlarından normale dönme çabaları tek başına sonuç vermeyen bireyler yeniden uyuşturucu kullanmaya başlamışlardır.

Katılımcıların büyük çoğunluğu kendilerinin normal olmaya çabaladıklarını ifade ederken çevredeki normal insanlardan şikâyetçi olduklarını belirtmişlerdir. İnsanların güvensiz bakışları bağımlı bireyleri olumsuz etkilemektedir. Uyuşturucu maddeyi bıraktıktan sonra toplumun içinde yer edinemeyen bireyler toplumda yalnızlık veya damgalanan bireyler arasına geri dönüş ikileminde kalırlar. Bunun üzerine tekrar bağımlılık döngüsü başlar.

Maddeyi bırakan birey topluma karıştığı zaman üzerinde bir leke varmış gibi, insanlar tarafından öyle hissettirilince yine kendi kabul edildiği konfor alanına dönmektedir. Ekonomik olarak çıkış kapısı bulamayınca kendini gerçekleştiren kehanetin yeniden işbaşı yapması kaçınılmazdır.

Madde kullanıcısı olan bireylerin kendileri ve gelecekleri hakkında planlarının olması yaşama karşı hala bir umutlarının olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Madde bağımlısı birey (kendi ifadesiyle) "ayık kafayla" konuşursa her şey güzel olacak izlenimi uyandırır. Fakat bağımlı bireylerin geleceğe dair umutla bakması toplumsal olarak çok fazla bir şey ifade etmemektedir. Bir damgaya maruz kalan birey ancak toplumsal işbirliğiyle olumlu manada bir çıkış yolu yakalayabilir.

Bireylerin gelecek hakkındaki düşüncelerini etkileyen en önemli iki unsur şöyle görülebilir: (I) Toplumsal olarak onlara uygulanan damga ve (II) ekonomik yetersizlikler. İkinci durum yine birinciye bağlı olarak oluşan bir sorundur. Birey topluma çıktığı zaman iş arayışında olması durumunda bile damgayla karşılaşmaktadır. Her madde kullanışından sonra pişman olduğunu ifade eden bir

katılımcı “bizi kimse dışlamazsa daha kolay normale döneriz” ifadeleriyle tüm durumu net olarak açıklamaktadır. Bireyler gelecek hakkında bir plan yapmaktan önce toplum tarafından kabul görmeyi beklemektedirler. Görüşme yapılan katılımcılardan Katılımcı 3, görüşmeden kısa bir süre sonra yüksek dozda eroin kullandıktan sonra yaşamını yitirmiştir.

Çalışmada madde bağımlısı bireylerin kendilerine, topluma, aile, eğitim gibi kurumlara yani totalde yaşama bakış açıları incelenmiştir. Çeşitli sorular sorularak yaşadıkları problemler anlaşılmaya çalışılmıştır. Ortaya çıkan bulgulara göre madde bağımlısı bireyler yaşamlarının bir evresinde muhakkak bir sorun yaşamışlardır. Aile içi iletişimsizlik, okul hayatında başarısızlık, göç etmek zorunda kalmak, ekonomik yetersizlikler vd. durumlar bireyi toplumda olumsuz etkilemiştir.

Sosyolojik açıdan incelenen araştırmada, yapılan görüşmelerden elde edilen sonuca göre katılımcıların damgalandıkları ve bu damgalanma sürecinden olumsuz etkilendikleri ortadadır. Bir şekilde madde kullanmaya başlayan birey, bağımlıdır fakat farkında bile değildir. Bağımlı birey zaten topluma doğru şekilde karışamamanın sonucuyla uyuşturucu kullanıcısı olduğunun bile farkına varmazken ayrıca bağımlı olduğu için toplumsal tecritle başa çıkması gerekmektedir. Kimi bireyler toplumun ona karşı uyguladığı davranışlarla bağımlı olduğunu fark etmektedir. Bu süreçten sonra bağımlı birey için iki farklı mekânda tehlikelere karşı kırvak olacağı bir süreç başlayabilmektedir. Bu alanlar toplum karşısında olduğu sahne önü ve kendisi gibi bağımlı olanlarla rahat ilişkiler kurabileceği sahne arkası mekânlardır. Bağımlı olduğu için damgalanan birey genellikle bu iki mekân arasında performansını sergiler. Bununla beraber birey damgalandıktan sonra eski toplumsal ilişkilerini yaşayamamaktadır. Bu durum bireyi iyice toplumdan koparmaktadır. Toplumdan uzaklaşan birey artık kendisi gibi dışlanan insanlarla vakit geçirir, çünkü kendisini olduğu gibi kabul edenler yine kendisi gibi dışlanmış olanladır. Bu durum madde kullanma dozu ve çeşitliliğinin artmasına sebep olmaktadır. Damgalı birey toplumun içinde kendine yer bulamamaktadır.

Çıkarılan bu durum göstermektedir ki madde bağımlılığı hakkında toplumsal eğitimler verilerek farkındalık oluşturmak çok önemlidir. Bireyleri cezayla ıslah etmenin, yalnız bırakmanın veya toplum tarafından damgalamanın çözüm olmadığı

gözlenmektedir. Aileler ve toplum bağımlılıkla mücadele konusunda bilinçlendirilmelidir. Çünkü bireyi kazanmanın ilk ayağı aileden geçmektedir. Ailelere "yasak ve şiddet" içeren davranışlar yerine "bireyin yanında olunan ve onu güçlü hissettiren" çözüm yolları oluşturmalarını sağlayan eğitimler hazırlanmalıdır. Sosyalleşmenin aileden sonra ikinci ayağı olan eğitim kurumu öncelikle iyileştirilmelidir. Okullarda bağımlılık üzerine yüzeysel olmayan eğitimler verilmesi gerekmekle birlikte, bağımlı bireylere "istedikten sonra" yapamayacağı hiçbir şeyin olmadığı gerçeğinin aşılanması önemlidir.

Şehrin dezavantajlı kesimlerine ekonomik ve kültürel altyapı sağlanmalıdır. Toplum olarak ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel önlemler alınması gerekmektedir. Dışarıdan yapılan herhangi bir göç dalgası dâhilinde her türlü eylem planı hâlihazırda bulunmalıdır. Çünkü şehrin bulunduğu coğrafik konum sürekli göç alma potansiyeline sahiptir. Şehrin statü olarak zengin kabul edilen bölgelerine yapılan hizmetler kenar mahallelere de ulaştırılmalıdır.

Madde bağımlılarıyla en fazla yüz yüze gelen çalışma alanlarından emniyet mensuplarının bu alanda çıkan akademik yayınları takip etmeleri önemlidir. Madde bağımlısı bireyleri tedaviyle birlikte topluma hazırlarken sosyal hizmetler sunulması gerekmektedir. Madde bağımlısı bireylerin en büyük eksiklerinden biri kamusal alanda bir mekânlarının olmamasıdır. Gençlik merkezleri olarak adlandırılan merkezler gibi "yaşam merkezleri" kurulabilir. Bu süreçte toplumsal olarak bağımlı bireyler çok daha hızlı sosyal hayata katılabilirler. Bu alanda yapılan projelere destek verilmesi hayati önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Andreasson, S., Allebeck, P., Engstrom, A., & Rydberg, U. (1987). *Cannabis and schizophrenia. A longitudinal study of Swedish conscripts.* Journal of Lancet, 1483–1486.

Arılık, M. (2019). *Madde bağımlılarının damgalanma sonrası bağımlılık döngüsü* (Yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

Bayram, M. (2013). *İnsan hakları açısından madde bağımlılığının değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları Anabilim Dalı İnsan Hakları Programları, İstanbul.

Becker, H. S. (1953). *Becoming a marijuana user.* The American Journal of Sociology, 59 (3), 235–242.

Becker, H. S. (2019). *Hariciler (Outsiders) bir sapkınlık sosyolojisi.* Çev. Şerife Geniş ve Levent Ünsaldı. Ankara: Heretik.

Berke, J. and Hernton, C. C. (1977). The cannabis experience: An interpretative study of the effects of marijuana and hashish. UK: Quartet Books.

Bilgin, R. (2008). *Sokakta çalışan çocuklar sorununa sosyolojik bir yaklaşım: diyarbakır örneği* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Elazığ.

Bong (7 Aralık 2014). *Bong nasıl yapılır?* 10.06.2021 tarihinde http://bongsisesi.blogspot.com/2014/12/bong-nasil-yapilir.html adresinden ulaşılmıştır.

Bourdieu, P. and Passeron, J. (1970). *Yeniden üretim: eğitim sistemine ilişkin bir teorinin ilkeleri.* Çev. Levent Ünsaldı, Özlem Tortop Akkaya ve Aslı Sümer. Ankara: Heretik Yayınevi.

Bozkurt, R. (2019). *Madde bağımlılığının demografik özelliklerle olan ilişkisi: Adana/Seyhan örneği* (Yüksek lisans tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Afyon.

Buğdaycı, G. (2008). *Üniversite öğrencilerinin sigara alkol ve madde kullanımını etkileyen sosyal kültürel ve ekonomik süreçler sakarya üniversitesi örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Sakarya.

Ceylan, Ö. (2019). *Madde bağımlılığı ile mücadelede sivil toplum kuruluşları* (Yüksek lisans tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi: Sosyal Bilimler Üniversitesi: Ankara.

Chatwin, C. and Porteous, D. (2013). *Insiders? The experiences and perspectives of long- term, regular cannabis users.* Contemporary Drug Problems, 40 (2), 235–257.

Coşkun, R., Altunışık, R. ve Engin, Y. (2017). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri spss uygulamalı.* Sakarya: Sakarya Yayıncılık.

Cuff, E. C., Sharrock, W.W. and Francis, D. W. (2015). *Sosyolojide perspektifler.* Çev. Ümit Tatlıcan. İstanbul: Say.

Davis, J., Smith, D. C., Morphew, J., Lei, X., and Zhang, S. (2016). *Cannabis withdrawal, posttreatment abstinence, and days to first cannabis use among emerging adults in substance use treatment:* A prospective study. Journalof Drug Issues. 46 (1), 64–83.

Demirbaş, Timur (2016). *Kriminoloji*. Ankara: Seçkin.

Demirci, M. (2016). *Üniversite öğrencilerinde madde bağımlılığı ve intihar ilişkisi* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Durkheim, E. (2016). *Eğitim ve sosyoloji.* Çev. Pelin Ergenekon. İstanbul: Pinhan.

EGM (2019a). *Bağımlılık nedir?* Narkotik suçlar. 29.04.2021 tarihinde https://www.egm.gov.tr/narkotik-suclar adresinden ulaşılmıştır.

EGM (2019b). *Türkiye uyuşturucu raporu.* Ankara: EGM Yayın.

EGM (2020). *Türkiye uyuşturucu raporu: eğilimler ve gelişmeler.* Ankara: NDB Yayınları.

EMCDDA (2012). *Cannabis production and markets in Europe.* Luxembourg: Publications Office of the European Union.

EMCDAA (2020). *Avrupa uyuşturucu raporu: temel sorunlar*. Lüksemburg: Avrupa Birliği Resmi Yayın Ofisi.

EMCDDA (2021). *Avrupa uyuşturucu raporu: eğilimler ve gelişmeler.* Lüksemburg: Avrupa Birliği Resmi Yayın Ofisi.

Ersöğütçü, F. (2015). *Madde bağımlılığı tanısı almış bireylerde sosyal işlevsellik ve benlik saygısı* (Yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü: Erzurum.

Ertunç, S. (2019). *Alkol ve madde bağımlılığı tedavisi gören bireylerin görüşlerine göre serbest zaman aktivitelerinin alkol ve madde bağımlılığı*

tedavi sürecindeki rolü (Yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü: Ankara.

F. Fanon (2020). *Siyah deri beyaz maskeler*. Çev. Orçun Türkay. İstanbul: Metis.

G. Gargari, S.(2015*) Dokuz eylül üniversitesi'nde öğrenim gören üç farklı fakülte öğrencilerinin alkol ve madde bağımlılığına yönelik damgalamaları* (Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Madde Bağımlılığı Anabilim Dalı, İzmir.

Gezek, F. (2007), *Sokakta yaşayan gençlerin aile yapısı ve madde bağımlılığı arasındaki ilişki* (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Bölümleri Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Halk Eğitimi Bilim Dalı, İstanbul.

Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. Çev. Cemal Güzel Ankara: Ayraç Yayınevi.

Goffman, E. (1959). *The presentation of self in everyday life.* Garden City, New York: Doubleday Anchor.

Goffman, E. (1961). *Asylums: essays on the social situation of mental patients and other ınmates.* New York: Doubleday.

Goffman, E. (1961). *Encounters: two studies in the sociology of interaction.* Indianapolis: Bobbs-Merill.

Goffman, E. (1963). *Stigma: notes on the management of spoiled ıdentity.* Englewood Cliiffs, New Jersey: Prentice-Hall.

Goffman, E. (1967). *Interaction ritual essays on face-to-face behavior.* Garden City, New York: Doubleday Anchor.

Goffman, E. (1969). *Strategic interaction.* Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Goffman, E. (1976). *Gender advertisements.* New York: Harper Colophon.

Goffman, E. (1977). *"The arrangement between sexes"*. Theory and Society 4: 301-332.

Goffman, E. (2014). *Günlük yaşamda benliğin sunumu.* Çev. Barış Cezar. İstanbul: Metis.

Goffman, E. (2018). *Toplum içinde davranmak: etkileşimin sosyal düzenine dair açıklamalar.* Çev. Adem Bölükbaşı. Ankara: Heretik.

Goffman, E. (2015). *Tımarhaneler*. Çev. Ebru Arıcan. Ankara: Heretik.

Goffman, E. (2019a). *Etkileşim ritüelleri: yüz yüze davranış üzerine denemeler.* Çev. Adem Bölükbaşı. Ankara: Heretik.

Goffman, E. (2019b). *Damga: örselenmiş kimliğin idare edilişi üzerine notlar.* Çev. Ş. Geniş, L. Ünsaldı ve S. N. Ağırnaslı. Ankara: Heretik.

Goffman, E. (February 1983). *The interaction order*. American Sociological Review 48. No.1: 1-17.

Gökler, R. ve Koçak, R. (2008). *Uyuşturucu ve madde bağımlılığı.* Sosyal Bilimler Arastırmaları Dergisi, 1, 89-104.

Gökulu, G. (2019). *Sembolik etkileşimci teorinin gündelik yaşam sosyolojisine katkıları.* Ekev Akademi Dergisi. 23(80): 173-190.

Günal, Y. (1977). *Uyuşturucu madde kullanma suçları.* Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 32/1, 55-85.

Gürsu, O. (2018). *Madde bağımlılığı ve din: HİGED örneği.* Addicta: The Turkish Journal on Addictions, 5, 37–54.

Haber Türk (21.02.2019). *Okul çevresinde uyuşturucu satanlara operasyon.* 30.08.2021 tarihinde https://www.haberturk.com/gaziantep-haberleri/67029631-okul-cevresinde-uyusturucu-satanlara-operasyon adresinden ulaşılmıştır.

Hamilton, H., Danielson, M., Mann, R., & Paglia-Boak, A. (2012). *The roles of family, peer, school, and attitudinal factors in cannabis use across ımmigrant generations of youth.* Journal of Drug Issues. Vol 42 (1).

Janulis, P., Ferrari, J. R. and Fowler, P. (2013). *Understanding public stigma toward substance dependence.* Journal of Applied Social Psychology. Volume 43(5): 1065-1072.

Kalyoncu, A. (2012). *Plastik düşler bağımlılık hakkında gerçekler yeni bilgiler, yeni tedaviler, yeni umutlar.* İstanbul: Kapital.

Kasap, H. (2015). *15-17 yaş grubu ergenlerde sosyal destek, okul başarısı ve aile yapısının madde bağımlılığına karşı koruyucu etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klinik Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul.

Kızmaz. Z. (2004). *Öğrenim düzeyi ve suç: suç-okul ilişkisi üzerine sosyolojik bir araştırma.* Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14 (2), 291-319.

Kızmaz, Z. ve Çevik, M. (2016). *Madde bağımlılığıyla mücadelede inanç odaklı yaklaşım: kardelen rehabilitasyon merkezi örneği*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 26 (2), 313-335.

Kocadaş, B. (2016). *Toplum, toplumsal yapı ve kurumlar.* İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

Konuksever, A. (30.06.2014). "Satıcılar yüzünden okulu bıraktım". *Al Jazeera Türk*. http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/saticilar-yuzunden-okulu-biraktim, (30.08.2021).

Korkmaz, A. ve Kocadaş, B. (2015). *Toplumsal sapma*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

Liebregts, N., Pol, P., Laar, M, Graaf, R. Brink, W. and Korf, D. (2013). *The role of parents, peers and partners in cannabis use and dependence trajectories among young adult frequent users.* Contemporary Drug Problems, 40, 531–567.

Macit, R. (2018). *Uyuşturucu satıcılarının bakış açısından suçlu olma süreci(Diyarbakır örneği)* (Doktora tezi). Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Mersin.

Macit, R. (2020). *Uyuşturucu madde kullanıcıları ve esrar.* Journal of Economy Culture and Society, 61, 142-151.

Mjaland, K. (2014). *A culture of sharing: Drug exchange in a Norwegian prison.* Punishment-Society, 16 (3), 336–352.

Murray, G. (1984). *The cannabis- cocaine connection: A comparative study of use and users.* Journal of Drug Issues, 14(4), 665–675.

Namlı, H. (06.11.2019). "Okul servisine uyuşturucu operasyonu". *Anadolu Ajansı*. https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/okul-servisine-uyusturucu-operasyonu/1636881, (30.08.2021)

Neuman, W. L. (2012). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nicel ve nitel yaklaşımlar II*. İstanbul: Yayın Odası.

Ögel, K. (2002), *Türkiye'de madde bağımlılığı.* İstanbul: Iq Kültür Sanat.

Ögel, K. (2009). *Ecstasy (Ekstazi) genel bilgiler ve etkileri (uyuşturucu)*. 29.04.2021 tarihinde http://www.uyusturucu.info.tr/ecstasy_ekstazi_etki.asp adresinden ulaşılmıştır.

Ögel, K. ve ÇORAPÇIOĞLU, A. "*Türkiye'de ortaöğretim gençliği arasında ecstasy kullanımı",* Bağımlılık Dergisi. C.4, S.2, İstanbul, 2003.

Ögel, K. ve TAMAR, D. (1996), *Uyuşturucu maddeler ve bağımlılık okul eğitim paketi*. İstanbul: Amatem.

Özden, S. Y. (2004). *Uyuşturucu madde bağımlılığı*. İstanbul: Şahsi Yayınevi.

Pedersen, W. (2009). *Cannabis use: Subcultural opposition or social marginality?* Acta Sociologica, 52(2), 135–48.

Peretti-Watel, P. (2005). *Cannabis use, beliefs about 'hard drugs' and 'soft drugs', and the ineffectiveness of antidrug interventions in French high-schools*. Health Education Journal, 64 (2), 142–153.

Poloma, M. M. (2010). *Çağdaş sosyoloji kuramları.* Çev. Hayriye Erbaş. Ankara: Gündoğan.

Ray, M. (Autumn 1961). *"The cycle of abstinence and relapse among heroin addicts"*. Social Problems 9: 132-140.

Ritzer, G. ve Stepnisky, J. (2015). *Çağdaş sosyoloji kuramları ve klasik kökleri*. Çev. Irmak Ertuna. Ankara: Deki Basım Yayın.

Sandberg, S. (2013). *Cannabis culture: A stable subculture in a changing world.* Criminology and Criminal Justice, 13(1), 63–79.

Shakespeare, W. (2016). *Size nasıl geliyorsa.* Çev. Bülent Bozkurt. İstanbul: Remzi.

Slattery, M. (2018). *Sosyolojide temel fikirler*. Çev. Ümit Tatlıcan ve Gülhan Demiriz. Bursa: Sentez.

Smart, R. G. and Ogborne, A. C. (2000). *Drug use and drinking among students in 36 countries.* Addictive Behaviors, 25 (3), 455–460.

Tarhan, N. ve Nurmedov, S. (2015). *Bağımlılık Sanal veya Gerçek*. İstanbul: Timaş.

Timberlake, D. S. (2009). *A comparison of drug use and dependence between blunt smokers and other cannabis users*. Subst Use Misuse. *44 (3),* 401-415.

TRT Haber (2021). *EGM'den metamfetamin uyarısı.* 15.06.2021 tarihinde https://www.trthaber.com/haber/gundem/egmden-metamfetamin-uyarisi-557267.html adresinden ulaşılmıştır.

TUBİM (2013). *Türkiye Uyuşturucu Raporu 2012*, Ankara: Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi.

TÜİK(2017). *Eğitim istatistikleri*. 13.06.2021 tarihinde https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/tabloOlustur.do adresinden ulaşılmıştır.

Turhanoğlu, A. K. (2012). *Nicel ve nitel araştırmalarda kullanılan araştırma teknikleri.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınevi.

Wallace R. A. ve Wolf A. (2015). *Çağdağ sosyoloji kuramları.* Çev. Leyla Elburuz ve Rami Ayas. Ankara: Doğu Batı.

Waters, M. (2008). *Modern sosyoloji kuramları.* Çev. Zafer Cirhinlioğlu. Ankara: Gündoğan.

Yaman, Ö. M. (2014*). Uyuşturucu madde bağımlısı gençlerin aile içi ilişkilere yönelik görüşleri: Esenler-Bağcılar örneği*. Addicta: The Turkish Journal on Addictions, 1(1), 99-132.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayınevi.

Yıldırım, E. (2008). *Uyuşturucu kullanımının sosyolojik boyutu uyuşturucuya yönelik talep azaltımı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitiüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Kırıkkale.

Yılmaz, N. (2015). *Alkol ve madde bağımlılığı: bireysel ve toplumsal sonuçları* (Yüksek lisans tezi). Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Zimbardo, P., Haney, C., Banks, W. C. and Jaffe, D. (August 1971). *The stanford prıson experıment: a simulation study of the psychology of ımprisonment.* Stanford Universty.

EKLER

EKLER

EK 1: Madde Bağımlılarının Sosyo-Demografik Özellikleri

SAYI	*İSİM*	*CİNSİYET*	*YAŞ*	*DOĞUM YERİ*	*EĞİTİM DURUMU*	*MESLEK*	*MEDENİ HALİ*
1.	KATILIMCI 1	ERKEK	30	GAZİANTEP	İLKOKUL	HALI OYMACISI	BEKÂR
2.	KATILIMCI 2	ERKEK	26	ADANA	İLKOKUL	İŞÇİ	BEKÂR
3.	KATILIMCI 3	ERKEK	41 (ÖLDÜ)	GAZİANTEP	İLKOKUL	İŞSİZ	BEKÂR
4.	KATILIMCI 4	ERKEK	25	GAZİANTEP	LİSE	İŞÇİ	BEKÂR
5.	KATILIMCI 5	ERKEK	27	K.MARAŞ	İLKOKUL	PAZARCI	EVLİ
6.	KATILIMCI 6	ERKEK	18	GAZİANTEP	ORTAOKUL	TERZİ KALFASI	BEKÂR
7.	KATILIMCI 7	ERKEK	19	GAZİANTEP	ÜNİVERSİTE	ÖĞRENCİ	BEKÂR
8.	KATILIMCI 8	ERKEK	23	GAZİANTEP	LİSE	ÇİFTÇİ	BEKÂR
9.	KATILIMCI 9	ERKEK	35	SURİYE	İLKOKUL	AYAKKABICI	EVLİ
10.	KATILIMCI 10	ERKEK	25	GAZİANTEP	LİSE TERK	İŞSİZ	BEKÂR
11.	KATILIMCI 11	ERKEK	33	GAZİANTEP	ÜNİVERSİTE	GENEL MÜDÜR	EVLİ
12.	KATILIMCI 12	ERKEK	25	GAZİANTEP	İLKOKUL	İŞSİZ	BEKÂR
13.	KATILIMCI 13	ERKEK	27	GAZİANTEP	ÜNİVERSİTE	İŞSİZ	BEKÂR
14.	KATILIMCI 14	KADIN	27	GAZİANTEP	İLKOKUL	EV HANIMI	EVLİ
15.	KATILIMCI 15	ERKEK	30	GAZİANTEP	İLKOKUL	İŞÇİ	BEKÂR
16.	KATILIMCI 16	ERKEK	24	GAZİANTEP	LİSE	İŞSİZ	BEKÂR
17.	KATILIMCI 17	ERKEK	24	GAZİANTEP	İLKOKUL	İŞÇİ	BEKÂR
18.	KATILIMCI 18	KADIN	-	GAZİANTEP	OKURYAZAR DEĞİL	EV HANIMI	EVLİ
19.	KATILIMCI 19	KADIN	30	MOLDOVA	LİSE	İŞSİZ	BEKÂR
20.	KATILIMCI 20	KADIN	28	GAZİANTEP	ÜNİVERSİTE	ÖĞRETMEN	BEKÂR

EK 2: Görüşme Formu Örneği

MADDE BAĞIMLILARININ GÜNLÜK YAŞAMDA BENLİKLERİNİN SUNUMU VE DAMGALANMA PRATİKLERİ(GAZİANTEP ÖRNEĞİ)

MADDE KULLANICISI GÖRÜŞME FORMU

Demografik Sorular

1. Cinsiyetiniz nedir?
2. Yaşınız?
3. Eğitim durumunuz nedir?
4. Mesleğiniz nedir?
5. Medeni durumunuz nedir? (Evliyseniz çocuğunuz var mı?)

Madde Kullanma ve Kimlik Oluşturmaya İlişkin Bilgiler

1. Aile ilişkileriniz nasıl?
2. Arkadaşlık ilişkileriniz nasıl?
3. Okul/eğitim ve meslek/iş hayatınız hakkında bilgi verir misiniz?
4. İlk madde kullanım deneyiminiz nasıldı?
5. Herhangi travmatik bir durum oldu mu madde kullanmanıza neden olacak?
6. Çevrenizde kimler kullanıyordu?
7. Nasıl düzenli kullanıcı olmaya başladınız?
8. Hangi maddeyi kullanıyorsunuz? O madde sizin için ne ifade ediyor?
9. Kullandığınız zaman ne hissediyorsunuz?
10. Hangi yöntemle içiyorsunuz? Belli ritüelleriniz var mı içerken?
11. Nerede ve kimlerle içiyorsunuz? Nasıl temin ediyorsunuz?
12. Madde kullanmaya başladıktan sonra sosyal çevreniz değişti mi?
13. Madde kullanıcıları hakkında ne düşünüyorsunuz?
14. Kullandıklarınızı kimler biliyor? Kimlere kendinizi yakın hissediyorsunuz?
15. Gizli kullanmaktan açığa geçtiniz mi? (O süreç nasıl oldu?)
16. Bilmeyen insanların önünde nasıl davranıyorsunuz?
17. Bilen insanların yanında nasıl davranıyorsunuz?
18. Yapmadığınız davranışlardan dolayı suçlandığınız oldu mu?
19. Kendinizle ilgili ne düşünüyorsunuz?
20. Geleceğe dair düşünceleriniz nelerdir?

EK 3: Etik Kurul Raporu

Evrak Tarih ve Sayısı: 12.04.2021-25592

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu

Sayı : E-76244175-752.01.01-25592
Konu : Etik Kurul Kararı

Sayın Dr. Öğr. Üyesi Ruken MACİT
Öğretim Üyesi

Kurulumuzun 06.04.2021 tarihli oturumunda "Madde Bağımlılarının Günlük Yaşamda Benliklerinin Sunumu ve Damgalanma Pratikleri (Gaziantep Örneği)" konulu yüksek lisans çalışmanız ile ilgili alınan 2021/67 numaralı kurul kararı ekte sunulmuştur.

Gereğini bilgilerinize rica ederim

Doç. Dr. Mahmut KAYA Kurul Başkanı

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Belge Doğrulama Kodu :*BENF556MH* Pin Kodu :57002
Belge Takip Adresi :
https://ebys.harran.edu.tr/envision/Validate_Doc.aspx?V=BENF556MH

Adres:Harran Üniversitesi Rektörlüğü Yenişehir Yerleşkesi 63300 Haliliye/Şanlıurfa
Telefon:0414 318 3000 Faks:0414 318 3190
Web:http://www.harran.edu.tr/
Kep Adresi:harranuniversitesi@hs01.kep.tr

Bilgi için: Serab ARSLAN
Unvanı: Bilgisayar İşletmeni
Tel No: 1197

Bu belge,güvenli elektronik imza ile imzanlamıştır.

Evrak Tarih ve Sayısı: 12.04.2021-25592

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KURULU

Tarih: 06.04.2021
Saat: 14:00
Sayı: 2021/67
Konu: Ferhat Rojhat UÇAR

Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun yaptığı toplantı sonucunda Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi **Ferhat Rojhat UÇAR'**ın araştırmacı, danışmanı **Dr. Öğr. Üyesi Ruken MACİT'**in yürütücü olduğu **"Madde Bağımlılarının Günlük Yaşamda Benliklerinin Sunumu ve Damgalanma Pratikleri (Gaziantep Örneği)"** konulu yüksek lisans tez çalışması, oy birliğiyle uygun bulunmuş ve 06 Nisan 2021 tarihinden geçerli olmak üzere onaylanmıştır.

e-imzalıdır
Doç. Dr. Mahmut KAYA
Başkan

e-imzalıdır
Dr. Öğr. Üyesi. Fatma ÇAKMAK
Başkan
Yardımcısı

e-imzalıdır
Prof. Dr. Mithat Arman KARASU

e-imzalıdır
Doç. Dr. Mehmet Diyaddin YAŞAR

e-imzalıdır
Doç. Dr. Özlem DEMİR

e-imzalıdır
Dr. Öğr. Üyesi Şenay KOÇAKOĞLU

e-imzalıdır
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet CANÇELİK

Bu belge, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununa göre Güvenli Elektronik İmza ile imzalanmıştır.
Evrak sorgulaması https://ebys.harran.edu.tr/envision/Validate_Doc.aspx?V=BE8R553D8 adresinden yapılabilir
Bu belge güvenli elektronik imzalıdır.

EK 4: Turnitin Raporu

MADDE BAĞIMLILARININ GÜNLÜK YAŞAMDA BENLİKLERİNİN SUNUMU VE DAMGALANMA PRATİKLERİ(GAZİANTEP ÖRNEĞİ)

ORİJİNALLİK RAPORU

%5	%5	%1	%3
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	stutzartists.org İnternet Kaynağı	%1
2	Submitted to Hacettepe University Öğrenci Ödevi	%1
3	www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<%1
4	1000kitap.com İnternet Kaynağı	<%1
5	es.scribd.com İnternet Kaynağı	<%1
6	www.scribd.com İnternet Kaynağı	<%1
7	Submitted to TechKnowledge Turkey Öğrenci Ödevi	<%1
8	www.sosyolojikongresi.org İnternet Kaynağı	<%1
9	acikerisim.pau.edu.tr İnternet Kaynağı	<%1